

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

**"1970'Lİ YILLARDA TÜRK KADINLARININ ULUSLARARASI
DÜNYAYI YORUMLAMASI: KADINLARIN SESİ GAZETESİ
ÖRNEĞİ"**

Aliye Gamze SARITUNALI ELVERİŞLİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Faika ÇELİK**

Manisa-2022

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

**"1970'Lİ YILLARDA TÜRK KADINLARININ ULUSLARARASI
DÜNYAYI YORUMLAMASI: KADINLARIN SESİ GAZETESİ
ÖRNEĞİ"**

Aliye Gamze SARITUNALI ELVERİŞLİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Faika ÇELİK**

Manisa-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1970’li Yıllarda Türk Kadınlarının Uluslararası Dünyayı Yorumlaması: *Kadınların Sesi* Gazetesi Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2022

Aliye Gamze SARITUNALI ELVERİŞLİ

ÖZET

“1970'Lİ YILLARDA TÜRK KADINLARININ ULUSLARARASI DÜNYAYI YORUMLAMASI: *KADINLARIN SESİ* GAZETESİ ÖRNEĞİ”

Feminist hareketin 1960'larda ortaya çıkan ve kabaca yirmi yıl süren ikinci dalgası, üniversitelere erişimi olan kadınların entelektüel gelişimleri, ayrımcılıkla mücadele ve kadınlar arasında dayanışma konusunda ısrar etmeleri kadar, değişen sosyo-politik sistemlere yönelik eleştirileri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri etrafında şekillenen aktif bir dönemi ifade eder. İkinci dalga feminizmin merkezi çoğu zaman Batı'da olmasına rağmen, hareketin ele aldığı konuların yavaş yavaş tüm dünyaya yayıldığı görülmektedir. Türkiye de kadın hareketlenmelerinin etkisinde kalan bir ülke olarak görülmektedir.

Bu tez, 1970'li yıllarda Türkiye kadınlarının aile içi şiddetten evlilik içi tecavüze, üreme haklarından resmi hukuki eşitsizliklere kadar diğer ülkelerdeki kız kardeşlerinin tartıştığı çeşitli konuları, İlerici Kadınlar Derneği tarafından yayımlanan Kadınların Sesi gazetesine odaklanarak nasıl ele aldıklarını incelemektedir. Ancak çalışmanın temel amacı, İlerici Kadınlar Derneği başlığı altında örgütlenen bu kadınların uluslararası sistemi nasıl algıladıklarını ve dünyada olup bitenleri nasıl yorumladıklarını ve kendilerini dönemin uluslararası sistemi içinde nasıl konumlandıklarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma, İlerici Kadınlar Derneği tarafından Ağustos 1975-Ağustos 1980 tarihleri arasında yayınlanan Kadınların Sesi gazetesinde yer alan uluslararası haberlerin analizinden oluşmaktadır. Bu dönem, uluslararası sistemde soğuk savaşın hâkim olduğu dönemdir. Bu nedenle bu tez, uluslararası haberleri analiz ederken, Kadınların Sesi gazetesinin soğuk savaş dünyasında baş gösteren farklı blokları nasıl anlamlandırdıkları, kendilerini bu farklı bloklar içerisinde nereye konumlandıklarını ve en önemlisi farklı bloklar içinde yaşayan kadınların yaşamlarını nasıl temsil ettikleri üzerinde durulan temel analiz kategorilerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlerici Kadınlar Derneği, Kadınların Sesi Gazetesi, İkinci Dalga Feminizm, Marksist Feminizm, Soğuk Savaş Dönemi

ABSTRACT

"TURKISH WOMEN'S INTERPRETATION OF THE INTERNATIONAL WORLD IN THE 1970s: THE CASE OF *KADINLARIN SESİ* JOURNAL"

The second-wave of feminist movement which emerged around 1960s and lasted roughly two decades, refers to an active period shaped around the intellectual development of women who have access to universities, their criticism of the changing socio-political systems and demands for gender equality and anti-discrimination as well as their insistence on solidarity among women. Despite the fact that the center of second wave feminism is often placed in the West, the issues addressed within the movement gradually spread all over the world, Turkey is no exception in this regard.

This thesis examines how women of Turkey in 1970s engaged in various issues discussed by their sisters in the other countries ranging from domestic violence to marital rape, reproductive rights to official legal inequalities by focusing on *Kadınların Sesi* (Women's Voice) newspaper, published by the İlerici Kadınlar Derneği (the Progressive Women's Association). However, the main purpose of the study is to reveal how these women organized under the rubric of the Progressive Women's Association perceived the international system and how they interpreted what is happening in the world as well as how they positioned themselves within the international system of the period. In this regard, the study consists of the analysis of international news found in the Women's Voice which was published by the Progressive Women's Association from August 1975 to August 1980. During this period, international system was dominated by the Cold War blocks. Hence while analyzing the international news, an attempt is made how the Women's Voice conceived different blocks and represented the lives of women living within these blocks.

Keywords: Progressive Women's Association, Women's Voice Journal, Second Wave Feminism, Marxist Feminism, Cold War Period

TEŞEKKÜR

"1970'li Yıllarda Türk Kadınlarının Uluslararası Dünyayı Yorumlaması: *Kadınların Sesi* Gazetesi Örneği" adlı çalışma Türkiye'deki ilerici kadınların yayını olan *Kadınların Sesi* gazetesinde, ele aldıkları haberler doğrultusunda dünya gündemi açısından incelenmiştir.

Lisans eğitiminde olduğu gibi yüksek lisans eğitimimde de daima yanımda olan, bu çalışmanın her aşamasında bana, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, *Kadınların Sesi* gazete arşivini doğru okumam konusunda yardımlarını eksik etmeyen, akademik süreçler içinde ilerleyişimde her durum ve koşul karşısında beni cesaretlendiren kıymetli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Faika ÇELİK'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez jürimde yer almayı kabul ederek beni onurlandıran ve tezimi okuyarak öneri ve görüşlerini paylaşan değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Hande ŞAHİN ve Sayın Doç. Dr. Feyda SAYAN CENGİZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans sürecim boyunca yanımda olan, beni her koşulda destekleyen güzel ailem ve özellikle benim için dünyanın en güçlü kadını olan annem Gül SARITUNALI'ya, teşekkürü bir borç bilirim. Hayatımın her alanında olduğu gibi tez yazım aşamamda hoşgörüsü, desteği ve hevesimi canlı tutması ile yanımda olan sevgili eşim Mert ELVERİŞLİ'ye sonsuz teşekkür ederim.

Tezimin ana kahramanları olan, 1970'lerde yaşamış olsalar da hayatlarına ve deneyimlerine misafir olduğum İlerici Kadınlar Derneği üyelerine ve tüm ilerici kadınlara, arkalarında bıraktıkları *Kadınların Sesi* gazetesi gibi değerli bir miras ile dünyayı okuyup araştırma yapmamı sağladıkları için minnettarım.

Aliye Gamze SARITUNALI ELVERİŞLİ
Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA FEMİNİST HAREKETİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

1.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET	9
1.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET	14
1.2.1. Liberal Feminizm: Hak ve Özgürlük Talebi	20
1.2.2. Marksist Feminizm: Sınıf Temelli Eşitsizlik Vurgusu.....	21
1.2.3. Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikadır!”	24
1.2.4. Sosyalist Feminizm: Uzlaşma Vurgusu	27
1.3. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

1970’LERİN EN KİTLESEL KADIN ÖRGÜTÜ: İLERİCİ KADINLAR

DERNEĞİ (İKD)

2.1. 1970’LERİN TÜRKİYE’SİNDE KADINLAR	34
2.2. İLERİCİ KADINLAR DERNEĞİ (İKD) VE İLERİCİ KADINLAR.....	37
2.3. İKD’NİN YAYIN ORGANI “ <i>KADINLARIN SESİ</i> ” GAZETESİ: KADINLAR KENDİLERİNİ NASIL TANIMLIYOR?	44
2.4. İKD’NİN ÖRGÜTSEL YAPISI, ÇALIŞMA ALANLARI VE YÜRÜTTÜĞÜ KAMPANYALAR.....	46
2.5. İKD VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KADIN ON YILI ARASINDAKİ İLİŞKİ	49
2.6. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) BİRİNCİ DÜNYA KADIN KONFERANSI – MEKSİKA 1975	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SESİ GAZETESİ HABERLERİNİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ULUSLARARASI SİSTEMİ İÇİNDE İNCELENMESİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ULUSLARARASI SİSTEM	51
3.1.1. Kapitalist Bloğa Bakış	56
3.1.2. Sosyalist Bloğa Bakış	58
3.1.3. Bağlantısızlar Bloğuna Bakış	61
SONUÇ	64
KAYNAKÇA.....	68

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
İKD	İlerici Kadınlar Derneği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKP	Türkiye Komünist Partisi
UDKF	Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu

EKLER LİSTESİ

EK 1: Kadınların Sesi Gazetesi Dünya Ülkeleri Haberleri Tablosu

GİRİŞ

Dünya kadın hareketi tarihi inişli ve çıkışlı gelişmelerle her dönem dinamiği canlı olan bir sürece sahip olmuştur. Kadınların kendi tarihlerini oluşturmaları bu alanda emek sarf etmeleri verilen mücadelenin önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmanın da temel araştırma alanlarından olan ikinci dalga feminizm ve bu akımın gelişimi kadınların verdikleri mücadelede önemli saptamalara imkân tanımaktadır. İkinci dalga feminizminin gelişimi ve yaygınlaşması önceki dönemlerde yaşanan tüm olayları belleğinde tutmasıyla birebir ilgilidir. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan gelişmelerle, babyboom kuşağının kalıplaşmış yargıların ötesine gitmek istemesi, anne ve babalarının dini ritüellerini, ahlaki öğretilerini, cinsel pratiklerini, giyim kuşamlarını evlilik düzenini değiştirme talepleri gündeme gelmiştir. Baskıcı, faşist siyasi rejimlerin adaletsiz işleyişleri sorgulanmıştır. Aynı zamanda Vietnam Savaşı'na karşı düzenlenen protestolar yapılmış, barış mesajları verilmiştir.

Düzenin değişimi üzerine ise kitlesel hareketlenmeler, yazılı basın aracılığıyla bildiriler yayınlanması, grevler ve çeşitli aktiviteler bu döneme damgasını vuran olayları haline gelmiştir. Bu dönemde üretilen tüm bu çalışmalar eğitime yönelen üniversite gençliğinin ürünlerinden meydana gelmiştir. Tüm bu olaylar yaşanırken kadınlar da bu tarihsel süreçte ve işleyişte kendilerine bir yer bulmuşlardır. Kadının toplumdaki geleneksel ve klişeleşmiş rolünün yıkılması zamanının geldiği, cinsel anlamda değişim yaşanması gerektiği ve 1960 sonrası yaşanan kültürel farklılıkların da etkisiyle “Savaşma seviş!”, “Özel olan politiktir!” sloganları yankılanmaya başlamıştır.

Bu dönem aynı zamanda kadınların içinden gelen bir uyanış olarak da ele alınabilir. Sokaktaki güvenlik hissinden ev içindeki şiddete, eşit işe eşit ücret talebinden, cinsel anlamda özgürleşmeye gidilmesi gerektiğine kadar pek çok konu kadınların tüm dünyaya duyurmayı ve çözümünü sağlamayı çalıştığı bir konu olup, ikinci dalga feminist hareketin savunduğu tezler olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci dalga feminizmin kadınları her kuşaktan harekete dâhil olmuşlardır ama dikkati çeken kesim genç ve dinamik kadınlar olarak görülmektedir. Çünkü bu kadınlar var olan sistemi incelemişler, çok iyi kavramışlar ve bu sistemin nasıl değiştirileceğine dair araştırmalar yapıp çözüm önerileri sunabilmişlerdir.

Akımın temel hedeflerini evrenselleştirmeye çalışan kadınlar, bireyi değil toplumu ve toplumun isteklerini dikkate alarak çalışmışlardır. İkinci dalga

feminizminin herhangi bir merkezinin olmadığını kabul etmekle birlikte özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkması, bu akımın yankılarını hemen hemen dünyanın her yerine yaymaya başladığı gözlemlenmiştir. Farklı feminizmler de bu noktadan türemiş ve kimlik kazanmıştır. Türkiye’de ikinci dalga feminizm konusu etkilerini, Avrupa ve Kuzey Amerika minvalinden bakıldığında çok sonraları hissettirecek ve yaşatacaktır. Türkiye’de ikinci dalga feminizminin aktif olduğu dönem içinde herhangi bir aktif eylem ve ikinci dalga feminizmin temel argümanlarını benimseyen, bu alanda çalışan bir örgüt bulunmamaktadır. 1975 yılında, tam da ikinci dalga feminizminin gündemde yer aldığı dönemde kurulan İlerici Kadınlar Derneği (İKD), dönem içinde istisnai biçimde var olmuştur. İKD, Türkiye’nin en kitlesel kadın örgütü olarak kurulmuş olsa da feminizm başlığı altında çalışanlara doyurucu bilgiler vermemektedir. Bu anlamda hareketli ve dinamiği oldukça yüksek bu dönem içinde İlerici Kadınlar Derneği’nin Türkiye’de yürüttüğü çalışmalar büyük bir merakın sonucudur. Bu bağlamda, İKD hakkında gerçekleştirilen literatür taraması sonunca oldukça kısıtlı eserlerin olduğu göze çarpmaktadır.

Çalışmada 1975-1980 yılları arasındaki kadın teması odağında literatür tarandığında, o dönemdeki ilk sosyalist dernek olan İKD hakkında en temel ve en el değmemiş şekilde ulaşılan bilgiler, 1975’te çıkarılmaya başlanan, bu çalışmanın ana kaynağı olan İKD’nin yayın organı “*Kadınların Sesi*” gazetesindeki orijinal metinlerde aktarılmaktadır. Düzenli aralıklarla yayımlanan gazete, yalnızca kadınlar tarafından, “kadın sorunu” ve çözümleri odağında şekillenmiş, sol ideolojide vücut bulmuş örgütün ürünü olarak değerlendirilmektedir.

Literatürün incelenmesi neticesinde İKD hakkında, bir grup kadının yıllar sonra bir araya gelerek ortak eserlerini Kasım 1996 yılında, “...*Ve Hep Birlikte Koştuk...*” adı altında sundukları bir kitap tespit edilmiştir. Okuyucunun kitabı nasıl görmesi gerektiğine dair düşünceler, kitabın arka kapağında şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Bu kitabı hazırlarken bilimsel bir tarih çalışması iddiasında olmadık. Bu, olsa olsa bir grup İKD’linin belleği ve yüreğiyle yazdığı, yarı belgesel yarı duygusal bir ‘İKD Özgeçmişi’ olarak görülebilir.”

“*Ve Hep Birlikte Koştuk*” eseri, bir grup İKD’li kadının -ki bu kadınlar İKD’nin kurucuları olarak görülmektedir- yıllar sonra İKD’yi dışardan bir göz olarak incelenerek, derneğin örgüt yapısı, faaliyetleri, çalışma alanları ve dönemin hâkim

ideolojisinin anlatıldığı bir perspektiften kaleme alınmıştır. Kitap, İKD’li kadınların kendi deneyimlerini kendi aralarında düzenledikleri sohbetler ve toplantılarda paylaşımları üzerine odaklanmıştır.

1996 yılında İKD’ye yönelik üretilen bir diğer önemli eser Emel Akal tarafından kaleme alınan, sözlü tarih örneği vasfını taşıyan yüksek lisans tezidir. Emel Akal, 2003 yılında bu eserini “*Kızıl Feministler, Bir Sözlü Tarih Çalışması*” adı altında kitap haline getirmiştir. Akal bu eserin amacını şu şekilde ifade etmektedir: “1975-1980 arası Türkiyeli komünist kadınlar olarak kendi tecrübelerimizi sonraki kuşaklara aktarabilmek (Akal, 2011: 15).” Kendisi de bir İKD üyesi olan Akal, örgüt kurucusu ve yönetiminden Gönül Dinçer, Şeyda Talu, Zülal Kılıç, Saadet Arıkan Özkal, Filiz Kardam, Fatma Altaylı ve Vahide Yılmaz ile feminist araştırma yöntemleri içinde yeri büyük önem taşıyan sözlü tarih tekniğini kullanarak eserini oluşturmuştur. Altı bölümden oluşan kitabının aslında iki bölümden oluştuğunu ifade eden Akal, ilk bölümde kadınların sorununun çözümüne yönelik tarihsel ve kuramsal bir perspektif sunmuş, diğer bölümde ise 1970’li yıllarda Türkiye’de kadınların faaliyetleri ve düşünce sistemleri ve kadınların hissiyatına yönelik veriler sunmaktadır. Bununla birlikte Akal, İKD’yi Sosyalist kadın hareketinin bir parçası ve Türkiye’deki temsilcisi olarak görmektedir (Akal, 2011: 268). Ayrıca İKD’nin Birinci Dalga Feminizm ve İkinci Dalga Feminizm arasındaki farkı kavrayamayışını ekleyerek, İKD’nin Marksist feminist bir örgüt olduğunu belirtmektedir (Akal, 2011: 273).

Eylül 2010’da Feyda Sayan Cengiz tarafından “*Bir ‘Yeni Sosyal Hareket’ Olarak Türkiye’de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?*” isimli makalede 1980 sonrası feminist kadın grupları ile 1980 öncesi var olan kadın örgütlerinin karşılaştırmalı analizi yapılmış olup, yeni sosyal hareketler kapsamında dönüşümü incelenmiştir. 1980 öncesi kadın örgütü olarak İKD, 1980 sonrası için ise Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı örneği ele alınmıştır. Her iki kurumunda örgütsel yapısı, işlevselliği, aidiyet referansları, kuruluş süreçleri ve siyasi kurumlarla olan bağlantıları incelenmiştir. Bu kapsamda makalede bazı tespitler mevcuttur. İKD, 1970’lerin sosyalist ortamında çok sayıda kadının örgütlenmesiyle oluşan, kadın sorununa yaklaşımı inceleyen bir örgüt olma niteliğini taşıırken Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın en görünür faaliyet noktası “kadına karşı şiddet” ile mücadele etmesi olarak incelenmiştir (Cengiz, 2010: 124).

İKD literatürüne bir katkı da Ekim 2010 yılında, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar dergisinde Birsen Talay Keşoğlu tarafından yapılmıştır. Keşoğlu,

“1970’lerin En Kitlesele Kadın Örgütü: İlerici Kadınlar Derneği” başlığı altında yazdığı makalesinde 1975 yılından 1980 yılına kadar İKD’nin geldiği konumu incelemiştir. 1960 ve 1970’lerde kadın sorununa Türkiye’den ve dünyadan elde edilen verilerin, İKD’nin örgütsel yapısının ve eylemlerinin analizini de içeren makalede, İKD’nin faaliyetlerini sürdürdüğü dönem arasında ülke siyasetinde ve toplumsal yapısında büyük etkilere sahip olduğu belirtilmiştir.

2013 yılında, Muazzez Pervan tarafından derlemesinin yapıldığı, *“İlerici Kadınlar Derneği (1975-80): “Kırmızı Çatkılı Kadınlar”ın Tarihi”* başlıklı kitap, İKD’nin Tarih Vakfı’nın elinde olan belgelerinin hiç değiştirilmeden basılmasıyla oluşmuştur. Kitapta, İKD’ye yönelik kuruluşu, genel kurul raporları, faaliyet alanları, örgütlenmesi, yürüttüğü kampanyaları, kutlamalar ve etkinlikleri, haber ajansları ve yayınlarını içeren kaynaklar mevcuttur.

2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde Gülay Erkal tarafından, *“Sosyal Hareket İçerisinde Öğrenme: İlerici Kadınlar Derneği Örneğinde Alan Çalışması”* başlıklı bir yüksek lisans tezi yazılmıştır. Sosyal hareketler içinde, İKD örneğinde bir alan çalışması olan tezin amacı, sosyal hareketler içinde bireylerin edindikleri öğrenmeleri incelemektir (Erkal, 2018: 8).

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) kendi arşivlerini yayınlamasıyla birlikte, Kadınların Sesi gazetesine ulaşılmıştır. Bu çalışma İKD’nin yayın organı Kadınların Sesi gazetesinin orijinal toplam 61 sayısının taranması ile analiz edilecektir. Gazetenin taranan sayıları arasında, uluslararası gündem haberleri ve uluslararası gündemde kadın temalı metinler belirlenecektir. Bu haberler konu başlıklarına göre ayrılıp analiz edilecektir. Bu doğrultuda çalışma, üç ana bölüme oluşmaktadır. Birinci bölüm *“Dünya Feminist Hareketine Karşılaştırmalı Bir Bakış”* başlığı altında birinci dalga feminizm ve ikinci dalga feminizmin birbiriyle bağlantısı olması yönünden ana hatlarının vurgulandığı aynı zamanda ikinci dalga feminizminin kendi içindeki alt başlıkları olarak, hak ve özgürlük talepleri doğrultusunda Liberal Feminizm, sınıf temelli eşitsizlik vurgusuna kapsamında Marksist Feminizm, kişisel olan politiktir sloganı ile tüm yargılara köklü değişiklik öneren Radikal Feminizm ve son olarak uzlaşma vurgusunun hâkimiyetinde olan Sosyalist Feminizm konuları incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde *“1970’li Yılların Türkiye’sinde Kadınlar”* başlığı altında Türkiye’nin 1960 ve 1970’li yıllardaki sosyo-politik ortamından, dönemin işçi ve öğrenci hareketliliğinden, bu hareketlenmeler içinde kadınların

konumlanması ve/veya konumlandırılışına yönelik incelemeler ele alınacaktır. Devamında “İlerici Kadınlar Derneği (İKD) ve İlerici Kadınlar” üzerine ayrı bir başlık altında İKD’nin kuruluşu, zaman içindeki gelişimi, iç siyasetle olan ilişkisi, nasıl bir örgüt oluşu incelenecek, kadın sorunu konusundaki yaklaşımları, İKD’li kadınların faaliyetleri, uluslararası bağlantıları analiz edilecektir. İkinci bölüm içinde, “İKD’nin Yayın Organı “Kadınların Sesi” Gazetesi: Kadınlar Kendilerini Nasıl Tanımlıyor?” başlığı altında ise Kadınların Sesi tanıtımı yapılacak ve gazete içinde İKD’li kadınların kendilerini nasıl tanımlayıp, temsil ettikleri, inançları ve mücadele yolları ortaya konacaktır. “İKD’nin Örgütsel Yapısı, Çalışma Alanları ve Yürüttüğü Kampanyalar” başlığı altında İKD’nin nasıl işlediği, örgüt sistemi, hangi alanlarda çalışmalar yürüttüğü ve uyguladıkları kampanyalar açıklanacaktır. İkinci bölüm içinde ele alınan iki başlık İKD ve Birleşmiş Milletler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. “İKD Ve Birleşmiş Milletler (BM) Kadın On Yılı Arasındaki İlişki” ve “Birleşmiş Milletler (BM) Birinci Dünya Kadın Konferansı – Meksika 1975” başlıkları altında İKD’nin uluslararası koşulları göz önüne alarak takip etmesi ve BM ile arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümü araştırma bulgularının yer almasından oluşmaktadır. İKD’nin yayın organı Kadınların Sesi gazetesindeki uluslararası haber metinlerine odaklanılan bölümde, “Kadınların Sesi Gazetesi haberlerinin Soğuk Savaş Dönemi Uluslararası Sistem İçinde İncelenmesi” başlığı altında önce Soğuk Savaş’ın uluslararası gelişiminin ana hatları belirtilecektir. Soğuk Savaş’ta yer alan bloklar incelenecek ve Türkiye’nin Soğuk Savaş’taki duruşu ifade edilecektir. Bu incelemenin ardından Kadınların Sesi gazetesinde uluslararası haber metinlerinin Soğuk Savaş blokları perspektifinden ve bu bloklardaki kadınların durumunun değerlendirmesi yapılacaktır. “Emperyalist Bloğa Bakış”, “Sosyalist Bloğa Bakış” ve “Bağlantısızların Bloğuna Bakış”ı ifade eden alt başlıklarda Kadınların Sesi gazetesinde içindeki haberlerin bu bloklar arası bağlantıları ortaya konacaktır. Ardından çalışmanın sonuç bölümü ve kaynakça yer alacaktır, bunun yanında Kadınların Sesi gazetesinde mevcut olan uluslararası ülke haberleri dizini ek biçiminde sunulacaktır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, 1975’te kurulan İlerici Kadınlar Derneği (İKD)’nin yayın organı olan Kadınların Sesi gazetesinde, İKD’li kadınların Soğuk Savaş

blokları içinde uluslararası gündemi ne ölçüde takip ettikleri, farklı dünya ülkelerindeki mevcut politik durumu ve kadın hareketlerini nasıl ve ne doğrultuda incelediklerini ortaya koymaktır. Bunun yanında Soğuk Savaş dönemi içinde İKD’li kadınların, Kadınların Sesi gazetesinde uluslararası konjonktüre dayalı metinlerin analizi bloklar arası ilişkiler ile yapılacaktır.

Çalışmanın odak noktası ve üzerine yoğunlaştığı ana kaynak, *Kadınların Sesi* gazetesinin orijinal metinleridir. *Kadınların Sesi* gazetesi çok yönlü, bakış açısı geniş, kadın sorunlarına yakından ilgili her türlü ulusal ve uluslararası haberleri yakından takip eden bir gazete olmuştur. Üçüncü bir dilin anlatımı olmadan tümü birincil kaynaktan analiz edilecek metinler, çalışmanın netliği açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, İKD ile ilgili elde edilen veriler çoğunlukla derneğin kuruluşu, nasıl bir örgüt oluşu ve örgütsel yapısı, İKD’li kadın kimliği, İKD ile feminizm ilişkisi konularını kapsamaktadır.

Bu çalışma ise İKD’li kadınların fikri ve eylemsel çıktılarını içinde barındıran Kadınların Sesi gazetesindeki metinlerin, uluslararası haberlerin Soğuk Savaş dönemi içinde bloklar arası incelenmesini sunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma literatüre, İKD’li kadınların uluslararası haberleri, Soğuk Savaş dönemi kapsamında kadın gözüyle ve kadın kalemiyle nasıl ele aldıklarının analizi neticesinde yeni bir katkı sunacaktır. Daha önce İKD odağında böyle bir çalışmanın yapılmamış oluşu bu çalışmanın akademik önemini ve akademiye olan katkısını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Ağustos 1975’te yayın hayatına başlayan Kadınların Sesi gazetesi toplam 61 sayısı ile Türkiye kadın hareketinin en önemli yayını olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk sayısı 1 Ağustos 1975 tarihinde basılan Kadınların Sesi gazetesi, son sayısını 1980 Ağustos’unda okuyucuyla buluşturmuştur. Bu noktada bu çalışmanın yöntemi Soğuk Savaş dönemi içinde varlığını sürdüren İlerici Kadınlar Derneği tarafından çıkartılan Kadınların Sesi gazetesi içinde yer alan, uluslararası gündeme ilişkin haberleri konu edinen yazıların incelenmesine dayanmaktadır. İlerici Kadınlar Derneği tarafından çıkartılan Kadınların Sesi gazetesinin arşivine, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı’nın (TÜSTAV) erişime açtığı dijital arşivden ulaşılmıştır. Dijital arşivin bir kopyası indirilerek, 1975-1980 yılları arasında yayınlanan toplam 61 sayısı taranmıştır.

Gazetenin hemen her sayısında dünya gündemini ele alan bir haberin olduğu görülmüştür. Bu anlamda Kadınların Sesi gazetesinin toplam 61 sayısında 49 adet dünya ülkelerinin gündemini ele alan yazılar tespit edilmiştir. Bu 49 sayı içinde toplam 115 adet haber incelenmiştir. İncelenen haberlerin genel teması, faşist yönetim biçimlerinin baskı dolu sistemleri, sömürgeciliğin farklı ülkeler özelinde etkileri, dünya halklarının ve özellikle kadınların devrimci hareketleri, dünya genelinde sık sık tekrarlanan barış çağrıları, ülkelerin ve halkların kurtuluşunun sosyalizm ile nihai sonuca ulaşabileceği görüşü odağında ele alınmıştır.

Gazetenin haberleri incelenirken, öncelikle İlerici Kadınlar Derneği'nin faaliyet yürüttüğü dönem incelenmiştir. Bu dönemin Soğuk Savaş dönemi olduğu anlaşıldığında incelemeler, Soğuk Savaş'ın konjonktürü etrafında sürdürülmüştür. Soğuk Savaş içinde oluşan iki kutuplu dünya isteminin çerçevesinde, gazetede yer alan haberlerin gruplaması yapılmıştır. Emperyalist blok, Sosyalist blok ve Bağlantısızlar bloğu dâhilinde haberler seçilerek incelenmiştir.

İncelenen haberlerde İlerici Kadınların, Soğuk Savaş Dönemi içinde bloklara ayrılan dünyayı nasıl yorumladıklarına dair değerlendirmeler yapılabilmektedir. Aynı zamanda Soğuk Savaş dönemi içinde kadınların, diğer bloklardaki kadınların durumuna ilişkin yorumlarının neler olduğu da incelenebilmektedir.

Bu bağlamda toplama bakıldığında incelenen haberler şu şekildedir: Kadınların Sesi gazetesi içinde 23 adet Ortadoğu ülkeleri haberleri içinde, 10 tanesi İran, 6 tanesi Lüban-Filistin-İsrail, 4 tanesi Afganistan, 2 tanesi Irak ve 1 tanesi Yemen'e aittir. Avrupa ülkelerinin haberlerine bakıldığında, 21 haber içinden: 7 haber Almanya, 4 haber Fransa, 3 haber Bulgaristan, 2'şer haber İspanya, Yunanistan, Finlandiya ve 1 haber ise Danimarka'yı kapsamaktadır. Güney Amerika'yı konu alan 14 haber içinde; 7 tane Şili, 2 tane Meksika, 3 tane Arjantin ve 1'er tane de Bolivya, Brezilya haberleri mevcuttur. Bununla birlikte, 16 haber Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili, 4 haber dönemin Sovyetler Birliği ile ilgili 6 haber, Çin ve Vietnam 4 haber, 4 haber Afrika kıtasına ait olarak karşımıza çıkmaktadır.

Soğuk Savaş Dönemi içinde incelenen haberlerden 6 tanesi Kapitalist bloğa bakışı çerçevesinde, 7 tanesi Sosyalist bloğa bakış çerçevesinde, 4 tanesi ise Bağlantısızlar bloğu çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmanın Soruları

Bu noktada, radikal sol çizgiye sahip İKD'li kadınlar, Kadınların Sesi gazetesinde Türkiye'deki kadınların uluslararası gündeme yakınlıkları çalışmanın inceleme alanıdır. Bu noktada çalışmanın derinliği ve bu çalışmanın diğer akademik çalışmalardan ayrıldığı nokta İKD'ye yönelik farklı soruların ortaya atılmasına bağlıdır. Çalışmada sorulan sorular İlerici Kadınlar Derneği'ne mensup tüm kadınların uluslararası dünyayı, dünyada yaşanan gelişmelere olan yaklaşımları takip edileceği gibi, kadınların uluslararası ortamda kendilerini nasıl konumlandıkları da incelenmiş olacaktır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında sorulan sorular şu şekildedir:

- İKD kendini nasıl tanımlamaktadır?
- İKD'nin gündeminde, Batı'daki ikinci dalga feminizm söyleminde tartışılan konuları yer almış mıdır, hangi konuları ele alıp hangileri üzerinde çalışmalar yürütmemişlerdir?
- Soğuk Savaş dönemi içinde faaliyet gösteren İlerici Kadınlar Derneği, Kadınların Sesi gazetesinde uluslararası haberlerde Soğuk Savaş bloklarını ve bu bloklardaki kadınları nasıl temsil ediyorlar?

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA FEMİNİST HAREKETİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

1.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET

On sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca birçok ülkede kadın hareketlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Genel itibariyle içinde bulunulan dönem, siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı, geleneksel yapıların kırılmaya uğradığı ve toplumun özgürleşme yolunda değişiklikler yaşadığı bir aralıktadır. 1789 Fransız Devrimi, kişisel hak ve özgürlüklerin meşru olarak güvence altına alındığı “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, akabinde üretime kitlesel olarak katılımın gerçekleştiği Sanayi Devrimi bu dönemin önemini kavranması adına verilebilecek önemli örneklerdendir. Pek tabii kadınlar da bu dönemde kendileri adına, başlangıç noktası özgürlük ve eşitlik temaları olan bir hareket ile tarih sahnesine giriş yapmışlardır.

Kadınların harekete geçmeleri ve kendi ideolojilerini ortaya koymaları feminizm kavramıyla açıklanmaktadır. Hareketin ideolojisini oluşturan feminizm kavramı Fransızca “*femme* – kadın” sözcüğünden türetilen “kadınlık” akımı anlamına gelmektedir (Çakır, 2010: 58). Kadın hareketinin tarihi, feminizmin tarihi olarak inşa edilmektedir (Arat, 2017: 37). Feminist tarihin dönemlere ayrılması “dalgalar” kavramı ile nitelendirilmiş, çoğu feminist tarihçi 1800’lü yılların ortalarından 1920’lere kadar uzanan süreyi “İlk Dalga Feminizm” (Keşoğlu, 2007: 32), akabinde yirminci yüzyılın son çeyreğini, modern kadın hareketini, 1960’ların sonundan başlayıp 1970’ler ve 1980’lerin başına kadar olan süreyi ise “İkinci Dalga Feminizm” olarak adlandırmıştır. Josephine Donovan’a göre, birinci dalga aslında feminizmin ilk dalgası değildir, on beşinci, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, Batı Avrupa’da, bugün feministlerin ilgilendiği pek çok konuyla ilgilenen kadınların oluşturduğu feminist dalgalar mevcuttur (Donovan, 2016: 15).

Birinci dalga feminizminin ortaya çıktığı dönem, rasyonel insanı temel alan, aydınlanma ya da akılcılık çağı olarak adlandırılmıştır. Dönem içinde Liberal erkek kuramcılar tarafından benimsenen algı, insan aklının erkek aklı olduğu ve erkeklerin yaratılışın efendisi, akılcı varlıklar, kadınların ise “akıldan” yoksun olduklarına yöneliktir (Donovan, 2016: 25). Bu durum akıl sahibi olan erkeğin, kadınlara akıl dayatma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda on yedinci ve on

sekizinci yüzyıllarda kapitalist ekonomiye geçişle kadının ait olduğu yer evi, ait olduğu kimlik eş ve anne olarak evrenselleşmiştir. Sanayileşmeyle birlikte süregelen değişimler akılcılığın kamusal alan, ahlakın özel alanla ve hatta kadınla eşdeğer olarak ifade edilmesine neden olmuştur. Kadının hiçbir yasal ve kamusal varoluşunun olmadığı görüşü, Blackstone tarafından ilk defa 1765-1769 yıllarında yayımlanan *Commentaries on the Laws of England* (İngiltere Kanunları Üzerine Yorumlar) adlı eserinde öne sürülmüştür (Donovan, 2016: 25). Aynı zamanda doğal hakların tüm insanlar adına sağlanması gerektiğini savunan John Lock gibi liberal erkek kuramcılar da bu görüşe taraftar olmuşlardır. Liberal erkek kuramcılarının kadının aile içindeki bağımlılığının doğal olduğunu savunmaları, kadınların kendileri için doğal hakların ne olduğunu kavramalarının ve sorgulamalarının önünü açmıştır. Bu durum Mary Astell'in şu soruyu sormasını olanaklı kılmıştır: “*Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?*” (aktaran Mitchell, 1998: 32).

Elisabeth Cady Stanton tarafından yazılan ve 19-20 Temmuz 1848'de Seneca Falls, New York'ta yayımlanan, Declaration of Sentiments (Duygular Bildirgesi), 100 kadın ve erkek tarafından imzalanmış, doğal haklar doktrinini kadınlara uyarlayan en erken girişim olarak bilinmektedir (Donovan, 2016: 29). Seneca Falls bildirileri, Amerikalı kadınların birinci dalga feminist hareket içinde varoluşunu ifade eden temel liberal görüşe hizmet etmektedir. Dönem içinde ABD'de kadın hareketinin köleliğe karşı verilen mücadele ile birlikte yürütüldüğü gözlemlenmektedir. ABD'de kadın hareketlerinin bir süreliğine kesintiye uğraması Amerikan İç Savaşı (1861-1865) döneminde yaşanmış, savaş sonrası köleliğe son verilmiş ve sadece siyahî erkeklerle oy hakkı tanınmış, kadınlar yine oy hakkından mahrum bırakılmıştır. Ardından kadınlar örgütlenmelerini daha sıkı hale getirerek, Suzan Anthony ile Cady Stanton önderliğinde “*National Women's Suffrage Association*” (Oy Hakkı İçin Ulusal Kadınlar Derneği) kurmuşlardır (Arat, 2017: 46). Nihayetinde Amerika'da kadınların oy kullanma hakkını elde ettikleri yıl 1920'yi göstermektedir.

Birinci dalga feminist hareketin Fransa'daki gelişimine bakıldığında, kadınların örgütlü bir şekilde, temel hak ve özgürlükleri adına ilk kez bilinçli olarak mücadeleye girmeleri, 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Fransız işçi sınıfı mensubu kadınlardan oluşan grup, yoksulluğun ve açlığın etkisiyle mücadeleye başlamışlardır. Bununla birlikte, Fransız Devriminden etkilenen İngiliz feminist yazar Mary Wollstonecraft 3 Ocak 1792'de, feminist düşünce için başat yapı niteliğinde olan “*A Vindication of the Rights of Woman*” (Kadın Haklarının Savunusu) adlı eserini

yayımlamıştır. Wollstonecraft eserinde, dönemin temel doğal haklar niteliğini taşıyan eğitim, oy kullanma ve mülkiyet konularında hak ve eşitlik talebini dile getirmiştir. Fransa’da kendi hak ve özgürlüklerini kazanmak adına örgütlenmenin önemini kavrayan kadınlar, faaliyetlerini gazeteler çıkararak ve dernekler kurarak sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Fransa’da kadın hareketinin boyutu siyasal bir düzlemde ilerlemiş, dönemin siyasetçileri kadınların oy hakkını almaları konusunda kadınlara destek olacaklarını belirtmişler fakat sözlerini tutmamışlardır. Fransa’da 1870’te Louise Michel tarafından bir Kadınlar Birliği (Union des Femmes), ardından 1879’da kadınlar için toplumsal ve siyasal alanda vatandaşlık haklarını talep eden ilk siyasal parti, Fransız Sosyalist Kongresi kurulmuştur (Arat, 2017: 42). Fakat Fransız kadınının oy hakkını elde etme mücadelesi 1944 yılına dek sürmüştür.

Birinci dalga feminist hareket İngiltere’de Mary Wollstonecraft ile başladığı bilinmektedir. İngiltere’de kadın hareketinin çıkış noktası oy hakkı talebi ile gerçekleşmiştir. 1867’de John Stuart Mill, kadınlara oy hakkı verilmesi talebiyle İngiliz parlamentosuna bir önerge sunmuş fakat talebi reddedilmiştir, 1897’de Londra’da Ulusal Suffrage Dernekleri Birliği kurulmuş, böylece “*Suffragette*” (Kadınların seçme hakkını savunan kadın) hareketi ilk kez güçlü ve örgütlü şekilde somut bir mücadeleye bürünmüştür (Arat, 2017: 42). İngiltere’de kadınların oy haklarını kazanmalarına yönelik sergiledikleri bu direniş, mitingler, yürüyüşler, grevlerle sürmüştür. Dönemin militarist feministi Emmeline Pankhurst ve kızları Christabel ve Sylvia Pankhurst tarafından Kadınların Sosyal ve Siyasal Birliği (Women’s Social and Political Union) kurulmuş ve radikal eylemler yönetilmiştir. Tüm bu olanlar karşısında İngiltere’de kadınlar ancak 1928 yılında oy hakkını elde etmişlerdir.

Fransız Devrimi ile birlikte Almanya, sosyalist düşüncenin etkisi altında kalmıştır. Kadınların kurtuluşu, özgürlüklerine kavuşmaları ancak toplumda sınıfsal yapının ortadan kalkmasıyla sağlanacağı görüşü, August Bebel’in de etkisi ile Almanya’nın kadın hareketinin şeklini belirlemiştir. Bununla birlikte Alman kadın haklarını savunan ilk feminist kadın ise Luise Otto’dur (Arat, 2017: 43). Almanya’da kadınların oy hakkını yasal olarak elde ettikleri tarih ise 1918, ilk defa oy kullandıkları tarih ise 1919 olmuştur.

Sovyetler Birliği’nde birinci dalga feminist hareketin varlığı 1917 Devrimi ile kadınların toplumsal ve siyasal haklar talep etmesi üzerine kurulmuştur. Kadınlar bu tarihten sonra tam bir eşitlik elde etmişlerdir. Lenin’in ölümünün ardından bu durum

tersine dönmeye başlamıştır. 1930’da kabul edilen Aile Yasası ile geleneksel aile yapısı, kadınların ev işlerini, çocuk doğurma görevini kadınlara temel görev olarak yüklemiştir. Sovyet kadınlarının haklarının yeniden verilmesi ise 1955 yılında gerçekleşmiştir. Birinci dalga feminist hareket hemen her ülkede kendini var etmiş ve çeşitli koşullar altında şekillenmiştir. Her ülkenin kadınları kendi özel koşulları altında feminist hareketi sürdürmüşlerdir. Ve hatta feminizmin toplumsal yaşamın her alanına nüfuz eden etkisi sonucu, 24 Mayıs 1907’de dünyada bir ilk olarak Finlandiya parlamentosuna on kadın milletvekili girmiş, feminizm büyük bir zafer kazanmıştır (Toprak, 2014: 40).

Dönemin feministleri çoğu zaman kendi sosyal sınıflarına mensup kadınların kurtuluşunu talep ettikleri için eleştirilmektedirler. Akademik kaynaklar içinde birinci dalga feminist hareket, “burjuva feminizmi” olarak ele alınmaktadır. Bu noktada Juliet Mitchel, “burjuva feminizmi”ni yirminci yüzyılın ortasında, var olan kapitalist sistemde gerçekleşen bir kadın hareketi olarak belirtmiş, ancak gerçek anlamda feminizmin ortaya çıkışını bir orta sınıf kadın düşüncesi olarak veyahut onlara hitap eden bir düşünce olarak belirtmiştir (Mitchel, 1998: 25).

Birinci dalga feminist hareketin Osmanlı’daki yansımaları incelendiğinde, Yaprak Zihnioğlu’na göre, II. Meşrutiyet’e kadar olan dönemde kadın hareketi, “beyaz ve özgür”, hanedana yakın, üst sınıftan kadınların önderliğinde gelişmiştir (Zihnioğlu, 2016: 53). Ve yine Zihnioğlu, imzasız kadın mektuplarının yayımlandığı 1868’den, Türk Kadınlar Birliği’nin kendini feshettiği 1935’e kadar olan dönemi birinci dalga feminizm olarak adlandırmaktadır. (Zihnioğlu, 2016: 20). Osmanlı kadın hareketinin işleyişini ve kadınların taleplerini günümüze ileten en önemli kaynaklar dönemin kadın dergileri, gazeteleri ve dernekleridir. Osmanlı’da kadınlar kendilerini ifade etmenin ilk adımını basın yoluyla atmışlardır. Kadın dergileri ve gazeteleri, her kesimden kadına ulaşabilme, kadınların taleplerini iletme ve kadınların rol ve sorumluluklarını gündemde tutmada önemli roller üstlenmişlerdir. II. Meşrutiyet’ten önce, yazar kadrosu çoğunlukla dönemin bürokrat kesimi entelektüel kadınlarından oluşan *Hanımlara Mahsus Gazete*, 1895’ten 1908’e dek 612 sayısı ile 13 yıl boyunca, amacı kadınların geliştirilmesi, yükseltilmesi ve nesil yetiştiriciliği olan, en uzun süreli kadın dergisi olarak tarihe geçmiştir (Çakır, 2013: 67).

Bununla birlikte Osmanlı kadın hareketinin ilerleme düzeyi 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle Batı’daki feminist akıma benzer fakat aynı kitlesellikle olmamakla birlikte yükselmeye başlamıştır. Osmanlı toplumunda köklü değişimler,

kadınların özgürlük talebini de beraberinde getirmiştir. Uzun yıllar kamusal alana dâhil olamayan kadınlar, siyasi ve toplumsal alana, çalışarak iş hayatına da katılmak istemişlerdir. Bu anlamda kadın eğitimi ve mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, giyim dâhil tüm yasak ve sınırlamalar ile aile yaşamı içinde talak ve taadüd-i zevcat kaldırılması konusunda talepler dile getirmeleri dönem içinde öne çıkan “hukuk-i nisvan” (kadın hukuku/hakları) ve “kadınlığın te’ailisi (yükselmesi)” kavramları çerçevesinde şekillenmiştir (Zihnioğlu, 2016: 56-57).

II. Meşrutiyet’in özgürlük ortamında harekete geçen kadınlar aynı zamanda birçok kadın derneği kurmuşlardır. Kadınların örgütlü hareket etmelerini sağlayan derneklerle, var olan sorunlar, çeşitli konferans ve yayınlar aracılığıyla gündeme taşınıp, çözülmeye çalışılmıştır. Kadınlar hak mücadeleleri yoluna ilk olarak yardım dernekleri kurarak yola çıkmışlardır. Akabinde kadınların eğitilmesine böylece meslek kazandırılmasına, farklı etnik grupların sorunlarının çözümüne, siyasi amaç taşıyarak ülke savunmasına varan çeşitlilikte kadın dernekleri çalışmalarını sürdürmüştür. *Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti* (Toprak, 2014, 4), Osmanlı kadın hareketinde yer edinmiş derneklerdendir. Bununla birlikte Cihan Harbi sırasında, topyekûn bir mücadele ile kadınlar, erkeklerle birlikte savaşın tüm yükünü üstlenmişlerdir. Bu durum Türk kadını ve aynı zamanda birçok ülke kadınına görünür kılmış, savaşla birlikte kadınların talep ettikleri hak ve özgürlüklerinin ne denli haklı olduğu da yadsınamaz bir sonuca ulaşmıştır. Neticede kadınları oy hakkını elde etmesi, Cihan Harbi sonrası gerçekleşmiştir.

Cihan Harbi ve Milli Mücadele’yi bilfiil yaşayan, her türlü fedakârlığı gösteren Türk kadını da oy hakkı talebini elde etmek amacıyla bir fırka kurma girişiminde bulunmuştur. Bu noktada birinci dalga feminizmin fikirlerini benimseyen Nezihe Muhiddin ve bir grup öncü kadın, kadınların siyasi ve içtimai haklarını kazanmaları, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakları savunma ve kadınların konumunu yükseltme hedefi ile yola çıkarak, 15 Haziran 1923’te Kadınlar Halk Fırkası’nın kurulduğunu açıklamışlardır (Zihnioğlu, 2016: 127). Kadınlar Halk Fırkası’nın resmen kurulması onayı için gerekli makamlara yaptığı başvurularda olumlu yanıt alınamamıştır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Halk Fırkası’na dönüştürülmesi esnasında, henüz siyasi haklarını elde edememiş olan kadınların, fırka adı altında siyasal nitelikte bir örgüt kurmalarına izin verilemeyeceği, kadınların fırka

sözcüğünden uzak durarak örgütlerini bir cemiyete çevirmeleri gerektiği önerilmiştir (Toprak, 2014: 482). Yasal makamlardan gerekli izni alamayan Kadınlar Halk Fırkası kurucuları, programlarında yaptıkları değişiklikler sonrasında, 7 Şubat 1924 yılında Türk Kadın Birliği'ni kurdular. Anadolu'dan İstanbul'a okumak için gelen genç kızlara yardım edip, fakir ve kimsesiz öğrencilere yemek veren, yabancı dil öğrenmek isteyen kadınlara kurslar açan Türk Kadın Birliği, aktif olduğu dönemde *Kadın Yolu* ve *Türk Kadın Yolu* isimleriyle dergiler yayımladılar (Toprak, 2014: 482).

Tüm bu olanların yanında Türk kadını, önce 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkını, ardından 5 Aralık 1934'te anayasada yapılan bir değişiklik sonucu milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Böylece 1 Mart 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on sekiz kadın milletvekili yer bulmuştur.

Önce Batı'da başlayan birinci dalga feminist hareketin etkilerinin Osmanlı'nın son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde de varlığı sürdürdüğü görülmektedir. Modernleşme sürecinin içinde yer alan kadınlar, kendi hak ve özgürlüklerini elde etme yolunda çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlar, toplumun bir ferdi olarak kendilerini savunmuşlardır. Her toplumun kadın hakları adına gösterdiği mücadele tarih boyunca ülkelerin kendilerine özgü yöntemleriyle devam etmiştir. Bu noktada gerek Batı ülkeleri gerek Osmanlı adına üretilmiş yargıları kullanmak yerine karşılaştırmalı bir bakış açısıyla, “biz bize benzeriz”ciliğe veya “Doğu Doğu'ya benzer”ciliğe (Berktaş, 2018: 90) karşı farklı bir bakış açısı ile birinci dalga feminist hareketin gelişimi aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET

Her toplumsal hareket ve düşünce akımı kendinden önce gelen ideallerden köklerini alıp gelişimini bir sonraki düzende sürdürmektedir. Dünyadaki kadın hareketine bakıldığında durumun benzer şekilde işlediği görülmektedir. Hareketi oluşturan her bir dalga kendinden önceki dalganın fikirsel ve eylemsel temellerini kapsamaktadır. Bunun yanında, dönemin yapısına uygun yeni söylemler getirerek yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler de bu dalgaların şekil değiştirmesine olanak tanımaktadır. İkinci dalga feminist hareketin ortaya çıkışı da aynı bu süreç gibi şekillenmiştir.

Birinci dalga feminist hareket genel anlamda, eğitim, oy hakkı, mülkiyet temaları üzerinde odaklanmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde kadınların talep ettiği bu hak ve özgürlükler, devlet yönetimi tarafından karşılık bulmuştur. Temel haklarını elde eden çoğu ülkede birinci dalga feminist hareket yerini, İkinci Dünya Savaşı ardından gelen döneme ikinci dalga feminist hareket adı altında devretmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, erkeklerin yokluğunda kadınlar iş yaşamına katılmışlar, kamusal alanda varlıklarını ispatlamışlardır. Savaştan dönen erkekler kadınları tekrar ev içi alana dâhil ederek onların sadece çocuk bakımı, ev işi ile ilgilenmesini istemişlerdir. Bunların yanında, nüfus artışının hızlandığı dönemde, 1945-1950 yılları arasında doğan *babyboom generation* olarak adlandırılan kuşağın eğitime yönelmesi, kadınların üniversitelere erişimi ile entelektüel gelişmenin yükselmesi kadınların taleplerinin yaygınlaşmasını sağlamış böylece ikinci dalga feminist hareket ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aynı zamanda Vietnam Savaşı'na karşıt protestolar, değişen toplumsal ve siyasal yapılar, kültür karşıtı hareketler, öğrenci hareketleri ve ABD'de siyahîlerin özgürlük talebi ikinci dalga feminist hareketin ideolojik ve eylemsel temellerini destekleyen ve sürdüren bir niteliğe sahip olmuştur.

Dönemin önemli isimlerinden olan Simone De Beauvoir, "*The Second Sex / İkinci Cins (1949)*" isimli kitabını yayınlarak, kadının toplumdaki konumu hakkında yeni bir bakış açısı sunmuştur. Kitap aynı zamanda feminist felsefenin klasiklerinden biri haline gelmiştir. *İkinci Cins* kitabında De Beauvoir, kadının durumunu "varoluşçu etik perspektif"ten ele alır ve yalnızca ürettiğimiz değil, ürettiğimiz sürece insan oluruz der (Mitchel ve Oakley, 1998: 199). Kadının toplum tarafından "*öteki*" olarak tanımlanması yorumu ile De Beauvoir, ikinci dalga feminist hareketin teorik tartışmalar içeren zeminini hazırlamıştır. De Beauvoir, aynı zamanda kadını erkek bakış açısı ile baskı altında tutulan bir *obje* ve *kurban* olarak betimlemiş, kadın ve erkeğin *Sosyalist Devrim* ile özgürleşeceğini öne sürmüştür (Arat, 2017: 74). De Beauvoir, kadınların benliğine sahip olan erkeklerin, toplumsal norm ve kültürel yargıların, kadını uymaları gereken bir sisteme bağımlı kılmasını, "*kadın doğulmaz, kadın olunur*" sözü ile ifade etmiştir. De Beauvoir'ın sloganlaşan bu sözü ile biyolojik olarak cinsiyetin değil, kadın ve erkeğe toplum tarafından atfedilen cinsiyet rollerinin kadını ikincil konuma soktuğu fikri vurgulanmıştır.

Böylece döneme damgasını vuran toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cins olarak kadın-erkek tanımı dışında, kültürel olarak kadını ve erkeği, toplumsal anlamda bir kadın ve erkek cinsine

dönüştüren kategori (Saygılıgil, :6) olarak bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramında, bireyin kendi cinsiyeti içinde nasıl davranması gerektiği, hangi ilişkide nasıl bir konumda olacağı ve hangi rollere sahip olacağı değişkenlik gösteren bir tanımlama olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla kadınlar, erkekler tarafından ezilen, sömürülen, ev içi özel alanda tutulan, kamusal alanda yeri olmayan öznelere haline gelmişlerdir. Bu noktada, kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir yapının da olduğu görülmektedir. Erkek kamusal alanda kendini tanımlayan, iktidar sahibidir, kadın ise evlilik ve aile hayatının sembolü, özel alanın sahibidir. Böylece ikinci dalga feminizme damgasını vuran bir diğer önemli sloganın ise “*Özel olan politiktir*” olduğu görülmektedir. Bu slogan, mutfakta, yatak odasında, kamuya kapalı olan her yerde yapılan ve yaşanan her şeyin politik olduğunu vurgulamaktadır. Kadınlar sadece kamusal alanda eşitliği değil, özel alanda ve cinsiyete dayalı iş bölümünde de değişmesi gereken şeylerin olduğunu görmüşlerdir. Böylece ikinci dalga feminist hareket, birinci dalga feminist hareketten farklı olarak kamusal alandaki hak eşitliğinin yanı sıra özel alandaki özgürlüğe odaklanmıştır (Öz Yıldız, 2019: 9).

Bunun yanında, dönem içinde teknolojik gelişmelerin ikinci dalga feminist harekete etkisi tıp ve kimya endüstrisinden bir örnek olan doğum kontrol ilaçlarına ulaşımıdır. Kadınlar bu ilaçlar ile kendi doğurganlıklarının denetimine sahip olma gücünü elde etmişlerdir. Özellikle kentlerde gelişme gösteren bu durum toplumsal bir devrime neden olmuştur (Özyıldız, 2019: 9). Cinsel özgürlük kavramını doğuran bu hareketlenmeler, kadının en çok annelik ile ezilmişliğine ilişkin fikirler neticesinde kürtaj hakkı gibi talepleri beraberinde getirmiştir. Bu dönem içinde, cinselliklerini erkekler gibi rahat yaşamak isteyen kadınlar için kürtaj, İzlanda’da 1935, İngiltere’de 1967, ABD’de 1973, Finlandiya’da 1970, Danimarka’da 1973, İsveç’te 1974, Norveç’te 1975, Fransa’da 1975, İtalya’da 1978, Hollanda’da 1981, İspanya’da 1985, Yunanistan’da 1986, Kanada’da 1988, Belçika’da 1990, Meksika’da 2007, Türkiye’de ise 27 Mayıs 1983’de yasal hale gelmiştir.

İkinci dalga feminist hareketin 1960’ların sonlarında gerek ABD’de gerekse Avrupa ülkelerinde yaşayan, evrensel kadın deneyimi mitine karşı koyan kadınlar tarafından ortaya çıkışı kadınların politik bir hareket ortaya koymalarını da beraberinde getirmiştir. 1960’larda kurulan Kadın Hakları Hareketi (WRM-Women’s Rights Movement) ve Kadın Özgürlük Hareketi (WLM-Women’s Liberation Movement) bu politik faaliyetlerin örneklerindendir (Groves ve Jenainati, 2014: 86).

Dönemin feministleri birbirleriyle dergiler ve gazetelerle iletişim kurmuşlar, kadın çalışmaları alanında seminerler düzenlemişlerdir.

Buna benzer bir faaliyet de Kadın Özgürlük Hareketi tarafından yürütülen bir kampanya örneği olmuştur. Kampanya, kadın ve erkeğe eşit ücret, eşit eğitim ve eşit iş fırsatı, ücretsiz ve yirmi dört saat açık kreş talebi, isteğe bağlı ücretsiz doğum kontrolü ve kürtaj, lezbiyenlere karşı ayrımcılığın son bulması, erkek şiddeti ve saldırganlığının sonlandırılması talebi üzerinden yürütülmüştür (Groves ve Jenainati, 2014: 89). Böylece kadının özgürleşmesi adına verilen mücadele on binlerce kadın ve erkeği harekete geçiren bir etkiye sahip olmuştur. Kadınlar bu özgürleşme hareketi içinde gerçekleştirdikleri protesto yürüyüşleri ve mitinglerde “*Bedenim bana aittir*”, “*Karar verecek olanlar, kadınlardır*” (Arat, 2017, 78) sloganlarını kullanarak, erkek egemen yapının bedenleri üzerindeki baskı ile mücadele etme çalışmalarını dile getirmişlerdir.

İkinci dalga feminist hareketin önde gelen isimlerinden ve aynı zamanda Amerikan Ulusal Kadın Örgütü’nün (National Organization for Women-NOW) kurucularından olan Betty Frieden, *Kadınlığın Gizemi (The Feminine Mystique)* kitabı tüm dünyada büyük bir toplumsal hareketin başlamasına yol açmıştır. Frieden daha insancıl, daha adaletli bir topluma yol açan nitelemelerin sahibi olmuştur (Arat, 2017: 72). “*Kadınlığın gizemi der ki, kadınlar için en yüksek değer ve tek yükümlülük kendi kadınlığını yerine getirmektir...*” (Groves ve Jenainati, 2014: 91). Betty Frieden’in 1963’te bu çok satan kitabı kadınlara atfedilen annelik, eş olma gibi geleneksel rollerin ideal hale getirildiğini konu almıştır. Bu roller kadınları erkeklere bağlı kılmayı sürdüren bir yapı içinde var olmaktadır. Frieden, kitabında o güne dek adı konulmamış sorunu; “*Mutlu ev kadını*” ifadesini sorgulamakta aynı zamanda kadınların kimlik bunalımlarının sebeplerini irdeleyerek kadınlara yeni bir hayat planı sunmaktadır (Arat, 2017: 72). ABD’de ikinci dalganın gelişim gösterdiği bilinç yükseltme toplantılarında Frieden etkili ve önemli bir rol oynamıştır. Bunun nedeni ise bu toplantılarda yer alan kadınların gerçek deneyimleri üzerinden tartışmaların yapılmasıdır. İkinci dalga feminist hareketin kadınları, Simon De Beauvoir ve Betty Frieden tarafından da belirttiği gibi orta sınıf, eğitilmiş, beyaz ve genç olarak görülmüş, sürdürdükleri hareket de bu kadınların deneyimleri etrafında şekillenmiştir.

İkinci dalga feminist hareketin temel eserlerinden birini oluşturan bir diğer önemli eser ise Kate Millett tarafından yazılan Cinsel Politika (Sexual Politics), 1970, tarih boyunca var olan tüm toplumların ataerkil olduğu, üretim ilişkilerinde erkek

egemen bir yapının kadınları yönetim altına aldığı düşüncesini ifade etmektedir. Cinsel politika kavramı ile Millett, kadın ve erkek arasında, erkeğin gücü elinde bulundurduğu siyasi ilişkinin toplumsal değerler kapsamında meşrulaştırılması, olası bir meşruiyet kaybında ise bu ilişkinin şiddet ile dayatılması durumunu işaret etmektedir (aktaran Özyıldız, 2019: 13). Bu noktada ataerkil ideolojinin başlangıcı aile, devamı ise toplumun hemen her yerine hâkim olan düşüncedir. Ataerkil ideolojide, kadın erkeğin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, erkeğe hizmet eden bir statüde bulunmaktadır, bu durum ataerkil toplumların içselleştirdiği ve yeniden ürettiği bir olgu halinde devam etmektedir. Millett'in Cinsel Politika eseri aynı zamanda, radikal feminist kuramın temel metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Genel olarak bakıldığında ikinci dalga feminist hareketin kadınları, kadının toplumdaki klişeleşmiş rolünün yıkılması zamanının geldiğine inananlardır. Toplumun değişmek istemesi, okunan kitaplar, bazı üniversitelerde kadın çalışmaları alanının açılması, üniversitelerde kadın kulüplerinin kurulması hem fikirsel hem de eylemsel açıdan kadınların isteklerini dile getirmelerine yardımcı olmuştur. Her ne kadar üniversitelerde eğitim alan kadınların sayısı az olsa da bu durum kadınların eyleme geçme durumlarını engellememiş, aksine kız kardeşlik çatısının kurulmasını sağlamıştır. Kız kardeşlik düşüncesi, ataerkil bir toplumda erkek egemenliğinin yapısal olarak “böl ve yönet” politikasıyla güvence altına alındığını ifade eden, hiyerarşi ilkesine meydan okuyan bir yapıya sahip olmuştur (Berktaş, 2013: 6). Dönemin kadınları bilinç yükseltme gruplarında, paylaştıkları annelik, cinsellik, kadınlık deneyimleri üzerinde hissettikleri huzursuzluğun ortak olduğunu görmüşlerdir. İkinci dalga feminist hareket bu dönem kadınlarının içlerinden gelen dürtüsel bir aydınlanma olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte kadınlar, kampüste, sokakta yani kamusal alanda maruz kaldıkları şiddete, baskı ve sömürüye karşı birleşmişlerdir. Ayrıca bu dönem içinde cinselliği içeren konular gündeme taşınmış ve cinsel özgürlük ilk kez politik düzeyde tartışılmaya başlanmıştır.

İkinci dalga feminist hareket kadınların şeklen ve fikren bir patlama noktasına ulaştıkları dönemi işaret etmektedir. Bu patlamanın nedenleri arasında kadınların uğradıkları şiddet, tecavüz ve bu şiddet sonucu öldürülmeleri yatmaktadır. Kadına yönelik şiddet kadınları yıldırılmış ve kadınların harekete geçmelerini sağlamıştır. Kapitalist sistemin varlığı altında erkek egemenliğinin her alana nüfus ettiği, ataerkil geleneklerin hâkim olduğu bu dönem içinde kadınların cinsiyetler arası eşitsizlik karşısında birlik olmaları gerektiği görülmüştür. Bu radikal kararların eyleme dönüşen

adımlarına bir örnek olarak, güzellik algısının kadınları kategorileştirdiği ve cinselliğin kapitalizm tarafından manipüle edildiği, reklam sektöründe kadın bedeninin objeleştirilmesi ve 1968 Amerika Güzellik Yarışması protestosu verilebilir. Ayrıca 1970 ve 1980 yıllarında ikinci dalga feminist harekette kadınlar, Yeşil Barış (Green Peace) ve Yeşil siyasal partiler gibi dünya çapında bulunan militan ekolojik gruplar, *“Kadınlar, nükleer enerjiye ve dünyanın kirlenmesine savaş ilan ediyorlar”* pankartıyla antin kleer protestolar içinde var olmuşlardır (Arat, 2017: 81). Bununla birlikte ikinci dalga feminizmin içinde, homoseksüel ilişkilerin yaygınlaştığı da görülmektedir. Bu gelişmeler neticesinde, İngiltere’de 1967, Batı Almanya’da 1969, Fransa ve İsveç’te ise 1970’lerin sonunda homoseksüellik suç olmaktan çıkarılmıştır.

Her türlü kuşağı özellikle de genç ve dinamik kadınları içinde barındıran ikinci dalga feminist harekette kadınlar, içinde bulundukları sistemi tanımışlar, o sistemde ne gibi ve nasıl değişiklikler yapılabileceğini incelemişler, bu değişiklikleri yapacak kişilere nasıl ulaşılabileceğini belirlemek adına araştırmalar yapmışlar, kendilerini eğitmişlerdir. Böylece kadınlar bu akım içinde var olan amaçları evrenselleştirmişlerdir. Tamamen amaca yönelen kadınlar, bireysel temelde değil, kadın toplumu olarak isteklerin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Avrupalı feministlere göre, kadınların geleneksel tutum ve davranışlardan, şiddetten, cinsel sömürüden kurtulmaları ve  ağdaş yaşamı bu minvalde dönüştürebilmeleri güçleri ellerinde bulunmaktadır. Bu kadınların tek yapmaları gereken kendilerine güvenmeleri gerektiğidir. İkinci dalga feminist hareket ortak kadın deneyimlerinin, kadınlara farkındalık kazandıran noktaları keşfeden ve bu alanda mücadele veren kadınların eseridir.

Bununla birlikte, 1960 ve 1990 yılları arası dönemi kapsayan ikinci dalga feminist hareket kendi sistemi içinde kuramsal olarak ayırt edilebilen bölünmelerin olduğu görülmektedir. Bu bölünmeler her ne kadar ideolojik temelde kuramlar oluşursa da ikinci dalga feminizmin içinde bir değil birden çok feminizmi barındırdığı gözlemlenmektedir. Bu noktada önemli bir ifade feminist iletişim uzmanı olan Julia Wood tarafından gelmiştir. Julia Wood’a göre, asıl soru feminist olup olmadığınız değil, ne tür bir feminist olduğunuz yönündedir (Krolokke, Sorensen, 2006: 15). Bölünmeler kadınların farklı siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarla sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunlar liberal, radikal, sosyalist, Marksist vb. akımları ifade etmektedir. Tüm bu akımlar ortak nokta olan kadınların ezilmişliği üzerine yoğunlaşmakta ve farklı sistem  nerileri sunmaktadır.

1.2.1. Liberal Feminizm: Hak ve Özgürlük Talebi

Feminist akımlar içinde tarihsel olarak en eski kökene sahip olan akım Liberal Feminizmdir. Liberal feminizm 19.yy'da gelişme gösteren birinci dalga feminist hareketin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. 17. ve 18.yy öncesi ve sonrasında kadının yeri eş ve anne rolleri çerçevesinde her zaman eve ait olduğu görüşü evrenselleşmiştir. Aynı zamanda kadının kocasının himayesinde, aileye ait olduğu fikri de tüm liberal kuramcı erkeklerin ortak düşüncesi olmuştur (Donovan, 2016: 26). Akabinde doğal haklar geleneği mensubu feminist kuramcılar, kadınların erkekler gibi birer vatandaş olduğunu ve temel haklara sahip olmalarının gerektiğini öne sürmüşlerdir (Donovan, 2016: 229). Bu bağlamda liberal feminist kuramın 19.yy kadın hareketi içindeki temel talebi oy hakkı ile başlayan temel insanlık hakları üzerine olmuştur. Liberal feminizmin temel kavramlarını adalet ve eşitlik, mülkiyet edinme hakkı ve eğitim hakkı gibi başlıklar altında toplamak mümkün olmaktadır. Ne var ki, kadınların bu temel hakları elde etmek amacıyla verdiği mücadeleler, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliği kökten çözme konusunda yetersiz kalmaktadır. Çünkü liberal feminizmin bu düşüncesi, toplumsal, sınıfsal, ırksal, etnik vb. eşitsizlikleri dikkate almadığı görülmüştür. Bu noktada liberal feministler sadece oy hakkı gibi temel hak taleplerini savundukları için kendi kendilerini sınırlandıran bir yapıya sahip olmuşlardır.

Birinci dalga feminist hareketin temel varsayımlarını şekillendiren liberal feminizmin en önemli temsilcilerinden olan ve birinci dalga feminist hareketin anlatıldığı bölümde de adı geçen Marry Wollstonecraft, kadınları erkeklerden daha aşağı varlıklar olarak görmenin topluma verdiği zararları incelemiştir. Wollstonecraft, kadınlığın hem ekonomik hem de duygusal bakımda erkek hâkimiyeti altında bulundurulduğu görüşü içinde, kadınların da insan olarak görülmesi ve kadın erkek eşitliğinin bir insani hak olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Liberal feministler kadınların sahip olması gereken tüm bu temel haklarını, giderilmesi gereken eşitsizliği devlet eliyle yapılması gerektiğini düşünmüşler ve kadın deneyiminin önemi konusunda ayrıntılı düşünmemişlerdir. Bu durum dönemin temel hak ve özgürlükleri gündemde taşıyan zihniyeti üzerinden okunduğunda daha net anlaşılmaktadır. Kadınlar devlet eliyle ve müdahalesiyle verdikleri mücadelede kamusal alan içinde önemli ve değerli kazanımlara sahip olmuşlardır. Bununla birlikte, liberal feminizm kadınları cinslerinden ötürü ayrımcılığa maruz kaldıklarını kabul

etmekle birlikte, cinsler arası eşitsizliği bir güç ilişkisi olarak görmez, bu yönden de cinsel politika içindeki güç ilişkileriyle ilgilenen Marksist ve radikal feminist kuramdan pratik ve teorik açıdan ayrılmaktadır (Ramazanoğlu, 1998: 29).

1.2.2. Marksist Feminizm: Sınıf Temelli Eşitsizlik Vurgusu

Marksizmin kadın sorunu üzerine ele aldığı noktaları anlamak için Marx'ın teorisi üzerine ayrıntılı okuma yapmak gerekmektedir. Çünkü Marx ve Engels'in düşünceleri ile bu düşüncenin temeli olan Marksist teori, feminist teorinin gelişmesinde önem taşıyan bir etkiye sahip olmuştur (Donovan, 2016: 133). Marx maddeci determinist düşüncesi ile kültür ve toplumun köklerinin maddi ve ekonomik koşullarda yattığını savunmaktadır. Bu anlayış içinde yöneten sınıfın, toplumdaki ekonomik çıkarları elinde bulundurduğu bilindiğinden egemen ideolojinin sahibi olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla bu yapıda, burjuvazi üretim araçlarına sahip olan sınıf, proletarya ise ücretli emek olarak istihdam edilen ve hiçbir üretim aracına sahip olmayan aynı zamanda iş gücünü satarak yaşayan sınıf olarak belirlenmiştir (aktaran Donovan, 2016: 136). Bu bağlamda kadınlar işçi sınıfına ait bir kesim olarak görülmekte ve kadınların erkeklerle ilişkisi, işçilerin sermayeyle ilişkisine benzer olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda Sosyalist feministler de genellikle kadınlar ve proletarya arasında bir benzerlik olduğunu vurgulamaktadırlar (Donovan, 2016: 137). Buna ek olarak işçi sınıfı kapitalist sistem içinde, toplumun devrimci unsuru olarak görülmekte, Marx tarafından kapitalizmin “mezar kazıcıları” olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2011: 169).

1884 yılında Engels tarafından kaleme alınan *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* isimli kitap anaerkil yapıdan, ekonomik gelişmeler ve özel mülkiyet etkisiyle nasıl ataerkil yapıya geçildiğini ifade etmektedir. Engels kadınların ailedeki ikincil konumlarını kabul ederek, özel mülkiyet konusuna değinmiştir. Engels'e göre aile içinde erkek burjuvadır, kadın proletaryayı temsil eder (Engels, 1992: 18). Böylece tarihte ilk sınıf baskısı da, eril cinsin dışı cinse baskısı ile ortaya çıkmıştır (Donovan, 2016: 148). Burjuva ailelerinde kadınların efendilerine hizmet etmeleri, tekeşli olmaları ve ailenin mülkünü devralıp onu çoğaltmayı sürdüren varisler yetiştirmeleri zorunluluğunun olduğunu ifade eden Engels, proletarya arasında ise özel mülkiyetin olmadığı için kadınların ezilmediğini; aynı zamanda ücretli emek yayıldıkça, mülk

sahibi köylülerin yok olduğunu, kadınların ve çocukların da iş gücüne katılmalarıyla patriarkal ilişkilerin ortadan kalktığını savunmaktaydı (aktaran Hartmann, 2020: 160). Marx, Engels, Zaretsky gibi ilk dönem Marksistleri, kadınların iş gücüne katılmaları ile kurtuluşa ulaşacaklarını düşünürken, kadınların ev içi emeklerini ve yeniden üretimlerini göz artı etmişlerdir. Bunun yanında, cinsiyetçiliğin iş gücünü elinde bulunduran sınıf tarafından şekillendirildiğini, kapitalizmin kadın ve erkeği aynı deneyimlerle iş gücüne katmadığının üzerinde durmuşlardır. Ayrıca dönemin bir diğer Marksist feminist ismi Dalla Costa da evdeki kadınların yalnızca iş gücünü yeniden-üretmek sermayeye gerekli hizmeti sağlamakla kalmayıp, ayrıca bu iş için artık değer ürettiklerini de iddia etmiştir (Hartmann, 2020: 165).

Bunlara ek olarak, ev içi emek tartışması, 1969 yılında “*Kadınların Kurtuluşunun Ekonomi Polisiği*” (*The Political Economy of Women’s Liberation*) isimli Margaret Benston’ın eserinde ele alınmıştır (Donovan, 2016: 151). Kitapta, kadının ev içi emeği, buna çocuk bakımı da dâhil olmakla birlikte toplumsal üretimin büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu ifade edilmektedir. Kadınların iş gücüne girmeleri kapitalist sömürden kurtulacaklarını ifade etmemektedir. Bunun nedeni de şudur; kadınlar ev dışı ücretli bir işte çalışsalar bile, işten eve döndüklerinde ev işlerini yapmaya devam etmektedirler. Bu durumda kadının ev içi emeği görünmeyen iş olarak ele alınır ve kadınlar çifte yük altına girmiş olurlar. Aynı zamanda da kadınların ev dışı ücret getiren işlere girmeleri onların erkeklerle eşit olduklarını göstermez. Burada yapılması gereken ev işlerinin özel alan kapsamından ve kadına ait bir sorumluluk olmasından ayrılması, böylece ev işlerinin toplumsallaşması gerektiği vurgulanmaktadır (aktaran Koçak Turhanoglu, 2016: 16).

Marksizm ve feminizm arasındaki ilişkiyi anlatan önemli eserlerden bir diğeri, 1981 yılında Heidi Hartmann tarafından yazılan “*Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği*” (*The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union*) isimli makaledir. Makalenin başlangıcında Marksizmle feminizmin evliliği, koca ve karı arasındaki evliliğe benzetilir ve Marksizmle feminizm tek bir şeydir o da Marksizmdir yani Marksizm yasa karşısında varlığı sayılan erkek olarak ifade edilir (Hartmann, 2020: 157). Marksist çözümleme içinde kadın sorunu açısından bakıldığında, kadınların erkeklerle olan ilişkisinden çok, kadınların ekonomik sistemle olan ilişkisi ele alınmaktadır (Hartmann, 2020: 159). Marksistlerce, kadınların durumunu anlamanın en doğru yolu, kadınları sınıfsal perspektiften incelemektir. Yani, kadınlar işçi sınıfının bir parçası olarak görülmeli,

ancak işçi sınıfının kapitalist sistem karşısındaki mücadelesi kadınların erkeklerle olan ilişkilerindeki çelişkilerden çok daha önemli olmalıdır. Cinsiyetler arasında meydana gelen çatışmaların, sınıf bilincinin ve dayanışmasının önüne geçmesine izin verilmemelidir. Çünkü pek çok Marksist, feminizmin işçi sınıfını böldüğünü iddia etmektedir (Hartmann, 2020: 158).

Patriarkanın sermaye yani burjuva sınıfını temsil etmesi, Marksist feminizm ile radikal feminizmin değindiği ortak noktalardan bir tanesidir. Heidi Hartmann da cinsiyetçi ideolojinin, patriarkal ilişkilerin, kapitalizm ile bir ortaklık kurduğu ve kapitalizmi desteklediğini öne sürmektedir (Hartmann, 2020: 159). Bu durum, “aile ücreti” sisteminin de kurulmasını beraberinde getirmiştir. Sanayi devrimi bütün insanları kadın ve çocukları da dâhil olmak üzere iş gücüne sokmuştur. Bu durum kadınların ve çocukların, erkeklerden ayrı ücret almalarının önünü açmıştır fakat bu durum erkeklerin otoritelerinin sarsılmasına neden olmuştur. Bu noktada erkek işçiler karılarını evde tutmayı tercih edip aile ücretini de kendilerinin alması için talepte bulunmuşlardır (Hartmann, 2020: 183). Bu noktada patriarkanın, maddi temelde erkeklerin, kadınların iş gücüne girmeleri ve kadınların emek gücü üzerinde denetim kurduğu görülmektedir.

Bu bölümde vurgulanmak istenen asıl konu Marksist feministlerin talepleri ve ortaya koydukları fikirler üzerinedir. Marksist feministler, sınıf sisteminin kadını ikincil konuma düşürdüğünü ve kadınların ezilmişliğinin de kapitalist sistemin bir ürünü olduğunu savunmuşlardır. Kapitalizmin toplumsal, siyasal, ekonomik yapı ile ilişkisini açıklamaya çalışan Marksist feministler, Marksizmin sınıf analizini kullanmaktadırlar. Kapitalist sistem içinde, özel mülkiyetin sahibi burjuva sınıfı, üretim araçlarına sahip olmayan işçi sınıfının sömürülmesi üzerine kurduğu ilişki, cinsiyet ilişkilerinin de doğasını belirlemektedir. Böylece, kadınlar üzerindeki erkek egemenliği, sermayenin (burjuva) emek (işçi sınıfı) üzerindeki egemenlik ilişkisini benzer kılmaktadır. Marksist kuramda kadınların iş gücü piyasasına katılmalarıyla kapitalist sömürden kurtulmalarının sağlanacağı, sınıf bilinci ile kadın ve erkek işçilerin birlikte mücadele edecekleri böylece işçi devriminin gerçekleşeceği düşünülmüştür. Akabinde kapitalizmden sosyalizme geçiş ve özel mülkiyetin kalkması ile kadınların sömürden kurtulup özgür olacakları beklenmiştir (Koçak Turhanoğlu, 2019: 15).

Marksist feminizm, tarih boyunca ezilen kadınların sorunlarını, sadece sınıfsal ve kapitalist sistem çerçevesinde çözmek istediğinden, cinsiyeti dikkate almayan bir

kuram olarak eleştirilmiştir. Kadınların, ücretsiz sunduğu emek sadece kapitalist sisteme yönelik değil, erkeğe yani patriarkaya sunduğu hizmetin de bir göstergesi olmuştur. Marksist feminizm de kadınların kapitalist sisteme olan hizmetini incelediği için, kadının erkeğe olan hizmeti görmediği için kadının özgürleşmesi adına yetersiz kalmıştır. Erkek baskı ve kontrolünü göz ardı eden Marksist feminizm, kadınların erkek baskı ve sömürüsü altında yaşadıkları, ev içi işlerde ücretsiz emekçi olduklarını açıklamada yetersiz kalmışlardır.

1.2.3. Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikdir!”

Joanne Naiman radikal feminizmde, kadının baskı ve sömürü altında olmasını, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıktan kaynaklanan bir görüşle belirtmektedir (Naiman, 1988: 18). Caroline Ramazanoğlu, “*Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*” isimli kitabında radikal feminizmin çok çeşitli olduğunu ve son zamanlarda, tanımlanması en güç feminist ekol olduğunu vurgulamaktadır (Ramazanoğlu, 1998: 30). Radikal feminizm, Liberal veya Marksist feminizm gibi ana akım kuramsal bir yapıya ve kendi düşünce ve öncüllerine sahip olmamış, kuramdan değil eylemden doğmuş bir yaklaşım olmuştur (Ecevit, 2011: 14). Josephine Donovan ise, “*Feminist Teoriler*” kitabında, radikal feminist kuramın 1960’ların sonları ve 1970’lerin başlarında, medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalar için politik eylemlere kadınlar tarafından New York ve Boston’da geliştirildiğini belirtmektedir (Donovan, 2016: 265). Radikal feminist hareket, kadınların ezilmesini en büyük sorun olarak kabul etmektedir (Arat, 2017: 75). Radikal feminizmin temel tezleri, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin kadınların ezilmişliğinin kökeninde yer aldığı, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf olarak gördüğü ve kadınların diğer kadınlarla birlikte kendilerini hâkimiyet altına alan erkeklere karşı mücadele eden bir harekete yönelmeleri gerektiği aynı zamanda kadınların erkeklerden farklı üslup ve kültüre sahip olduğu böylece de kadınların gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturabilecekleri düşüncelerini içermektedir (Donovan, 2016: 266).

Kadın bedeni ve cinselliği üzerine odaklanan radikal feministler, kadının ezilme biçimini evrensel bir ezilme biçimi olarak görür ve kadınların sınıfsal, ırksal, etnik vb. farklılıklar dikkate alınmadan sırf kadın oldukları için erkek baskısına maruz kaldıklarını savunmuşlardır (Berktaş, 2013: 9). Radikal feministler geleneksel varsayımları sorgulayıp patriarkal sistem içinde kadınların ezilmesi konusunda yeni

söylemler üretmiştir. Bu noktada radikal feminizmin patriarkaya yönelik tanımlaması göz ardı edilmemelidir. Radikal feministler patriarkayı, erkek egemenliğinin kadınlar üzerinde karakterize edilişiyle oluşan bir toplumsal sistem olarak görmektedirler (Hartmann, 2020: 173). Kadınların ezilmesinin temel kaynağı da işte bu patriarkal sistemin var oluşudur. Pek tabii radikal feministlerce kadının özgürleşmesi yolunda ortadan kaldırılması gereken sorun patriarkal yapının sadece politik şekli değil aynı zamanda onun toplumsal ve kültürel alana yayılan kurumlarındaki (aile, din vb.) anlayıştır.

Aynı zamanda radikal feminizm, kadınların erkeklerle olan ilişkisini politik açıdan sorunlu görmesi durumu, kadınların direkt bu konuya odaklanmalarını sağlamıştır. Bu durum cinselliği ve yeniden üretimi politika sahnesine çıkarmış ve kadınların politik bilincinin gelişmesine yol açmıştır. Bu politik bilincin oluşması, kadınların küçük ve hiyerarşiden yoksun bilinç yükseltme gruplarında, kadınların kendi kişisel yaşamlarındaki baskı ve ezilmişlik deneyimlerinin paylaşılması yoluyla ortaya çıkmış, akabinde radikal feminizmin bilinen en meşhur sloganı olan “kişisel olan politiktir” (Ramazanoğlu, 1998: 31) ile kadınların erkek egemenlik altında ortak bir ezilmişlik yaşadıkları görülüp simgeleşmiştir. Bilinç yükseltme gruplarında, kadınların kişisel deneyimlerinin önemi anlaşılmış oldu. Ortak ezilmişlik bilincini kavramaya başlayan kadınlar, önceden dile getirilmeyen kürtaj ve tecavüz gibi konuları siyasal söylem içinde tartışarak, feminist eylemlerinin odak noktasını belirlemişlerdir. Bu feminist eylemlere bir örnek, 1971’de kürtaj yaptırmanın yasak olduğu Fransa’da, Simone De Beauvoir ve 343 kadının kürtaj olduklarını itiraf ettikleri bir bildiriye imzalamalarıdır, aynı zamanda bildiri, doğum kontrol yöntemlerini kendi istedikleri gibi belirleyecekleri ve kürtajın da yasal olmasını istedikleri taleplerden oluşmaktadır (Arat, 2017: 76). Bunlarla birlikte kadınlar, yine bilinç yükseltme gruplarında ve konferanslarda cinsel yönelim ve davranışlarını da sorgulamaya başlayarak, homoseksüellik, menopoz, regl kanamaları, tecavüz vb. konuları da kendi aralarında tartışmışlardır. Bu bağlamda Avrupa feministleri üç temel konuyu yasal reform sorunu ve kamu politikası sorunu olarak ele almışlardır: fahişelerin hakları, kadınlara yönelik cinsel şiddet ve homoseksüellerin hakları (Arat, 2017: 79).

Radikal feministler arasında, bilinç yükseltme yanında dikkat çeken bir diğer kavram “kız kardeşlik” olmuştur. Kız kardeşlik kavramına ikinci dalga feminist hareket bölümünde de değinilmiştir. Kız kardeşlik kavramı içinde kadınlar çekirdek aile yapısında eril yapının dayatması neticesinde birbirlerinden koparılmakta ve

bölünmektedirler. Bu durum kadınların ortak ezilmişliklerine yönelik kolektif bilinci oluşturmamalarının bir nedenidir. Kadınlar bu durumu değiştirmek adına, yaşadıkları hoşnutsuzlukları paylaşımları ve erkek egemen düzene karşı çıkmaları gerekmektedir. Bu noktada “kız kardeşlik güçlüdür” (Berkday, 2013: 6) sloganı ile özel olan ne varsa kamusal ve politik alana aktarılmıştır. 1960’lar ve sonrası için kız kardeşlik kavramı düşüncelerin birleştirildiği ortak bir ideolojinin oluşması açısından büyük bir öneme sahip olmuştur. Ancak kadınların kendi aralarında ve feminist hareketin kendi içinde farklılıklar ortaya çıkarması homojen olan kadın ve “kız kardeşlik” kavramında sorgulamalar yaratmıştır. Çünkü sistem olarak hiyerarşik bir yapının mevcudiyeti, kadınların kendi aralarında da bölünmeleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, “kız kardeşlik” amaçlanan, ulaşılması arzulanan bir hedef olarak görülmüştür (Berkday, 2013: 8). Asıl amaç kadınların kız kardeşlikleri üzerinde birleşecekleri bir konum değil, kadınların ataerkil yapı karşısındaki direnişleri için birleşmeleri gereken bir yapı kurmaktır.

Donovan’a göre radikal feminist kuram, Kate Millett’in yazdığı *Sexual Politics* (*Cinsel Politika*) ve Shulamith Firestone’un yazdığı *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (*Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi*) isimli 1970’te yayınlanan bu iki eser üzerinde en iyi ifadesini bulmaktadır (Donovan, 2016: 272). Kate Millett’in *Cinsel Politika* adlı kitabında:

“Eğer bir grup bir diğerini yönetiyorsa, ikisinin arasındaki ilişki politiktir. Böylesi bir düzenleme uzun bir dönem boyunca sürdürülürse, bir ideoloji geliştirir (feodalizm, ırkçılık vs.). Tüm tarihsel uygarlıklar ataerkildir; ideolojileri erkek egemenliğidir (aktaran Donovan, 2016: 273)”.

Millet toplumu bir patriarka olarak görür ve ordu, sanayi, teknoloji, üniversite, bilim, politik makamlar, maliye kısacası toplumun içindeki her güç aracının polis gücü de dâhil olmak üzere tamamen erkek egemenliğinde olduğunu belirtmektedir (aktaran Hartmann, 2020: 173). Millet ataerkil ideolojinin, kadınları erkekler için hizmet etmeye ve bu hizmeti kabul etmek için kadını şartlandıran erkek egemen ideoloji olduğunu belirtmektedir. Erkek ideolojinin gücü kadını biyolojik anlamda bedeni üzerinden denetim altında tutmaktadır. Kadının özgürleşmesi sadece bedeni üzerinden cinselliği ile değil, kadının kendi deneyimleri üzerinden ataerkil ideolojinin değişimi ile sağlanabilecektir.

Shulamith Firestone ise kadınların baskı altına alınışını biyolojik temelde açıklamaktadır. Firestone cinselliğin diyalektiğini, temel tarihsel diyalektik olarak görmekte ve patriarkanın temelini kadınların yeniden-üretim sağlarken oluşturduğu durum olarak ifade etmektedir (Hartmann, 2020: 171). Kadının üreme işlevi, ataerkil ideolojinin cinsiyet ayrımcılığını temel alan cinsiyete dayalı iş bölümünün bir nedenidir (Hartmann, 2020: 277). Yani kadınları ezmenin altında, biyolojik iş bölümü yatmaktadır. Bu durum, kadının cinselliği, doğurganlığı (biyolojik olarak yeniden üretim şekli) ile şekillenmektedir. Bu nedenle kadınların kendi bedenleri ve doğurganlıkları üzerindeki denetimi kendi ellerine almaları gerekmektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte, kadınlar üremeye yardımcı veya üremeyi kontrol altında tutan, ne zaman ve nasıl çocuk sahibi olmak istediklerine kendileri karar veren bir noktaya gelmişlerdir. Böylece cinsiyet rolleri ve patriarkanın baskıcılığı ortadan kalkmıştır.

Genel anlamda incelendiğinde radikal feminizm kendisini devrimci olarak görüp, kadınların sömürülmeye devam ettiğini ve kadınları kurtarmanın tek yolunun ataerki ve evliliğe son verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda radikal feministler diğer kuramların yanında kadın yaşamının her yönünü sorgulamaktadırlar. Caroline Ramazanoğlu'na göre radikal feminizm, 1960'lı ve 1970'li yıllarda, esasen Amerikalı ve Avrupalı orta sınıf genç kadınların sorunlarından kaynaklanmakla birlikte, her yerde bulunan kadın mücadelesine uygulanabilecek olan bir teori ve pratiktir (Ramazanoğlu, 1998: 32). Çünkü radikal feministler, “biz farklıyız” ve “kişisel olan politiktir” derken evrensel olarak kabul edilenin erkek olduğunu söyleyen kültürün ortadan kaldırılmasını istemektedirler (Arat, 2017: 75). Radikal feministlere göre kadınlar kendilerini ve yaşamlarını kendi mücadeleleriyle değiştirmedikleri sürece ataerkil baskıya maruz kalmaya devam edeceklerdir.

1.2.4. Sosyalist Feminizm: Uzlaşma Vurgusu

İkinci dalga feminist akım, içinde marksist ve feminist kuramı, sınıf sömürüsü ve kadınlara uygulanan baskının birleştirmesi neticesinde sosyalist feminizm gibi bir dizi farklı pencere açmıştır. Kadınlara uygulanan baskının sorumlusu erkek egemen yani ataerkil yapı ve kadın işçileri de kapsayan tüm işçi sınıfının sömürüsünden sorumlu olan kapitalizm, sosyalist feministlerce birleştirilen iki temel yapı olmuştur (Smith, 2016: 153).

Sosyalist feminizm, marksist kategoriler ve radikal feminizm eleştirilerinin ortak bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Karl Marx ve Friedrich Engels, marksist teori içindeki “maddeci determinizm”, ideoloji”, “sınıf bilinci”, “emek”, “yabancılaşma”, “praksis” gibi kavramlar temelinde feminist teoriye farklı açılımlar sunmuştur. Kadınları marksist teori altında konumlandırmaya çalışan sosyalist feministler, marksizmin temel kavramlarını kullanmalarının yanı sıra radikal feminizmin cinsiyeti merkeze alan teorisi ve marksizme yönelik eleştirilerinden etkilenecek, tarihsel materyalizmi ve feminist öncelikleri dikkate alan yeni formüller geliştirmişlerdir (Çakır, 2008: 185). Joanne Naiman, sosyalist feministlerin çıkış noktalarını hem sınıf hem de cinsiyet olarak ifade etmekte, ataerkillik ve kapitalizmin karşılıklı bir şekilde birbirini tamamladığını ve güçlendirdiğini savunmaktadır (Naiman, 1988: 24). Bu durumda sosyalist feministlerce her iki yapının da ortadan kaldırılması gerektiği savunulmuştur. Gerek sömürüye dayalı sınıf ilişkilerinin sunulduğu ekonomik altyapıya, gerekse cinsiyetçi düşünce dünyası ve değer yargıları, kişisel ilişkiler ve duygular, aile gibi kurumların sunulduğu üstyapı unsurlarına karşı aynı güçle mücadele edilmelidir (Naiman, 1988: 24). Böylece sosyalist feminizm de ataerkillik ve kapitalizm arasındaki *ikili sistem* kavramını inşa ederek, kapitalist ataerkillik kuramını üretilen kadının özgürleşmesi konusundaki mücadelesini yürütmeye çalışmıştır (Koçak Turhanoğlu, 2019: 16).

Sosyalist feminizm konusunda önde gelen isimlerden biri, Alman Sosyal Demokrat Parti liderlerinden olan August Bebel’dir. Bebel, 1878’de *Kadın ve Sosyalizm (Woman under Socialism)* isimli eserinde, kadının kurtuluşunun sadece sosyalizmle mümkün olduğunu savunmuş, kadınların kurtuluşu adına verecekleri mücadelenin tüm işçi sınıfını kapsamaması gerektiğini belirtmiştir. Kitap, “sadece binlerce kadını değil, erkekleri de sosyalizme kazanmış, bununla da yetinmeyip bütün bir kuşağın eğitimini etkilemiştir” (Akal, 2011: 58). Bebel, sosyalizmle birlikte erkek egemenliğinin ortadan kalkmasını şu şekilde betimler:

“Kadının tam kurtuluşu, erkeklerle eşit haklara sahip olması, bizim kültürel gelişimimizin bir hedefidir ve dünyada hiçbir güç bunun gerçekleşmesini engelleyemez. Bu da ancak, insanın insan üzerindeki ve kapitalistin işçi üzerindeki egemenliğini kaldıran devrimle mümkündür. İnsanlık ancak böylelikle tam gelişimine erişebilir. İnsanların binlerce yıldır hayalini kurdukları, özlemini çektikleri “altın çağ”a ancak o zaman ulaşabiliriz” (Bebel, 2019: 522).

Sosyalist kadın önderlere örnek olan bir diğer isim Clara Zetkin'dir. Zetkin'e göre sadece kadınlarla sosyalizm zafere ulaşacaktır (aktaran Çakır, 2008: 186). Zetkin aynı zamanda Kadın Enternasyoneli'nin resmi yayın organı olan Alman İşçi Kadınları Dergisi'ni çıkartmış, Kopenhag'ta 1910 yılında II. Kadın Enternasyoneli toplantısında, 8 Mart'ın uluslararası kadın günü olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Çakır, 2008: 187). Kadınlar için Sovyetler Birliği'nde 1917 Bolşevik Devrim'inin, kadınlar adına somut adımları beraberinde getirmesiyle Engel, Bebel, Lenin gibi sosyalist düşünürler, kadınların özgürleşmesi için ev işlerinin toplumsallaşmasını savunmuşlardır. Kolektif mutfakların oluşturulması, kreş ve yuvaların açılması da ev işlerinin toplumsallaşması adına yapılan ilk girişimlendendir.

Juliet Mitchell, 1971'de yayınladığı *Kadının Durumu (Women's Estate)* adlı eserinde, marksist düşünürler gibi kadınların durumunun sadece üretim yapıları tarafından değil, feministler gibi yeniden üretim, cinsellik ve liberal feministlerin ifadesiyle çocukların toplumsallaşması tarafından belirlendiğini, kadının tam özgür konuma sahip olması için ise tüm bu yapıların değişmesi gerektiğini savunmaktadır (Koçak Turhanoglu, 2019: 17).

Sosyalist feministler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, toplumsal hayatı nasıl etkilediğini, kadınların ise kapitalizm içinde ataerkil güçlerle nasıl mücadele edip deneyim kazandığını göstermek amacıyla çözümlemeler yapmışlardır. Kapitalist sistemde kadınlar, sosyalizm mücadelesini deneyimlerken yüzlerce grev, direniş, sokak gösterileri ve yürüyüşler yapmışlardır. İşçi kadınlar ve erkekler taleplerini dile getirmek adına, sistemi değiştirmek uğruna burjuva sınıfına ait olan iktidar ve uluslararası güçler tarafından bastırılmışlardır. Günümüzde de *sömürsüz, sınıfsız, ortaklaşmacı* yani toplumsal artıyı üreten herkesin ihtiyacına göre bölüştüğü bir sistem sürmeye devam etmektedir (Akal, 2011: 47).

1.3. TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dönemi, tarihi, hâkim atmosferi farklılık gösterse dahi dünyanın hemen her yerinde kadınların, kadın olarak var olabilme çabaları literatüre yansarak bizlere ulaşmaktadır. Her coğrafi bölgenin kadınları farklı sesler ile tarihe isimlerini yazdırmışlardır. Bu bölümde Türkiye'nin tarihinde kadın hareketinin süreçlerine değinilmektedir. Kadın hareketi genel anlamda incelendiğinde kadınların özgürlük ve eşitlik talepleri doğrultusunda yola çıktıkları bir hareket olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’deki kadın hareketi tarihinin Osmanlı’daki yansımaları incelendiğinde, Yaprak Zihnioğlu’na göre, II. Meşrutiyet’e kadar olan dönemde kadın hareketi, “beyaz ve özgür”, hanedana yakın, üst sınıftan kadınların önderliğinde gelişmiştir (Zihnioğlu, 2016: 53). Ve yine Zihnioğlu, imzasız kadın mektuplarının yayımlandığı 1868’den, Türk Kadınlar Birliği’nin kendini feshettiği 1935’e kadar olan dönemi birinci dalga feminizm olarak adlandırmaktadır. (Zihnioğlu, 2016: 20). Osmanlı kadın hareketinin işleyişini ve kadınların taleplerini günümüze ileten en önemli kaynaklar dönemin kadın dergileri, gazeteleri ve dernekleridir.

Osmanlı’da kadınlar kendilerini ifade etmenin ilk adımını basın yoluyla atmışlardır. Kadın dergileri ve gazeteleri, her kesimden kadına ulaşabilme, kadınların taleplerini iletme ve kadınların rol ve sorumluluklarını gündemde tutmada önemli roller üstlenmişlerdir. II. Meşrutiyet’ten önce, yazar kadrosu çoğunlukla dönemin bürokrat kesimi entelektüel kadınlarından oluşan Hanımlara Mahsus Gazete, 1895’ten 1908’e dek 612 sayısı ile 13 yıl boyunca, amacı kadınların geliştirilmesi, yükseltilmesi ve nesil yetiştiriciliği olan, en uzun süreli kadın dergisi olarak tarihe geçmiştir (Çakır, 2013: 67).

Bununla birlikte Osmanlı kadın hareketinin ilerleme düzeyi 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle Batı’daki feminist akıma benzer fakat aynı kitlesellikle olmamakla birlikte yükselmeye başlamıştır. Osmanlı toplumunda köklü değişimler, kadınların özgürlük talebini de beraberinde getirmiştir. Uzun yıllar kamusal alana dâhil olamayan kadınlar, siyasi ve toplumsal alana, çalışarak iş hayatına da katılmak istemişlerdir. Bu anlamda kadın eğitimi ve mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, giyim dâhil tüm yasak ve sınırlamalar ile aile yaşamı içinde talak ve taadüd-i zevcat kaldırılması konusunda talepler dile getirmeleri dönem içinde öne çıkan “hukuk-i nisvan” (kadın hukuku/hakları) ve “kadınlığın te’ailisi (yükselmesi)” kavramları çerçevesinde şekillenmiştir (Zihnioğlu, 2016: 56-57).

II. Meşrutiyet’in özgürlük ortamında harekete geçen kadınlar aynı zamanda birçok kadın derneği kurmuşlardır. Kadınların örgütlü hareket etmelerini sağlayan derneklerle, var olan sorunlar, çeşitli konferans ve yayınlar aracılığıyla gündeme taşınıp, çözülmeye çalışılmıştır. Kadınlar hak mücadeleleri yoluna ilk olarak yardım dernekleri kurarak yola çıkmışlardır. Akabinde kadınların eğitilmesine böylece meslek kazandırılmasına, farklı etnik grupların sorunlarının çözümüne, siyasal amaç taşıyarak ülke savunmasına varan çeşitlilikte kadın dernekleri çalışmalarını sürdürmüştür. Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı

Cemiyet-i Hayriyye-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Toprak, 2014, 4), Osmanlı kadın hareketinde yer edinmiş derneklerdendir. Bununla birlikte Cihan Harbi sırasında, topyekûn bir mücadele ile kadınlar, erkeklerle birlikte savaşın tüm yükünü üstlenmişlerdir. Bu durum Türk kadını ve aynı zamanda birçok ülke kadınına görünür kılmış, savaşla birlikte kadınların talep ettikleri hak ve özgürlüklerinin ne denli haklı olduğu da yadsınamaz bir sonuca ulaşmıştır. Neticede kadınları oy hakkını elde etmesi, Cihan Harbi sonrası gerçekleşmiştir.

Cihan Harbi ve Milli Mücadele’yi bilfiil yaşayan, her türlü fedakârlığı gösteren Türk kadını da oy hakkı talebini elde etmek amacıyla bir fırka kurma girişiminde bulunmuştur. Bu noktada birinci dalga feminizmin fikirlerini benimseyen Nezihe Muhiddin ve bir grup öncü kadın, kadınların siyasi ve içtimai haklarını kazanmaları, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakları savunma ve kadınların konumunu yükseltme hedefi ile yola çıkarak, 15 Haziran 1923’te Kadınlar Halk Fırkası’nın kurulduğunu açıklamışlardır (Zihnioğlu, 2016: 127). Kadınlar Halk Fırkası’nın resmen kurulması onayı için gerekli makamlara yaptığı başvurularda olumlu yanıt alınamamıştır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Halk Fırkası’na dönüştürülmesi esnasında, henüz siyasi haklarını elde edememiş olan kadınların, fırka adı altında siyasal nitelikte bir örgüt kurmalarına izin verilemeyeceği, kadınların fırka sözcüğünden uzak durarak örgütlerini bir cemiyete çevirmeleri gerektiği önerilmiştir (Toprak, 2014: 482). Yasal makamlardan gerekli izni alamayan Kadınlar Halk Fırkası kurucuları, programlarında yaptıkları değişiklikler sonrasında, 7 Şubat 1924 yılında Türk Kadın Birliği’ni kurdular. Anadolu’dan İstanbul’a okumak için gelen genç kızlara yardım edip, fakir ve kimsesiz öğrencilere yemek veren, yabancı dil öğrenmek isteyen kadınlara kurslar açan Türk Kadın Birliği, aktif olduğu dönemde Kadın Yolu ve Türk Kadın Yolu isimleriyle dergiler yayımladılar (Toprak, 2014: 482). Nezihe Muhiddin önderliğinde kurulan ve birçok önemli ismin kadrosunda yer aldığı Türk Kadınlar Birliği’nin 1935 yılında kendini fes etmesi Cumhuriyet Halk Partisi’nin baskılarıyla gerçekleştiği belirtilmektedir (Zihnioğlu, 2016: 257). Yaprak Zihnioğlu, “Kadınsız İnkılap” adlı eserinde, 1923-1927 yılları arasındaki Cumhuriyetçi iktidarın, kadın haklarına yönelik kazanımları ataerkil sınırlar içinde belirlemek istediğini, cinsiyetçi temelde elde edilecek bu hakları ise rejime mal edilmesinin istendiğini vurgulamaktadır (Zihnioğlu, 2016: 262).

Tüm bu olanların yanında Türk kadını, önce 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkını, ardından 5 Aralık 1934'te anayasada yapılan bir değişiklik sonucu milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Böylece 1 Mart 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on sekiz kadın milletvekili yer bulmuştur.

Önce Batı'da başlayan birinci dalga feminist hareketin etkilerinin Osmanlı'nın son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde de varlığı sürdürdüğü görülmektedir. Modernleşme sürecinin içinde yer alan kadınlar, kendi hak ve özgürlüklerini elde etme yolunda çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlar, toplumun bir ferdi olarak kendilerini savunmuşlardır. Her toplumun kadın hakları adına gösterdiği mücadele tarih boyunca ülkelerin kendilerine özgü yöntemleriyle devam etmiştir. Bu noktada gerek Batı ülkeleri gerek Osmanlı adına üretilmiş yargıları kullanmak yerine karşılaştırmalı bir bakış açısıyla, “biz bize benzeriz”ciliğe veyahut “Doğu Doğu'ya benzer”ciliğe (Berktaş, 2018: 90) karşı farklı bir bakış açısı ile birinci dalga feminist hareketin gelişimi aktarılmaya çalışılmıştır.

1930'lu yıllar ile birlikte özellikle Avrupa'da faşizmin yükselişi, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle otoriter eğilimlerin oluşması modernleşme sürecine önemli bir içe kapanma olarak yansımaktadır (Sancar, 2014: 81). Bu dönem içinde, dünyada faşist ve demokrat sistemlerin ayrışması, kadınların siyasi haklarının, kadınların kendi talepleri ile değil, yeni Türk devletinin uluslararası politik duruşunun bir yansıması olarak gözlemlenmektedir (Sancar, 2016: 167).

Türkiye'deki kadın hareketi tarihinin Osmanlı'dan günümüze kadar olan dönemini inceleyen araştırmacılar, 1930-1980 yılları arasındaki dönemlerin bir “durgunluk, çoraklık ve sessizlik” dönemi olarak ele almaktadırlar (Sarıtaş ve Şahin, 2015: 627). 1930'lu yılların ardından 1940 ve 1950'li yıllara gelindiğinde kadın hareketine yönelik elde edilebilecek bilgiler dönemin kadın gazete ve dergileri odağında incelenmektedir. 1980'ler kadar önemli olmasa da 1940 ve 1950'ler, çok partili hayata geçiş, Amerikanlaşma, dini söylemlere yakınlık, Batılılaşma gibi söylemler bu dönemin kadın hareketini etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarıtaş ve Şahin, 2015: 632).

1940'lı yılların sonuna doğru kadın dergilerinin yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan bir tanesi 1947-1960 yılları arasında çıkan, İffet Halim Oruz'un başyazarlığını yaptığı “Kadın Gazetesi”dir. 1957 yılında Melahat Sait Gökmen tarafından yayınlanan bir diğer gazete ise “Kadın Sesi”dir. Genel hatlarıyla

incelendiğinde bu dergilerin yayın amacının kadın-erkek eşitliğine ve kadın haklarına odaklanmaktan ziyade, ev kadını, iş kadını, köylü kadınlar, yoksul ve düşkün kadınlar gibi başlıkları içinde barındırdığı görülmektedir (Saritaş ve Şahin, 2015:633). Bunun yanında 1950’lerde pek çok kadın derneğinin kurulduğu da bilinmektedir. Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türk Anneler Birliği, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu bu derneklerden birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960’lı yıllara gelindiğinde, 1950’li yıllardan farklı bir süreç olduğunu söylemek mümkün değildir. 1960’lı yıllarda yaşanan siyasi ve toplumsal dönüşüm kadın hareketini de etkilemiştir. 1965 sonraları işçi ve öğrenci hareketlenmeleri, sosyalist görüşü benimseyen kadınlar ile dini ve milliyetçi fikirleri benimseyen kadınların hareketlerini ifade edebilmektedir. Türkiye’de 1960’lı yıllarda önemli bir siyasi olay olarak 27 Mayıs darbesi değerlendirilmektedir. 1960’lı yılları kadın hareketi, Şirin Tekeli ve Yıldız Ecevit gibi isimlerin 1970’li yıllara da aktarılacak sosyalist düşünce etrafında şekillendiği dönemi ifade etmektedir (Saritaş ve Şahin: 2017: 733).

İKİNCİ BÖLÜM

1970'LERİN EN KİTLESEL KADIN ÖRGÜTÜ: İLERİCİ KADINLAR DERNEĞİ (İKD)

2.1. 1970'LERİN TÜRKİYE'SİNDE KADINLAR

1970'lerin dünya tarihinde ve Türkiye genelinde kadın hareketinin incelenmesi, 1960'lı yıllardan itibaren dönüşüme uğrayan toplumsal hareketlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. 1960'lı yılların sonunda başta Batı olmak üzere dünyanın hemen her yerinde yükselen farklı sesler vardı. Amerika'da Vietnam Savaşına karşı, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa'da öğrencilerden yükselen sesler çeşitli hareketlenmeleri de beraberine getirmekteydi. Asya, Afrika, Avrupa, Güney Amerika kıtaları bu hareketlenmelerin en yoğun yaşandığı bölgeler olmuştur. 1970'lere gelindiğinde yıllar boyunca iktidarı elinde bulunduran sistemlerin çöktüğü görülmektedir. İspanya'daki Franko faşizmi, Portekiz'de Salazar faşizmi, Yunanistan'da Albaylar Cuntası... ABD ise Vietnam'dan yenilmiş olarak çekilmiştir. 1 Mayıs 1975, bütün dünya sosyalistleri tarafından Vietnam Zaferi olarak kutlanmıştır. Ortadoğu'da ise gündemde İsrail'in baskısına karşı Filistin halkının direnişi mevcuttur.

Türkiye'de 1970'ler tüm dünyada olduğu gibi oldukça hareketli bir dönemi ifade etmektedir. Türkiye'nin 1960'lı ve 1970'li yılları kapitalist sistemin muhalif görüşlerini bünyesinde barındıran gençlerin ve sendikalı işçilerin meydanlarda, eşitlik, özgürlük taleplerini ilk kez duyurmaları ile yankı oluşturmuştur. Siyasi tarihe bakıldığında Türkiye'de 12 Mart 1971 askeri muhtırası ile gergin bir dönem yaşanmış ardından 1973 yılında seçime gidilmiştir. 1974-1980 yılları arasındaki dönem sosyalizm değerleri çerçevesinde sendikaların, meslek odalarının, öğrenci öğretmen memur derneklerinin birleşiminden oluşan demokratik kitle örgütlerini ortaya koymuş ve sosyalist bilincin benimsenmesi ve yaygınlaşması odağında faaliyetler yürütmüştür. Bu karışık dönem içindeki hareketlenmeler, işçilerin, memurların, öğrencilerin ve kadınların birleşmeleri ile meydana gelmiştir. Türkiye'de kadınların bu dönem içindeki hareketlerini önceki dönemlere bakmadan incelemek yanlış ve eksik olacaktır. Bu noktada Türkiye'de kadınların hareketliliği Cumhuriyet dönemi ve öncesine kadar incelenmektedir.

Bu çalışma için önemli olan dönemler 1970'lere bağlı yakın tarihlerdeki kadın hareketliliği odağında ele alınmaktadır. Şirin Tekeli, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'lere kadar olan dönemi, kadın hareketi açısından "çorak yıllar" olarak tanımlamaktadır (Sayan Cengiz, 2010: 121). Kadınların eğitimi perspektifinden bakıldığında, eğitimden yararlanan kesim bulunmakla birlikte kadınların büyük çoğunluğu eril ilişkilerin tahakkümü altında özellikle kırsal bölgelerde toplumun pek çok alanında en dezavantajlı kesimini oluşturmuştur.

1970'lerde Türkiye'de az gelişmişlik, dışa bağımlılık, fırsat eşitsizliği gibi yapısal sorunlar konuşulmaya başlanmıştı. Eşitsizlik ve sömürü kavramları siyasal söylemin anahtar kelimeleri haline gelmiştir. Bu eşitsizlik noktasında kadınların da yasa önündeki eşitliği ile toplumsal yapıdaki eşitsizliği bilinci ortaya çıkmıştır. 1970'lerde ortaya çıkan bu bilinç kadınların ezilmesi ya da dönemin söylemi "kadın sorunu" terimiyle ifade edilip, Marksizm'in anti-feminist çözümlemelerine dayandırılmıştır (Tekeli, 1993: 32). Kadın sorunu üzerine yapılan değerlendirmelerde, 1960'lı yıllarda kadınların kazanılmış hakları, Atatürk'e bağlılıkları ve kendilerine tanınan bu haklar neticesinde Cumhuriyet'e borçlu oldukları görülmektedir. "Ezilen kadın" olarak köyde yaşayan eğitimsiz kadınlar örnek verilmiştir. Kadının ezilmişliği de, onu ikinci sınıf gören yaşadığı bölgenin gelişmemiş olmasına bağlanmıştır. 1970'lerden sonra bu durum dönüşüme uğramış, "ezilen kadın" ifadesi işçi ve emekçi kadın olarak gösterilmiştir. 1970'lerden itibaren "kadın sorunu" da genel anlamda sınıfsal temelde ele alınmıştır ve çözümü de sosyalizme bırakılmıştır (Keşoğlu, 2010: 64).

Ezilen işçi kadının sorunlarının çözülmesindeki tek yol, kadınların erkeklerle birlikte sınıf mücadelesi vermesi ve sosyalizm ile bunun başarılacağı inancına yönelik olmuştur. 1975 yılında yaşanan sol hareketlenmeler içinde kadınların sorunlarına yönelik çözümler yine kadınlarca sınıfsal bir perspektiften ele alınmıştır. Dönemin hâkim hareketlenmesi işçi sınıfına ait olduğundan ötürü ezilen kadınlar da bu mücadele içerisinde yer alarak feminizm kavramından uzak bir yapıda örgütlenmektedirler. Bunun yanında Şirin Tekeli'ye göre Türkiye'de feminizmin keşfedilmesi ve dillendirilmesi, 1980 askeri darbesinin hem tüm siyasi kuruluşlara hem de Marksist sola yönelik darbesinin ardından gündemde yer bulmuştur (Tekeli, 1993: 33).

1970'lerde örgütlenmelerin hiyerarşik bir yapıda oluşu kadınlar tarafından da sorgusuz bir biçimde kabul edilir olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Sosyalist bir

biçimde oluşturulan örgütlenmeler, erkeklerin kuralları doğrultusunda şekillenmiş olup, devrimcilik rolünün erkek kimliği altında kurgulanmasına olanak tanımıştır. Erkeklerin koymuş oldukları kurallar doğrultusunda hareket eden kadınların, konumları üst düzey olsa dahi kendi kadınlık durumlarından çok uzak sorunlar üzerine odaklandıkları görülmektedir. “Yönetici erkekler” tarafından, sosyalist hareket içinde kadınların nasıl giyineceği, nasıl davranacağı, neler okuyacağı gibi konular belirlenmekte ve kadınlar tarafından da bu durum “devrimci görev” olarak nitelendirilmektedir (Bağdatlı, 2020: 363). Bunun yanında Dünya genelinde etkili olmaya başlayan ikinci dalga feminizminin temel sloganlarından biri olarak, günlük hayatın içindeki cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerektiği konusuna, kadın örgütlenmeleri içinde herhangi bir tepki gösterilmemekle birlikte, kadın sorununun yalnızca kapitalizmin ortadan kaldırılmasıyla giderilebileceği inancı hâkim olmuştur.

İkinci Dalga Feminizm içinde kadın örgütlenmelerinin odaklandıkları temel konular genellikle: eşit işe eşit ücret, doğum ini süresinin uzatılması, kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması, erkeğin izni altında olan kadınların çalışma izni yasaının değiştirilmesi olarak gündemde yer almıştır. Döneme hâkim olan algı kadınların erkeklerle sosyalist düzende eşit olarak, kadınların bir erkek gibi eşitlik statüsünde olarak varlığını sürdürmüştür.

1980 darbesinin ardından feminist olarak adlandırılan örgütlenmelerin tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. Feminist hareket anlamında yaşanan bu dönüşümün temelleri, öncesinde kadınların küçük gruplar halinde bilinç yükseltme grupları oluşturmaları ve bir araya gelerek kadınlara ait pek çok sorunu tartışmalarına ve kişisel deneyimlerini paylaşmalarına dayanmaktadır. Bu bilinç yükseltme toplantıları kadınlar için merkezileşmemiş bir yapıda olup, gizli bir buluşma suçlamalarının da önüne geçmeyi amaçlayan bir sistemle yürütülmektedir. Bununla birlikte kadın sorunu, sınıf sorunu parametrelerinin dışına çıkılıp, feminizm yeniden şekil almaya başlamıştır. Bu gruplar zamanla kurumsal bir yapıya dönüşmüş ve faaliyetlerine bu alanda devam etmişlerdir. Yasal anlamda ve resmi alanlarda gerek anlaşmalar imzalayarak kadın sorununu çözmeye ve kadına yönelik pek çok sorunun çözümü odağında çalışmalar yürütmüşler, yürütmeye devam etmektedirler.

2.2. İLERİCİ KADINLAR DERNEĞİ (İKD) VE İLERİCİ KADINLAR

“İKD, bir grup kadının bir araya gelmesinden doğdu” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 7)

Kuruluş hazırlıkları 1974 yılında başlayan İlerici Kadınlar Derneği (İKD), yasal olarak 3 Haziran 1975'te İstanbul Çeliktepe'de tek odalı bir gecekonduda kurulmuştur. 12 Eylül 1980 darbesine kadar, önce İstanbul ardından Anadolu'nun çeşitli yerlerinde şubeler açmıştır. Bu beş buçuk yıllık ömrü içinde İKD, 15.000 üye sayısı, 33 şube ve 35 temsilcilikte örgütlenmiştir. 28 Nisan 1979'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından faaliyetten alıkoyulmuştur. Ayrıca İKD 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü Türkiye'de ilk tanıtan ve il kez Türkiye'de kutlanılmasını sağlayan örgüt olmuştur. Kutlamalarda Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nün nasıl ve ne amaçla belirlendiği üzerine konuşmalar yapılmış ve yaklaşık 400-500 kadar kişinin katılım sağladığı belirtilmiştir.

1975'te Ankara'da 8 Mart'ın kutlanması Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) arasında gerginliğe sebep olmuştur. Toplumun her kesiminden kadının aktif katılım gösterdiği örgüt içinde, 8 Mart günü TKP'nin radyosundan “komünist kadınların öncülüğünde kadınlar örgüt kuruyor” söylemleri TİP'li kadınlar tarafından duyulunca aradaki iplerin koptuğu görülmektedir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 19). İKD diğer tüm örgütler gibi, dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut politik atmosferin yansımalarını taşıyan bir örgüt olmuştur. Bunun yanında İKD Türkiye'deki kadın hareketi tarihinde en büyük kitlesel kadın örgütü olarak yer almaktadır. Aynı dönem içinde meşru olmayan Türkiye Komünist Partisi (TKP) kendi faaliyetlerini aktif hale getirmiştir. İKD kurucularının ve üyelerinin hazırlamış olduğu “...Ve Hep Birlikte Koştuk...” isimli kitapta İKD, 30 kurucu kadının bağımsız girişimi sonucu değil, TKP'nin önyak olmasıyla kurulmuş (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 11) olduğu belirtilmektedir. TKP'nin kadın sorununa önem vermeye başlaması, İKD kurucuları tarafından, TKP'nin kendi politikası içinde yeni bir atılım sağlayıp, dünyadaki diğer komünist partiler gibi “yandaş” bir kadın örgütü oluşturma çabasından kaynaklanmaktadır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 15).

İKD'nin kuruluşunu etkileyen önemli bir diğer faktör Birleşmiş Milletler tarafından, 1975 yılının, Dünya Kadınlar Yılı olarak ilan edilmesidir. Dünya Kadınlar Yılı'nın ilan edilmesi Türkiye'de kadınların, kadın sorununa dair ilgilerinin ve meraklarının artmasını sağlamıştır. Türkiye'de o güne kadar burjuva sınıfı kadınların

kurduğu dernekler varlıklarını sürdürmüştür. Genellikle hayır işleriyle ilgilenen bu derneklerden farklı olarak İKD, işçi ve emekçi kadınların sorunlarını dikkate alan, burjuva sınıfının değil işçi sınıfının yaşadığı zorluklara vurgu yapan bir dernek olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

İKD'nin "*Nasıl Bir Kadın Örgütü?*" başlığındaki çağrı metninde, sosyete ve burjuva sınıfının elinde oyuncak gibi olan kadın sorununun, sınıfsal açıdan değerlendirilmesiyle asıl sahiplerinin inceleme altına geçtiği ifade edilmiştir (Bağdatlı, 2020: 365). Bununla birlikte İKD her ne kadar ideolojik olarak bağımlı kabul edilse de örgütsel olarak kısmi bağımsızlığa sahiptir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 63). Uygulama süreçlerine bakıldığında tüm faaliyetlerin kadınlar tarafından yapıldığı, kadınların sorununa erkek yorumu dahi katılmayacağı böylece kadınların kurtuluşunun kendi elleriyle olacağı fikri mevcuttur. Özellikle Kadınların Sesi gazetesinin çıkarılması için gelir kaynağı, iç çamaşırı satılması, ressamlarca yapılan afiş çalışmaları, gecekondu mahallelerinde yapılan dantel, yün kazak vb., binlerce rozet, eşarp, bluz, etek yapılıp satılması ve sendika binalarının kadınlar tarafından temizlenmesi ve kadınların pazarlarda ürün satarak sağlanmış olması, hemen her iş tümüyle kadınlar tarafından kadın emeği ile yürütülmüştür.

Kadının kurtuluşu konusunda İKD'liler tarafından bazı tutum ve söylemler görülmektedir. Kadınların ezilen bir cins olduğunu kabul eden İKD'liler, kadınların toplum içinde ezilen bir sınıf değil bir katman olduklarını vurgulamaktadırlar. Kadınların ezilmesinin asla bir kader olmayacağını, kadınların ilkel toplumlardaki eşit konumlarının var olduklarını belirtmektedirler. Ancak kadının erkeğe bağımlı hale gelmesi, toplumdaki sınıf yapısıyla birlikte baskı ve sömürünün doğmasının ardından ezen ve ezilen kavramının ortaya çıkışına işaret etmektedir. Bu toplum yapısı içinde kadınlar evde dört duvar içinde kalıp çocuk doğurarak, kocalarına hizmet edip eve ve kocasına sadık bireyler olmaları zorunlu kılınmıştır. Bu bağlamda kadınların kurtuluşu, toplumsal yaşama eşit ve saygın bir biçimde dâhil olmalarıyla mümkündür. Bu noktada kadın sabit ve ilerlemeyen ev işlerinden kurtulmalı, çalışma yaşamına katılmalıdır. Bu durumda da ev işlerinin toplumsallaşması ve çocuk bakımını toplumun üstlenmesi kadınların kurtuluşunun ana hatlarını oluşturmaktadır. Kapitalizmde bu kurtuluş değil kadınlara, erkeklere bile iş imkanı sunmadığından ötürü mümkün değildir. Bu görüşten hareketle İKD'li kadınların:

“Toplumda ve Ailede Eşitlik!, Eşitlik, İlerleme, Barış!, Analık Toplumsal Bir İşlevdir!, Kurtuluşu Hazırlayacak Bugünkü Talebimiz: Analara İş, Çocuklara Kreş!, Kadınların Katılımı Olmadan Demokrasi, Demokrasi Olmadan Kadının Kurtuluşu Olamaz!, Eşit İşe Eşit Ücret!” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 141) sloganları örgütün hâkim paradigmasını yansıtmaktadır.

Aynı dönem içinde Avrupa’da da kurulan kadın örgütleri sosyalist ve komünist partiler aracılığıyla aktif hale getirilmişlerdir. TKP yöneticileri tarafından, kadın örgütü kurma kararıyla, Berlin’de bulunan, 1945 yılında çoğunluğunu anti-faşist, sosyalist ve komünist kadınlar ve kadın örgütlerinin oluşturduğu *Uluslararası Demokratik Kadınlar Konfederasyonu (UDKF)* ile iletişime geçilmiştir (Akal, 2011: 128-129). UDKF ile uluslararası ilişkiler yürütmeye, ilk kez iki İKD üyesinin UDKF’nin Berlin’de düzenlediği uluslararası kadın yılı konferansına katılmasıyla başlanmıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 247). UDKF’den gelen yayınlar ve yazılar büyük bir ciddiyetle takip edilmiş ve UDKF’nin yaptığı çağrılar odağında İKD kampanyalar yürütmüştür. Bu kampanyalara bir örnek, Ocak 1976’da İsrail’in şiddetli saldırılarına uğrayan Lübnan ve Filistinli kadınlara ilaç, süt tozu, gıda ve giyecek maddelerinin ulaştırılmasına yönelik olmuştur.

Uluslararası dayanışma, İKD için sürekli gündemde olan bir konu olmuştur. Dünya Barış Konseyinin silahsızlanma için 2. Stockholm Barış Çağrısı’nın imzaya açılmasıyla, İKD’nin imza göndermesi Dünya Barış Konseyi ile ilişkileri de başlatmış oldu. Ardından 23-26 Eylül 1976 tarihleri arasında İKD Helsinki’de düzenlenen bir barış konferansına davet edilmiştir. Ocak 1977’de bir İKD temsilcisi Moskova’da düzenlenen Dünya Barış Güçleri Forumuna katılmıştır. Bununla birlikte 1977 yılı Eylül ayında UDKF temsilcisi Rita Seth Türkiye’yi ziyaret ederek, derneğin faaliyetleriyle ilgili olumlu bir rapor sunmuştur (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 247).

İKD uluslararası gündemin sıkı takipçisi olup pek çok uluslararası etkinliğin aktif katılımcısı olarak görev almış, dönemin dünya ülkeleriyle olan ilişkilerinin takipçisi olmuştur. İKD’nin 1978 yılında Moskova’da yapılan konsey toplantısında UDKF’ye üyelik başvurusunun kabul edildiği fakat Türkiye hükümetinin bu üyeliğe onay vermediği bilinmektedir. İKD yayın organı *Kadınların Sesi* gazetesinin hemen her sayısında uluslararası gündeme değinen bir yazı mutlaka ele alınmıştır. Ortadoğu ülkeleri, Güney Amerika ülkeleri, Avrupa ve Afrika ülkeleri ile İKD’nin birlikte dayanışma faaliyetleri yürüttükleri *Kadınların Sesi* gazetesine yansımaktadır.

Dönemin Türkiye’sinde İKD, kadın sorunu odağında çalışmalarını yürütmek amacıyla harekete geçmiş olarak algılansa da kadın sorunu hakkında tartışmalı

noktalar mevcuttur. Her ne kadar İKD'nin kuruluşunda görev almış birçok kadın kendi kuruluş öyküsünü TKP'ye bağlasa da, bazıları hareketin TKP ilintili olmadığını bilakis dönemin siyasi partileri içinde -ki buna TKP'de dâhil veya örgütte kadın sorununa yönelik gündem olmadığını ve dolayısıyla kadınların kendi sorunlarına kafa yormak için yola çıktıklarını bildirmektedirler.

Öyle ki bu kuruluş aşamasında yer alan kadınlarla yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, bu kadınlardan bazıları kadın sorunu üzerine düşünmek için Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve diğer sol görüşlü çevrelerden tanıdıkları kadınlarla mümkün olduğu kadar geniş bir kitleyi içine barındıran bir dernek oluşturmak üzere ilişki kurmaya başlamışlardır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 15). İletişime geçilen kadınların pek çoğunun TKP ile bağlantılı olmadıkları ve hatta TKP üyesi bile olmadıkları sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda yeni sol görüşlü dönem içinde kadınların herhangi bir parti veya örgüte bağlı kalmadan, ilerici potansiyellerini kullanarak geniş ideolojik tabanlı bir örgüt kurma niyetinde oldukları gözlemlenmiştir. Bu kadınlar genel anlamda solcu ve işçi kadınlar olarak çalışmalar yürütmüşlerdir. Sendikalar aracılığıyla bağlantı kurulan kadınlardan biri olan, İKD kurucularından Vahide Yılmaz, İKD'nin kuruluşunda aydın kadınların, fabrikada çalışan ve hiçbir politik geçmişe sahip olmayan, sendikal bilince sahip işçi kadınlara bir öneri olarak sunulduğu bilgisini vermektedir (Akal, 2011: 132).

İlerici, demokratik ve ideolojik olarak geniş tabanlı bir örgüt kurmak amacıyla gerçekleştirilen ilk toplantıya Bilge Gömüç, Şeyda Talu, Zülal Kılıç, Gönül Dinçer, diğer kurucu üyeler ve sendikalarda görev yapan birkaç kadın katılmıştır. Bu kadınların çoğu eski TİP kökenli ve aydın kadınlardır ancak “kadın sorunu” ve “kadın örgütlenmesi” konusunda herhangi bir teorik ve pratik bilgi birikimine sahip değillerdir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 16). Kadına yönelik sahip oldukları bilgi birikimleri, “*Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*” (Engels), “*Kadın ve Sosyalizm*” (Bebel) ve Lenin’e dair bazı makalelerden ileriye gitmemektedir. Kurucu üyeler hazırlamış oldukları “*Ve Hep Birlikte Koştuk*” kitabında da bu soruna değinmişlerdir. İKD'nin kadın sorununa yaklaşımı bölümünde yer alan sohbet kısmında Gönül Dinçer anlatıyor:

“*Kitap okumuyorduk. Ne okuduk, olsa olsa Engels, Bebel okuduk. O sırada batıda feminist yayınlar çıkmaya başlamıştı.*” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 146)

Gönül Dinçer'in söylediklerini devamında bu durumu destekler bir açıklama da Zülal Kılıç'tan gelmiştir:

“Çıkmişti ama onlar bize ulaşmıyordu. Hadi onu bırakalım, Bebel’in, Engels’in kitabı üzerine tartışmıyorduk” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 146)

Bu bağlamda görülmektedir ki, batıda yükselen ikinci dalga feminizm ve bu dalga içinde üretilen eserler İKD’li kadınların inceleme alanından çok uzak kalmıştır. Kadınlar ikinci dalga feminist hareketin ilerlemesini sosyalist ülkelerin yayınlarından izleyebilmişler, sosyalist ülkelerde kadın sorunlarının da büyük ölçüde çözüme ulaştığı tezini desteklemişlerdir. Bu noktada kadınların solcu oluşu kendi kadınlık durumlarına, sınıf sorunu da kadın sorununa daha ağır bastığı görülmektedir. Kadın sorunu ve çözümünü sınıf sorunu ve çözümü odağına yerleştirmişlerdir. Bu görüşe dayanarak İKD’nin emekçi, işçi sınıfı kadınının sorunları ve özellikle bu durumun sınıfsal bağlamda değerlendirildiği bir örgüt olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

İkinci dalga feminist hareketin düşünsel temellerini oluşturan radikal ve sosyalist feminizm de kendi ürünlerini dönem içinde yeni alıyordu. Türkiye’de de kadınlar yeni oluşan sol görüşlü akım içinde ikinci plana atılmış kadın olma durumlarını fark edememişlerdir. Ve hatta Emel Akal tarafından hazırlanan Kızıl Feministler isimli sözlü tarih çalışmasında, ikinci dalga feminizm hakkında neler bildiklerine dair sorulan soruya Zülal Kılıç:

“Ben bilmiyordum, bu konuda bir şey okumamıştım. İlk dalga feminizm hakkında çok az bilgimiz vardı. Sufragetleri, Beauvoir’ı okumuştuk ama ikinci dalga feminizmi bilmiyorduk. Feminizme çok da düşünmeden karşı çıkıyorduk. Bence Marksist yorumları tekrarlıyorduk.” (Akal, 2011: 168)

Buna ek olarak, ikinci dalga feminizminin temel sloganlarından olan “Özel olan politiktir” ifadesi, İKD için pek bir anlam ifade etmemektedir. Bu durumu açıklar nitelikte olan bir açıklama “*Ve Hep Birlikte Koştuk*” kitabında Zülal Kılıç’tan gelmiştir:

“Özel olan politiktir lafını bilmiyorduk, ama bilseydik de karşı çıkacaktık. Çünkü biz toplumsal kurtuluştan yanaydık, bireysel kurtuluşun olacağına inanmıyorduk. ...” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 156).

Radikal feminizmin ana söylemleri içinde kürtaja değinilen noktalar da dikkat çeken bir başka konudur. İlerici kadınların kürtaj hakkında ne düşündükleri, neler yayınladıkları dönemin kürtaj algısını da ortaya koyması açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte İKD’nin cinsiyet kalıplarının ötesinde kendilerini

erkeklerle eşit gördükleri bir alanda faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu anlamda da bazı önemli detayları atlamış oldukları göze çarpmaktadır.

Kızıl Feministler kitabında, Saadet Arıkan'ın, bedenlerinin çalışma konusu olmaması üzerine bazı saptamaları mevcuttur. İKD'nin dayağa karşı yürüttükleri herhangi bir politikasının olmaması, dayağa yönelik herhangi bir kampanya bulunmaması ve dahası kadınların dayak konusunda böyle bir sorunun farkında bile olmadıkları, olsalar dahi bunu belli etmediklerini belirtmeleri çok önemli bir noktadadır. İkinci dalga feminizminin içindeki dünyayı derinden etkileyen beden politikası ve kadına yönelik şiddet karşıtlığının ilerici kadınlar tarafından göz ardı edilmesi, yıllar sonra İKD'liler tarafından da anlaşılamaz bir durum olarak karşılanmaktadır (Akal, 2011: 260).

Kürtaj konusuna gelindiğinde, İKD'li kadınların kürtajın serbest olmasına, bu alanda yasal düzenlemelerin yapılmasına yönelik daha kısır faaliyetleri olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedenini dönemin İKD gibi örgütlerin halka ters düşüp, kadınları birlikten uzaklaştıracakları görüşü idi. Oldukça sıcak sokak çatışmaların yaşandığı, can kaybına yönelik saldırıların düzenlendiği dönemde kadınların kendi bedenlerine yönelik konuları ekarte ettikleri görülmektedir (Akal, 2011: 260).

Bunun yanında İKD'li kadınlar hakkında değinilmesi gereken bir diğer önemli konu ise bu kadınların feminizme bakış açıları ve kendilerini feminist olarak görüp görmedikleri üzerinedir. Bu kadınlar yeni bir kadın örgütü kurmaya başladıklarında, kadınların sorunları hakkında hangi açıdan, hangi konulara ne kadar değindikleri bizlere onların ne kadar feminist oldukları hakkında bilgi verecektir. Bu dönemde İKD'yi zorlayan önemli bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmada İKD “bölücü” olmaları odağında eleştirilmektedir. Bu bölücülükten kasıt, kadın-erkek birlikte verilmesi gereken sınıf mücadelesinin bir kadın örgütü adı altında sürdürülecek olmasına bağlanmıştır. Sınıf mücadelesini bölecek olan bu girişim, “burjuvazinin feminizm oyunu” (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 17) olarak adlandırılmıştır. Bu suçlamalara cevap olarak İKD bir bildirge hazırlamıştır.

Bildirge, bölücülük ile feminizmi reddedip ve dönemin burjuva kadın örgütleri ile İKD arasındaki farkları ortaya koymuştur. Böylece İKD feminizm ile arasına keskin bir mesafe koymuştur. Bildirge aynı zamanda İKD'nin dört yıllık tarihi boyunca iki kez değişen, merkezi ve hiyerarşik yapıda olan tüzüğünü oluşturmaktaydı. Feminizm odağında Kadınların Sesi gazetesinin ilk sayısında bulunan “*Bir Konu: Kadınlar Hakkında Yanlış Görüşler*” başlıklı yazıda eleştirilen iki görüş vardır. İlk görüş

kadınlarının yerinin ev olduğunu iddia eden ve kadınları ikinci sınıf vatandaş konumuna atan görüştür, diğer bir görüş ise feminizm üzerinedir:

“Bu görüş, kadınları erkeklerin sömürdüğünü, kadınların mücadeleyi erkeklere karşı vererek geri kalmışlıklarından kurtulabileceğini savunur. Feminizm, ilk olarak kadın haklarından söz eden ve bu hakların kazanılması için kadınları aktif mücadeleye çağıran görüştü. Günümüzde ise, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde yaygın olan bu görüşün yanılttığı kadınlar, kadın hakları, özgürlük ve eşitlik adına erkeklerle aynı helayı kullanmak, özgürlüğü kısıtladığı gerekçesiyle sutyen takmamak ve erkekler gibi davranmak için mücadele veriyorlar” (Kadınların Sesi, 1975: 3. Sayı: 1)

İKD kadınlarının feminizme ve ikinci dalga feminizmin varlığına bu kadar uzak kalmaları feminizmin toplumsal kurumlara yönelttiği eleştirilerin farkına varamamaları, o dönemde Türkiye’de feminist görüşü savunan herhangi bir kadın örgütünün bulunmamasına, İKD’ye de feministler tarafından hiçbir eleştirinin yapılmamasına bağlanmaktadır (aktaran Sayan Cengiz, 2010: 128). “*Kızıl Feministler*” kitabında Gönül Dinçer’in bir anlatımında bu durum çok net ifade edilmiştir:

“Bu ne biçim kadın hareketi, feminizmin F’sinden haberiniz yok” diyen olmadı. Türkiye’de feministler 1980 sonrasında ortaya çıktı, kimse de bunu inkâr etmiyor. ... Yani bize yönelik eleştiriler feminist kanattan, şu veya bu şekilde, hiç kimse tarafından yapılmadı.”

İKD kendini emekçi kadınların örgütü olarak ifade etmekteydi. Kadınlarca işçi ve çalışan sınıf çıkarlarını savunmaları odağında faaliyetler yürütülmüştür. Sorunları ortak olan kadınlara ulaşmak ve kadınları bu alanda örgütlemek amacıyla işçi, ev kadını, memur, öğretmen komisyonları kurulmuştur. Bu noktada inandıkları şey kadının kurtuluşunun toplumun da kurtuluşu olacağı görüşüdür. Bu nedenle feminizmden önce sosyalizm İKD’li kadınlar için en önemli basamak olmuştur. Sosyalist ülkelerdeki, eğitim görmüş kadınlar, kreş sayıları, iş hayatında yer alan kadınlar İKD’nin sosyalizme dayalı tezini güçlendiren argümanlar olarak görülmektedir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 157). Ve bu duruşun en önemli göstergesi görüşlerini daha büyük kitlelere ulaştırmak için bastıkları “Kadınların Sesi” gazetesinde görülmektedir.

2.3. İKD’NİN YAYIN ORGANI “KADINLARIN SESİ” GAZETESİ: KADINLAR KENDİLERİNİ NASIL TANIMLIYOR?

İKD, 3 Haziran 1975 tarihinde kuruluşunu tamamlamış, yayın organının ilk sayısını kuruluşundan tam iki ay sonra Ağustos 1975’te “Kadınların Sesi” ismiyle yayınlamıştır. Gazetenin ilk sayısı, iki sayfa ve dört yapraktan oluşmaktadır. Gazetenin sahibi Beria Onger, yazı işleri müdürü ise Zuhal Meriç’tir. Gazetenin ilk sayısı, “İlerici Kadınlar Derneği Kuruldu” manşetiyle derneğin kuruluş haberini ve amaçlarını duyurmuş olup, 5000 adet basılmıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 123). Gazetenin ilk sayısında İKD’nin hedefleri şöyle açıklanmaktadır:

İlerici Kadınlar Derneği 3 Haziran 1975 günü İstanbul’da çoğu emekçi kadınların çabasıyla kuruldu. Tüm çalışan kadınlara, yarılarımızın umudu çocuklarımıza, tüm ilerici, demokrat, yurtsever güçlere kutlu olsun! İlerici Kadınlar Derneği tüm kadınlara ve halkımıza amaçlarını ve hedeflerini şöyle açıklamaktadır: Eğitimde, iş bulmada, terfide gerçek eşitlik sağlanmalıdır. Analık toplumsal bir işlev sayılmalıdır. Eşit işe eşit ücret verilmelidir. Var olan yasal hak ve eşitlikler hayata geçirilmeli, yasalarda kadını aşağılayıcı maddeler düzeltilmelidir. Kadınlar, barışın, demokrasinin, ulusal bağımsızlığın ve toplumsal ilerlemenin uyanık savunucuları olmalıdır (Kadınların Sesi, 1975: 3).

Buradan da anlaşılacağı üzere bu kadınlar kendilerini feminist olarak adlandırmamaktadırlar. Batı’da ikinci dalga feminizmin çok yoğun olarak yaşandığı bir dönemde kurulmuşlar ve Modern Türkiye kadın hareketi tarihinde en büyük kitlesel kadın örgütünü oluşturmuşlardır fakat Batı Avrupa ve Kuzey Amerika feminizmi ile aralarına mesafe koymuşlar, kendilerini ancak çok sonraları “marksist feminist” olarak adlandırmışlardır. Bu duruşun sebeplerini 1990’larda kendileri ile yapılan sözlü tarih mülakatlarından ve yayın organları “Kadınların Sesi” dergisinde yaptıkları bazı açıklamalardan okumak mümkündür.

Öncelikle belirtilmesi gereken Batıda yükselen ikinci dalga feminizm ve bu dalga içinde üretilen eserler İKD’li kadınların inceleme alanından çok uzak kalmıştır. Kadınlar ikinci dalga feminist hareketin ilerlemesini sosyalist ülkelerin yayınlarından izleyebilmişler, sosyalist ülkelerde kadın sorunlarının da büyük ölçüde çözüme ulaştığı tezini desteklemişlerdir. Kadın sorunu ve çözümünü sınıf sorunu ve çözümü odağına yerleştirmişlerdir. Bu görüşe dayanarak İKD’nin emekçi, işçi sınıfı kadınının

sorunları ve özellikle bu durumun sınıfsal bağlamda analiz edildiği bir örgüt olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Kadınların Sesi gazetesi her sayıda kadınları inceleyen güncel bir konuyu öne çıkarmıştır. 1976 tarihinde 12.sayıda tirajı 10.000'e, 1978'de bu tiraj 25.000'e çıkmıştır. Dergide emekçi kadınların yaşadıkları zorluklar ele alınmıştır. Çalışan kadının eşit iş karşılığında eşit ücret alamaması, sendikal hareketler, çalışan kadının kreş sorunu önemle incelenen konulardandır. Zamanla gazetede günlük siyasal haberlerin daha sık yer aldığı görülmektedir. Gazetenin mutlaka her sayısında anne-çocuk sağlığı üzerine bilgilendirici yazılar da bulunmaktadır. Gazetede yer alan "Mektup Köşemi" başlıklı bölümde kadınların ailevi ve özel sorunları da yazılmıştır. Bunun yanında gazetede uluslararası haberleri konu alan yazılar da bulunmaktadır. Bu haberlerin bazısı diğer ülkelerde yaşayan kadınlar ve onların sorunları, bazısı ise ülkenin iç siyasi gündemi veya dünya siyasetindeki konumunun değerlendirilmesine yönelik yazılmıştır.

Derneklere ve yayın organlarına yönelik süreli, süresiz kapatma tehditleri doğrultusunda, Kadınların Sesi gazetesi, Mayıs 1977'de çıkan 22. sayıdan itibaren bağımsız bir kadın gazetesi olarak bağımsız bir adreste yayınlanmaya başladı. 28 Nisan 1979'da İKD'nin faaliyetleri süresiz durduruldu, Kadınların Sesi gazetesi ise 1980 yılının Temmuz-Ağustos ayında 61. sayısı ile yayın hayatını tamamlamıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 125-127).

Kadınların Sesi gazetesinin en önemli özelliği her aşamasının sadece kadınlar tarafından hazırlanmış olmasıdır. Gazetenin yazılarında herhangi bir isme rastlanmadığı gibi haberlerin ortak çalışma ürünü oldukları anlaşılmaktadır. Yazılarda isimlerin bulunmaması gerek güvenlik gerekse dönemin kültürel yapısı içinde hoş karşılanmaz yapısı ile gizli kaldığı gözlemlenmektedir. Sadece emekçi kadının sorunlarına odaklanan gazetede burjuva sınıfına mensup kadınlar hakkında işe yaramaz olduklarından bahsedilmiştir. Her sayısında farklı bir gündemi ele alan gazetede çocuklar ve gençlere yönelik haberlerin de yer aldığı incelenmiştir. Kadınların Sesi gazetesiyle İKD, çeşitli kampanyalar da düzenlenmiştir. Bunlar kreş, işsizlik pahalılık, doğum izinleri, emeklilik, süt izni, gündelikçi kadınların sigortalanması gibi çalışan ve işçi kesimin sorunlarına çözüm üretme amacıyla uygulanmıştır.

2.4. İKD’NİN ÖRGÜTSEL YAPISI, ÇALIŞMA ALANLARI VE YÜRÜTTÜĞÜ KAMPANYALAR

Kendini çalışan ve emekçi kadınların derneği olarak ifade eden İKD’nin örgütsel yapısı dönemin diğer örgütlerinin yapına uyumlu olan hiyerarşik bir düzlemde oluşturulmuştur. Aynı zamanda Dernek kurucuları, çalışan kadının haklarına yönelik milli bir dernek vasfına sahip cumhuriyet tarihindeki ilk dernek olarak İKD’yi göstermişlerdir (Keşoğlu, 2010: 65). İKD yönetimi, Denetleme Kurulu, Genel Kurul, Onur Kurulundan oluşmakta, Genel Kurul kendi içinde Merkez Yönetim Kurulu, Bölge Sekreterliği, Şubeler, Temsilciliklerden oluşmaktadır. Dönemin diğer dernekleri içinde bölge sekreterliği ve temsilcilik gibi organlar bulunmamakla birlikte İKD kendisi oluşturmıştır.

Örgütlenmeden Merkez Örgütlenme Bürosu sorumludur. Örgütlenme alanı olarak ise bölgelere ayrılmaktadır. Örgütlenme, derneğin her düzeyde çalışmasının sağlanması amacını taşıyan tek temeldir. Merkez Örgütlenme Bürosundan sonra Bölge Sekreterliği ardından Şube Örgütlenme Komisyonu gelmektedir. Şube Örgütlenme Komisyonu: işçi komisyonu, bölge-semt komisyonu, öğretmen komisyonu, öğrenci komisyonu, sağlık elemanları komisyonu ve ev kadınları komisyonu şeklinde bölümlere ayrılmıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 75). 1976’da Merkez Yönetim Kurulu başkanı Beria Onger, sekreter Şeyda Talu, sayman Zülal Kılıç, diğer üyeler ise Nursel Şolt, Vahide Yılmaz, Hamiyet Akkaya, Saadet Sözal, atma Günel, Güner Dilsizoğlu’dur.

İKD I. Olağan Genel Kurulu raporunda şubeleşmelerde genellikle kadın emekçilerin yoğun olduğu bölge ve iller seçilmiştir. İKD’nin ilk açılan şubeleri, İstanbul’da Şişli, Kartal ve Fatih’tir. Raporda belirtilen rakamlara göre İstanbul’daki şubelerde çalışan kadın oranları %30 sanayi işçisi, %22 öğrenci, 20 memur, %10 öğretmen, %10 ev kadını, %8 serbest meslek’ten gelmektedir. İstanbul dışında bu oranlar ise %25 öğretmen, 25 öğrenci, %17 ev kadını, %14 serbest meslek, %13 memur, %6 sanayi işçisi olarak bildirilmiştir (Pervan, 2013:61). İKD’nin gelecek planlamaları arasında işçi kadınları göz ardı etmeden, evde olan ve tarlada çalışan kadınlara yönelik politikalar üzerine çalışılmıştır. Dönemin genel nüfusu içinde tarım ekonomisinin ağırlıkta olduğu ve emekçi kadınların çoğunluğunun tarım sektöründe oluşu köylü örgütlenmelerinin de İKD içinde yer alması gerektiğini savunmaktadır. Ne var ki köylü kadınının tarımdan elde ettiği gelir kocasının ve kardeşininkinden çok

düşüktür. Ev kadınlarının da ekonomik gelirinin olmayışı erkeğe bağılılığı ve evde hapis yaşantısı kolektif gelişmeleri takip edemeyişine neden olmaktadır. Bu noktada işçi kadınlarla birlikte bu kadınları da örgütün bir üyesi haline getirme İKD için büyük önem taşımaktadır.

İKD'nin köylü kadınlara yönelik talepleri: kalıcı bir toprak reformu, tarlada 16 yaş altında işçi çalıştırılmaması, eşit işe eşit ücret verilmesi, köylerde okuma-yazma seferberliği gibi konuları kapsamaktadır (Pervan, 2013:62). Dönemin sosyal yapısı incelendiğinde örgütlenmelerin, toplumun o şartlar altında en bilinçli kesimini oluşturan işçi kadınlar etrafında başlamıştır. Örgütlenmelerde en temel araç işçi komisyonlarıdır. Bu komisyonlar farklı sektörlerde ve fabrikalarda çalışan kadınları bir araya getirip ortak deneyim paylaşımları yapmalarına olanak tanımıştır. İşçi kadın komisyonlarının yanında, ev kadınları komisyonu, memur kadınlar komisyonu ve öğretmen komisyonu ile ortak deneyimler sonucu çözüm önerileri sunulmuş, kadınların gönüllü çalışmaları odağında faaliyetler yürütülmüştür.

İKD'nin çalışma alanları arasında en önemli gördükleri kadınların eğitimi üzerinedir. Bu alanda bir Eğitim Araştırmaları Komisyonu kurulmuştur. Eğitim başlığı altında I. Olağan Genel Kurul Raporu'nda;

“İKD, kadın sorununun gerçek çözümünün ancak sömürsüz bir toplumda gerçekleşeceği, böyle bir topluma ulaşmak için de geniş kadın yığınlarının toplumun kurtuluşu savaşımına katılmasının vazgeçilmez bir koşulu olduğu anlayışından hareket etmektedir. Kadınların katkısı ise ancak onları yüzyıllardır saran dört duvarın arasından kurtulup, yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmeleriyle sağlanabilir. Bu amaçla eğitimin gerekliliği ise yadsınamayacak bir olgudur.” şeklinde eğitimin önemi ifade edilmiştir (Pervan, 2013: 62-63).

İKD böylece 1975 yılında okuma-yazma seferberliği ve çeşitli eğitim seminerleriyle çalışmaya başlamıştır. O dönem içinde ülke içinde yer alan kadınların %60 kadarının okuma yazma bilmediği ifade edilmiştir (Pervan, 2013: 63). Okuma-yazma kursları derneklerdeki öğretmenlerce verilmiştir, I. Olağan Genel Kurul'a kadar 50 kadının derneklerdeki lokallerde, 400 kadın ise sendikalarla ortaklaşa düzenlenen kurslarda okuma-yazma öğrenmişlerdir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 100). Bununla birlikte kadın sorununun ne olduğunu anlatmaya, kreş konularını işlemeye, faşizm, savaş, işsizlik, pahalılık odağındaki konuları ele almaya yönelik eğitim komisyonu tarafından belirlenen çeşitli eğitimler düzenlenmiştir. Eğitim seminerleri kadınlara yönelik olmuş ve erkekler katılmamıştır. İKD'nin kitle eğitimi incelendiğinde, okuma-

yazma eğitimleri başta olmak üzere, kadınların toplumsal alandaki yerlerini konu alan slaytlı ve slaytsiz eğitimler, şubelerdeki kitaplıklar ve duvar gazeteleri, uzmanlarca verilen sağlık eğitimleri başlıklarındaki eğitimler mevcuttur. İKD’de verilen temel eğitim kategorisinde işçi sınıfını konu alan sendikalar, sömürü konusu, sendikalar, propaganda vb. eğitim başlıkları altında faaliyetler yürütülmüştür. Kadron eğitimi adı altındaki eğitimlerde ise Marksizm ile ilgili konuların işlendiği eğitimler düzenlenmiştir.

İKD’nin faaliyetlerini sürdürdüğü beş yıl boyunca çeşitli eğitimler, seminerler, konserler, tiyatro ve film gösterimleri, basın toplantıları kadar kampanyalar da düzenlenmiştir. İKD içinde düzenlenen kampanyalar örgüt faaliyetlerinin en önemli çalışma alanlarını oluşturmaktadır. İKD içinde yürütülen bazı kampanyalar, kreş, işsizlik ve pahalılık, doğum izinleri, 20 yılda emeklilik, gündelikçi kadınların sigortalanması, süt, uluslararası yardım temaları altında şekillenmiştir. Kampanyalar uzun zamana yayıldığı gibi kısa süreli de düzenlenmiştir. Kampanyalar aylık dernek raporlarında sürekli takip edilmiş, olabildiğince ulaşılabilecek hedeflere sahip kampanyaların düzenlenmesi istenmiştir. İKD’li kadınlar aynı zamanda birkaç kampanyayı yürütebilmişlerdir. Yürütülen kampanyalar kadınların sosyal, ekonomik ve demokratik haklarının gelişim göstermesi ve kadın sorununun çözülmesi adına sürdürülmüştür.

İKD’nin en uzun süren kampanyası, çalışma hayatı ile anneliğin bağdaştırıldığı kreş kampanyasıdır. İKD için kadınların çalışmasını engelleyen en büyük etken kreş sorunudur. Bu nedenle derneğin gündeminde her zaman “her iş yerinde kreş ve yuva kurulması” önceliği yer almıştır. Kampanyanın başlatılma amaçları yasal yükümlülöklere uymayan iş yerlerini bu konuda zorlamak, toplumda bu konuya yönelik sıkıntıları güncel tutmak, kadınları kreş sorununa karşıt mücadelelerini desteklemek ve mücadeleye çekmek üzerine belirtilmiştir (Pervan, 2013: 70).

İKD kampanyaların duyurulması adına yoğun afiş, bildiri sunma faaliyetleri gerçekleştirmiştir. İKD’li kadınlar ve İKD şubeleri çeşitli sendikalarla, belediyelerle iş birliği yapmıştır. Yürütülen kreş kampanyasının 1979 Uluslararası Çocuk Yılı süresince devam etmesi planlanmıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 189). Pahalılığın hızla artışa geçtiği, yokluk ve yoksulluğun yoğun gündem oluşturduğu 1977 ve sonrası dönemde İKD işsizliğe ve pahalılığa karşı kampanyalar başlatmıştır. Bunun yanında 1970’ler Türkiye’nin en kanlı dönemleri yaşanmaktaydı. Sokaklarda yaşanan sıcak çatışmalar, işçilerin, öğrencilerin, memurların öldürölmeler, politik cinayetlerin

yoğunluğu ve türlü işkenceler, İKD'nin “Evlat Acısına Son” kampanyasının yürütülmesine olanak tanımıştır. Şubat 1976'da İKD başkanı Beria Onger'in konuşma yaptığı Ankara'daki “Evlat Acısına Son” mitingine 5000'den fazla kadının katıldığı bildirilmiştir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 209). Bununla birlikte İKD'nin toplam 5 bin imza Cumhurbaşkanına ilettikleri 20 Yılda Emeklilik kampanyası düzenlenmiştir (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 219).

Buna ek olarak İKD'nin bağımsızlık adına mücadele veren ülkelerle ilişkileri göze çarpmaktadır. İKD'nin bu ülkelere, UDKF'nin çağrısıyla “ilaç yardım kampanyası” başlattığı, bu sayede savaştan zarar gören kadınlara, çocuklara ve erkeklere yardım ettiği bu vesileyle 20.000 TL değerinde toplanan ilaçların Lübnan'a gönderildiği belirtilmektedir (Pervan, 2013: 74). Yardım kampanyaları ve diğer faaliyetler doğrultusunda çalışma sürdürülürken görülmektedir ki, dernek uluslararası gelişmelere ve olaylara ülkeler arası işbirliğini sağlamak ve kız kardeşliğin dayanışmasını kuvvetlendirmek amacıyla destek verdiği sürekli vurgulanmıştır. Böylece 8 Mart'ın yasalaştırılması ve UDKF ve diğer dünya örgütleri ile yakın iletişim kurulup iş birliği yapılması için yoğun bir çaba sarf etmiştir (Pervan, 2013: 74).

İKD'nin aktif çalışma sergilediği bir diğer alan dernek tarafından, 1975 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan “*Haber Ajansı*”, İKD'nin çalışmalarını kamuoyuna duyurma sorumluluğu ile hareket etmiştir. 12 Eylül sonrası Avrupa ülkelerinde zorunlu halde yaşayan kişiler için İKD Dış Bürosu Türkçe ve İngilizce bülten çıkarmıştır. Yazılan İngilizce bültenler İKD ve UDKF arasındaki bağlantının güçlenmesine, uluslararası dayanışmanın sağlanmasına olanak tanımıştır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 237).

2.5. İKD VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KADIN ON YILI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Uluslararası arenada kadınların ikinci dalga feminizmin hâkim paradigmaları ile harekete geçerek, dünyanın dikkatini kadınların sorunlarına çekmek istemeleri Birleşmiş Milletlere (BM) yönelik talepleri de beraberinde getirmiştir. Bu noktadan hareketle kadınlar 1973 yılında BM'ye bir dilekçe vererek 1975 yılının “Uluslararası Kadın Yılı” ilan edilmesini talep etmişlerdir. BM Kadın Statüsü Komisyonu'nun bu öneriyi kabul etmesiyle kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmak aynı zamanda kadın erkek eşitliğine desteklemek ve geliştirmeye yönelik bazı hedefler

ortaya konmuştur. Eşitlik, kalkınma ve barış temalarıyla adım atılan bu süreç BM'nin 1976-1985 yılları arasını Uluslararası Kadın On Yılı ilan etmesiyle daha da kuvvet kazanmıştır.

2.6. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) BİRİNCİ DÜNYA KADIN KONFERANSI – MEKSİKA 1975

Kadınlar odağında 1975 yılında gerçekleşen tüm gelişmeleri, aynı yıl Meksika'nın Mexico City'de düzenlenen "Birinci Dünya Kadın Konferansı" takip etmiştir. BM nezdinde düzenlenen bu konferansta kadın haklarının güçlendirilmesi temalarında önemli gelişimler devletler düzeyinde ilk kez tartışılmıştır. Konferansa katılan kitlenin oldukça geniş olması ve farklı STK'ları da içinde barındıran bir yapıda olması, konferansta tartışılan konuların yerellikten uluslararası boyutlara taşınmasını da sağlamıştır. Meksika'daki Birinci Dünya Kadın Konferansı'na 6.000 kişinin katılmış olduğu bilinmektedir. Konferansın en önemli etkisi de, kadın haklarının tanınırlığının sağlanmasında uluslararası etkiye sahip olmasıdır. Konferansın devletler düzeyinde gerçekleştirilmesiyle her bir devlet kadın sorunlarına kendi iç politikalarında nasıl yaklaştıklarını ilk kez bu konferans aracılığıyla diğer devletlerle paylaştılar ve ilk kez bu konferansın bildirgesinde tanımladılar.

Devletler kadın sorununun toplumsal bir sorun olduğu tespitine ve toplumsal bir dönüşümle birlikte kadınlara yönelik siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki iyileştirmelerin yapılması ve bunun yanında cinsiyete dayalı temel anlayışlarda radikal bir değişikliğin gerektiğine ilk kez bu konferansta vardılar. Konferansta kabul edilen eylem planında kadınların siyasal katılımı, istihdam, sağlık gibi toplumsal konular devletlerin uygulayacakları faaliyet alanlarını göstermektedir. Bununla birlikte 1975 yılındaki konferansın bir çıktısı olarak Türkiye'de 1991 yılında ulusal düzeyde Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) kurulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SESİ GAZETESİ HABERLERİNİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ULUSLARARASI SİSTEMİ İÇİNDE İNCELENMESİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ULUSLARARASI SİSTEM

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya üzerindeki hemen her ülke büyük bir toplumsal ve ekonomik çöküş ile karşı karşıya kalmıştır. Savaş tüm ülkelerde pek çok yıkım yaratmakla birlikte milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Almanya, Japonya ve İtalya savaşın mağlup ülkeleri, Fransa ve İngiltere ise savaşın galip ülkeleri olmuşlardır. Fakat Fransa ve İngiltere her ne kadar galip olarak savaştan çıkmış olsalar da savaşın tahribatı bu ülkeler üzerinde oldukça fazladır. Bu noktadan hareketle Avrupa'da Almanya'nın yenilgisinin bir iktidar boşluğu yaratması ve Asya'da da Japonya'nın 15 Ağustos 1945'te teslim olması karışıklığa neden olmuştur (Best vd., 2015: 275). Bu karışıklık yenedünya sistemini oluşturabilecek bir yapıyı meydana getirmiştir.

Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi” isimli çalışmasında 1945 yılından sonrası yenedünya düzenini ve uluslararası sistemin ikili yapısını pek çok noktaya dayandırmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, uluslararası politika çerçevesinde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Savaşın ardından Monroe Doktrinini terk eden Amerika ve 1945 yılından itibaren aktif yayılmacı politikayı takip eden Sovyet Rusya uluslararası politikanın en ön safhasına yerlerini almışlardır ve Savaş sonrası oluşan atmosferde Amerika ve SSCB uluslararası sistemin iki büyük gücü olarak ortaya çıkmışlardır. Sovyet Rusya'nın ön plana çıktığı uluslararası sistemden önemli nokta bu devletin ideolojik bir yapı ile ortaya çıkıp komünizmi bütün bir dünyaya hâkim kılmak istemesidir ki bu durum tarihte ilk kez meydana gelmektedir, Sovyet Rusya uluslararası politikaya ideoloji unsurunu dâhil etmiştir (Armaoğlu, 2004: 216). Bunun yanında Armaoğlu, 1945 yılına kadar olan sürede uluslararası ilişkilerin en yoğun yaşandığı alanı, Avrupa olarak belirtmektedir. Dünya politikasının Avrupa alanında olduğu ele alınan görüşte, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın bağımsız alanlar olmadığını, Avrupa politikası çerçevesinde değerlendirildiğini vurgulamaktadır (Armaoğlu, 2004: 2016). Soğuk Savaş dönemi ile birlikte Avrupa bu hâkim alandan uzaklaşmıştır.

Buna ek olarak Soğuk Savaş döneminin en önemli konularından birisi de nükleer silahlanma yarışının hızlanmasıdır. Bu duruma örnek olarak Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombaları verilebilir. Askeri üs bakımından en üstün güce sahip olan Amerika, Antartika dışında hemen tüm kıtalarda askeri üs bulundurmaktaydı (Özyaşar, 2018: 7). Atom bombası ve nükleer silahlanma üstünlüğü bağlamında Sovyet Rusya, Ağustos 1949'da ilk atom bombası denemesini yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın kara ve denizden yürütüldüğü, İkinci Dünya Savaşı'nın başarısının "hava"dan geldiği böylece uluslararası mücadelenin sınırının dünyanın yüzeyinden atmosfere çıktığı, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen füze teknolojisinin büyük bir hız göstererek atmosferi aşp uzaya yükseldiği ve bu durumun büyük güç olma şartı olarak kabul edildiği günümüze yansımaktadır (Armaoğlu, 2004: 216).

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan sürede siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü iki süper güç arasında oluşan doğrudan herhangi bir silahlı ve sıcak çatışmanın yaşanmadığı dönem olarak bilinen Soğuk Savaş döneminde her iki blok arasında çeşitli olaylar yaşanmıştır. Amerika ve Sovyet Rusya'nın oluşturduğu bu iki blok Doğu ve Batı olmak üzere iki kutuptan oluşmaktadır. Bu iki süper güç kendi sosyo-politik düzenini dünya uluslararası sistemi ile bütünleştirmeye çalışmıştır. Armaoğlu'nun da belirttiği üzere Soğuk Savaş döneminde komünizmi dünyaya hâkim kılmak adına ideolojik bir sistemin yayılmasının öncüsü ve Doğu bloğunun temsilcisi olan Sovyet Rusya'nın dünya siyasetinde sivrilmesiyle, Batı bloğunun temsilcisi ABD bu sivirmeyi önlemek, komünizmin yayılmasını engellemek adına Soğuk Savaş'ın oluşumuna zemin hazırlayan bir yapı meydana gelmiştir. Bu noktada ABD, Sovyet Rusya'nın ilerlemeci politikası karşısında Sovyet Rusya'nın öngördüğü tepkilerde karşılık vermiştir. Burada ABD'nin amacı, caydırıcı bir politika yürüterek Sovyet Rusya'nın ilerlemesinin önüne geçmek olmuştur (Özyaşar, 2018: 7).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'da Stalin'in politikaları siyasi bir istikrarsızlığa neden olmamış, bu noktada ideolojik bir ilerleme Sovyet Rusya'nın önemli bir politikası olmuştur. Savaşın yıkımları bağlamında Almanya'nın mağlup olarak Doğu-Batı bölünmesiyle, Avrupa üzerinde Sovyet Rusya'nın komünizmi yaymasının yolu kolaylaşmıştır. Sovyet Rusya'nın yalnızca Avrupa'da değil, Ortadoğu, Uzak Doğu ve Asya'da komünizm adına faaliyete geçtiği bilinmektedir (Armaoğlu: 2004, 217). Sovyet Rusya'nın oluşturduğu Doğu bloğu tarafları incelendiğinde, Sovyet Rusya, 1944-1945 yılları arasında Alman işgalinden korumak

amacıyla asker bulundurduğu Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da komünist rejimi yaymaya yönelik faaliyet yürütmüştür. Uzak Doğu'da da Çin'i komünizm kontrolü altına almak amacıyla çalışmalar sürdürmüştür. Buna ek olarak da İran, Yunanistan ve Türkiye üzerinden de Akdeniz'e inme faaliyetleri yürütmüştür.

Sovyet Rusya'nın bu yayılcı hareketleri karşıt güç olan Amerika için tehdit unsuru olmuştur. Bu tehdide karşılık Amerika, 1947 Mart ayında Truman Doktrinini ve 1947 Haziran ayında da Marshall Planını ortaya koymuştur. Truman Doktrini Yunan iç savaşında komünizm karşıtı olan tarafa ve Türkiye'ye Amerikan yardımı yapılmasını destekleyen bir plan olmuştur (Best vd., 2015: 253). Avrupa'daki ülkelerin durumu ekonomik anlamda çok kötü haldedir. Sovyet Rusya Avrupa'daki bu durum neticesinde komünizmi yaymayı sürdürmüştür. Avrupa'nın kalkınması amacı ile Amerika bir formül açıkladı, bu formülde Avrupa ülkeleri önce kendi aralarında ekonomik açığı kapatmaya çalışacak, ortaya çıkan açığı da Amerika kapatacaktı (Armaoğlu, 2004: 227). Bu formül Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç bu anlaşmaya uyan ve Amerika'nın yardım gönderdiği ülkeler arasında yer almaktadırlar. Tüm bu planların yanı sıra Sovyet Rusya ilerlemesinin durdurulması adına 1949 yılında Amerika, Kanada ve on Batı Avrupa ülkesi Kuzey Atlantik Paktı Örgütü'nü (NATO) kurmuştur. Sovyet Rusya'ya ve komünizme yönelik oluşturulan bu plan ve birlikler, ilk kez George Kennan tarafından kullanılan "çevreleme" (containment) kavramı ile Amerikan ve genel Batı politikalarını ifade etmek amacıyla kullanılmış, Sovyet Rusya'nın kendi sınırları içinde kalmasını sağlamaya çalışan bir politika olmuştur (Best vd., 2015: 252). NATO'ya yönelik koruma hamlesi olarak 14 Mayıs 1955 yılında Varşova Paktı kurulmuştur. Sovyetler Birliği, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Doğu Almanya ve Arnavutluk paktın kurucu üyeleri olduğu Varşova Paktı, Doğu ve Batı Blokları için keskin bir askeri sınır oluşturmuştur (Emek, 2021: 15).

Sovyet Rusya ise Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerika'nın çevreleme politikası karşısında savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Bu doğrultuda Sovyet Rusya Truman Doktrini ve Marshall planlarına karşı Sovyet Rusya, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Romanya, Polonya, Çekoslovakya, İtalya ve Fransa komünist partileri destekleyen Kominform'u kurmuşlardır. Bu kurumun amaçları: Sovyet Rusya'yı savunmak ve dünyanın tümünü kapsayan bir Sovyetler birliği oluşturmak, Amerika'nın temsilcisi olduğu emperyalizmin önüne geçmektir (Özyaşar,

2018: 18). Sovyet Rusya'nın kurmuş olduğu bir diğerk yapı Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'dir (COMECON). Bu kuruluş içinde yapılan çalışmalar karşılıklı işbirliğı, dostluk ve ticari anlaşmalardır. COMECON'un kurucu ülkeleri, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Sovyet Rusya'dır.

Uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı içinde süregelen bu gelişmelerden ayrı 1960'lı yıllarda, Üçüncü Dünya, Bağlantısızlar, Tarafsızlar, Asya-Afrika-Latin Amerika Grubu adı ile bilinen grupların ortaya çıktığı görölmektedir (Armaoğlu, 2004: 317). Yeni oluşan bu devletler grubunun ilk toplantısı Endonezya'da 1955 yılı, Nisan ayında Bandung Konferansı adı altında gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş'ın iki kutbunda yer almaktan kaçınan ve beşli girişimi olarak da anılan Hindistan lideri Nehru, Endonezya lideri Sukarno, Mısır Lideri Nasır, Yugoslavya lideri Tito ve Gana lideri Nkrumah öncülüğünde oluşan Bağlantısızlar grubu, bağımsızlığını yeni kazanan veya kazanma amacındaki ülkeleri dostane işbirliğı için bir araya getirmeye çalışmıştır (Dolu ve Tekin, 2020: 67). Bununla birlikte Bağlantısızlar grubunun sayısı oldukça fazla konferansları gerçekleştirmiştir. Konferanslarda ele alınan konular başta silahsızlanma, sömürge hareketleri, işgaller, ekonomi, ırkçılık ve tüm bunlara yönelik tepkiler olmuştur (Emek, 2021: 1). Bandung Konferansına katılan ülkelerin birbirlerinden oldukça farklı olduğı görölmektedir. Bu durumu Armaoğlu şu şekilde açıklamaktadır:

“Asya Devleti olarak davet edilen Türkiye bu konferansta bir bakıma NATO'nun temsilcisi iken, Çin Halk Cumhuriyeti de, Asya-Afrika devleti sayılmayan ve dolayısıyla konferansa davet edilmeyen Sovyet Rusya'nın temsilcisi durumunda idi. Öte yandan, bazı Arap devletleri (Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya) Batı'nın görüşünü savunurken, bir kısmı da (Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen) gerçekten tarafsızlığı savunmuştur. Asya ülkeleri içinde Pakistan ve Seylan Batı görüşüne eğilim gösterirken, Hindistan, Birmanya ve Endonezya gerçek tarafsızlığı savunmuşlardır” (Armaoğlu, 2004: 317-318).

Böylesine karışık grupları içinde barındıran Bağlantısızlar tarafı Doğu ve Batı bloğuna karşı yükselebilecek herhangi bir güce sahip olmamakla birlikte, yeni bağımsızlığını kazanan çoğunlukla güçsüz olan bu blok ülkeleri hiçbir askeri ve siyasi yapılanma içinde olmamıştır. Sömürgecilik, emperyalizm, nükleer silahlardan vazgeçilmesi de Bağlantısızlar grubunun savunduğı önemli noktalardır.

Soğuk Savaş dönemi içinde yaşanan Küba krizi önemli ve ciddi bir boyuta sahiptir, aynı zamanda Amerika ve Sovyet Rusya arasında nükleer silahların

kullanılmasının an meselesi olduğu bir krizidir. Sovyet Rusya'nın Fidel Castro yönetimindeki Küba'ya yakınlaşması Amerika tarafından hoş karşılanmamıştır. Amerika Castro komünist düşüncesinin diğeri Latin Amerika ülkelerine yayılmasını istemiyordu. Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesine karşılık Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi gerginliğin atlatılmasını sağlamıştır (Armaoğlu, 2004: 311). Küba sorunu ile nükleer bir savaşın başlama eşiğine gelinmesi, sorunun çözülmesiyle yumuşama dönemine geçişi başlatmıştır. Yumuşama döneminde devletler anlaşmazlıklarından dolayı ortaya çıkacak büyük zararların bilincine varmışlar ve bu dönemden sonra politik dengeyi korumak adına çalışmalar yürütmüşlerdir (Emek, 2021: 20). Küba krizinden sonra her iki blok arasındaki sorunlar diplomatik yollara başvurularak çözülmeye başlanmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu-Batı Almanya'nın birleşmesi ve Doğu Almanya'daki komünist rejimlerin çökmesi, bunu takip eden süreçte ise 1991 yılında Sovyet Rusya'nın dağılması ile Soğuk Savaş Dönemi sona ermiştir.

Soğuk Savaş döneminin iki bloklu sistemi Türkiye üzerinde çok çeşitli yansımaları sahiptir. Türkiye'nin bu dönemde, karşısında sayıca fazla Avrupa devleti bulamadığı gibi, iki seçenek arasında denge kurması zorlaşıyordu. Tarafsız kalma durumu ise oldukça zordu çünkü Türkiye'nin kendine yeter bir ekonomisi, askeri ve teknik kaynağı mevcut değildi. Türkiye'nin Soğuk Savaş sırasında Batı bloğuna yakınlığı, liberal ekonomiye eğilimi ile değil, Sovyet Rusya'dan aldığı tehditler sonucu olduğu ifade edilmektedir (Hale, 2003: 110). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyet Rusya, Türkiye üzerinden Akdeniz'e inme planları yapmaktaydı fakat öncesinde boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmayı planlıyordu. Sovyet hükümeti Montreux sözleşmesini yeni bir biçime çevirerek, Sovyet Rusya'nın boğazlarda üs kurmasını talep etmekteydiler.

Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun güvenliği açısından Türkiye'ye yardım, Truman Doktrini sonucu ulaşmıştır. Böylece Truman Doktrini Türkiye savunması için, Sovyet Rusya'ya, Amerika Birleşik Devletleri'nin yardım ettiğini göstermektedir (Hale, 2003: 116). Akabinde Türkler, 1948 yılında Marshall yardımı almaya başlamış Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC), daha sonra Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi olmuştur, bunun neticesinde Amerika ve Türkiye arası yakınlaşmanın yaşandığı gözlemlenebilmektedir. Sovyet Rusya'nın emperyalizmine karşı daha güçlü bir devlet ve ittifaktan destek almayı isteyen Türkiye, Amerika ile bağlantısını kuvvetlendirmiştir. Bunun akabinde 25 Haziran 1950'deki

Kore Savaşı için Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ordusuna asker göndermesi Türkiye'nin NATO üyeliği için önündeki engellerin kaldırılmasını da sağlamıştır.

Türkiye'nin Batı bloğuna yakınlığı ve Amerika'dan aldığı destek doğrultusunda, Sovyetlere karşıt duruşu, Türkiye'nin dış politika sistemini ifade etmektedir. Çalışmanın bir sonraki kısmında İlerici Kadınlar Derneği tarafından çıkarılan Kadınların Sesi gazetesinde yer alan uluslararası konuları içeren haberler incelenecektir. İnceleme neticesine ulaşılan haberler, Soğuk Savaş dönemi içinde yazılmasından dolayı, bloklar arasında incelenecektir. Haberler incelenirken göze çarpan bir nokta, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Kapitalist bloğun yanında yer almasına karşın İlerici Kadınlar Derneği ideolojisinin emperyalizme karşı Sosyalist blokta kalması ve bunu destekleyen birçok haberin gazete içinde yer almasıdır. Bu noktada verilecek alt başlıklarda, Kadınların Sesi gazetesinde, kapitalist blok, sosyalist blok ve bağlantısızların yer aldığı bloklara yönelik seçilen haberler incelenecektir.

3.1.1. Kapitalist Bloğa Bakış

Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin dış politikası çerçevesinde Amerika ile yakınlaşması ve Amerika'nın Türkiye'ye yardımları bir önceki bölümde üzerinde durulan noktalardandır. Fakat bu durum sosyalizm taraftarı İlerici Kadınlar tarafından, Kadınların Sesi gazetesinde, Amerikan karşıtlığı bir ifade sergilemektedir. Özellikle nükleer füzelere, silahlanmaya ve NATO karşıtlığına değinilen haberler ilerici kadınların emperyalist güçlere karşıt mevcut anlayışını belirtmektedir.

Kasım 1978 yılı, Kadınların Sesi gazetesinin 40.sayısında, "*Üsler, Nötron Bombası ve Silahsızlanma*" başlıklı haberde Türkiye'de toplam 61 adet ABD ve NATO üssünün bulunduğu ve bu üslerin dünya barışını tehdit ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca ABD tarafından üretilcek olan nötron bombasının Türkiye'deki üslere yerleştirilecek olması ilerici kadınların tepkisine yol açmıştır (Kadınların Sesi, 1978, sayı 40: 12). Bunun yanında ABD dış işleri bakanı Marshall'ın ekonomik yardım planı ilerici kadınlar tarafından, Mayıs 1979 yılı 46.sayıda, "*NATO'dan Çıkılsın, İkili Anlaşmalar Yırtılsın, Üslere El Konsun*" başlığı altında ele alınmıştır. Ekonomik yardım planı adı altında kuruluş aşaması başlayan NATO'nun emperyalizmin ekonomik, politik ve askeri çıkarlarını korumak, sosyalist ülkelere karşı savaş vermek amacıyla kurulduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin NATO üye ülke olması, Amerika çıkarlarına hizmet ettiği vurgulanmıştır. Türkiye'nin NATO ülkeleri içinde en fazla

askeri harcama yapan ülke olduğu ve olası bir emperyalist savaş durumunda kendisini de bu savaşın içinde bulacağı ifade edilmiştir. Bu noktada İlerici Kadınların NATO karşıtlığı, Türkiye'nin olası bir savaşa sürüklenmesi odağındaki endişeleri mevcuttur (Kadınların Sesi, 1979, sayı 46: 20-21).

Küba krizinin yaratmış olduğu nükleer gerginlik ve nükleer silahların kullanılma endişesi ardından her iki süper gücün yumuşama sürecinde, nükleer füze ve silahların kullanımına yönelik imzaladıkları anlaşmaları mevcuttur. Bu anlaşmalardan bir tanesi de 17 Kasım 1969 yılında Sovyet Rusya ve Amerika arasında gerçekleşen, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks – SALT) olarak karşımıza çıkmaktadır (Armaoğlu, 2004: 326). Bu anlaşmadan hareketle her iki devlet de, Kıtalararası Balistik Füzeler (ICBM - Intercontinental Ballistic Missiles) ile Denizaltılardan Atılan Balistik Füzeler (SLBM – Submarine Launched Ballistic Missiles) başlıkları altında “saldırgan” denen kıtalararası füzeler konusunda geçici bir anlaşma imzalamışlardır (Armaoğlu, 2004: 326). Bu noktadan hareketle SALT-1 her iki devletin imzalaması noktasında oldukça büyük bir öneme sahiptir. SALT-1 görüşmeleri Amerika’da senato içinde bazı yetkililerce onaylanmamasından hareketle SALT-2 görüşmelerine başlandı. SALT-2 anlaşmaları sürerken uluslararası platformda devam eden olaylar yaşanmaktaydı. Vietnam Savaşı, 1973 Arap-İsrail Savaşı bunlardan bazılarıdır. SALT-2 Amerika kamu oyunda eleştirilere neden olmuş, stratejik üstünlüğün Sovyetlere kaptırıldığı ifade edilmiştir (Armaoğlu, 2004: 329). Bu esnada da Sovyetler Rusya’sının Afganistan’ı işgal etmesi gündeme gelmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler ışığında İlerici Kadınlar, Haziran 1979 yılında 47.sayısında, “*Silahsızlanma Dünya Barışının ve Geleceğinin Güvencesidir*” başlıklı haberinde, ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında silah ve nükleer silah birikiminin sınırlandırılmasına yönelik SALT I isimli görüşmelerin ardından SALT II görüşmeleri yapılmaya başlandığı bildirilmiştir. SALT II 1979’da ABD ve SSCB anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durumdan Türkiye’nin de anlaşmaya taraf olduğu için etkilendiği, bu bağlamda ABD gözetleme uçakları U-2’lerin Türkiye üzerinden uçuşu talebi olduğu açıklanmıştır. Türkiye’nin ise bu duruma izin vermediği, üslerin kaldırılmasını istediği, NATO’dan çıkılmasını talep ettiği, ikili kölelik anlaşmalarının iptalini istediği ve Sovyetler Birliği olmak üzere komşu ülkelerle saldırmazlık anlaşmasının imzalanması talebi ifade edilmiştir (Kadınların Sesi, 1979, sayı 47: 20).

“Dünya’da Kalıcı Barış Yolunda İleri Bir Adım Salt 2” başlıklı habere, 48.sayı Temmuz 1979 yılı haberinde ise, İlerici Kadınlar ABD ve SSCB arasında yeni tip silah üretiminin kontrol altında olması, silahlanmanın sınırlandırılması amacıyla imzalanan SALT 2’nin, ABD Kongresi tarafından imzalanıp imzalanmayacağını garantisinin olmadığını vurgulamaktadır. SALT 2’nin imzalanmasının tüm dünya için önemli olduğunu belirten İlerici Kadınlar, ülkemiz kadınları için SALT 2’nin dünya işçi sınıfı ve halkları adına oldukça önemli bir kazanım olduğu belirtmekte, Türkiye üzerinde barışı tehlikeye sokabilecek askeri üslerin varlığına karşı çıkıldığı vurgulamaktadır (Kadınların Sesi, 1979, sayı 48: 9). Bununla birlikte İlerici Kadınlar, Amerika ve NATO karşı tutumunu protestolarla da dile getirmiş, çeşitli yürüyüş ve mitinglerle de somut ir şekilde bu tutumunu sergilemiştir. Kadınların Sesi gazetesinde Mayıs 1980 yılı sayı 58’de “31. Kuruluş Yılında NATO Protesto Edildi” başlıklı haberde de NATO’ya yönelik gerçekleştirilen protestolar ve toplumsal hareketlerin sergilendiği belirtilmiştir (Kadınların Sesi, 1979, sayı 58: 4).

Yalnızca Amerika ve NATO karşıtlığını yansıtmayan haberlerin olduğu, kadınları konu alan haberlerin de aktarıldığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda “Ekonomik ve Irksal Eşitlik İçin (ABD) Kadın Hareketi” başlıklı Şubat 1979 sayı 43’teki haberde ABD’de, UDKF’ye üye etkin bir kadın örgütünün, (WREE) Ekonomik ve Irksal Eşitlik İçin Kadın Hareketi adı altında ABD’deki kadınların durumu açıklanmıştır. Kâğıt üzerinde kadınlara tüm haklarının verildiği ama uygulanmadığı belirtilmiştir. İlerici kadınlar dayanışma ile Amerikan kadınlarının sorunlarının çözümleneceğine inanmaktadırlar (Kadınların Sesi, 1979, sayı 43: 8). Bu haberden de anlaşılmaktadır ki, İlerici Kadınlar yalnızca uluslararası politik dünyayı takip etmekle kalmamış, inceledikleri bölgelerde yaşayan kadınların mevcut durumlarını da gözlemlemişlerdir.

3.1.2. Sosyalist Bloğa Bakış

Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikası Sovyet Rusya’nın tehdit durumu neticesinde Batı bloğu temsilcisi Amerika’ya yanaşan bir yapıda faaliyet yürütmüştür. Fakat İlerici Kadınlar Derneği sosyalist ideolojik yapıyı benimsemeleri doğrultusunda Sovyet Rusya’yı destekleyici tutum sergilemiştir. Bu tutumunun yansımalarını da Kadınların Sesi Gazetesi çerçevesinde ele aldığı haberlerinde yansıtmaktadır. Kasım 1977 yılı 28.sayıda, “Alman Faşizmi Zulüm, Sovyet Devrimi Mutluluk Getirdi”

başlıklı haberde Sovyetlerdeki sosyalist sistemin bütün işyerlerinde kadın erkek eşitliğini sağladığı; ısıtma, beslenme, aydınlatma, kreş imkânı ve okullar, kültürel faaliyetler alanında kolektif bir biçimde toplumsal hayatın tüm fırsatlarının Sovyet halkına sunulduğu açıklanmıştır (Kadınların Sesi, 1977, sayı 28: 4). Sovyet Rusya'sı haberleri içinde kadınların uluslararası faaliyetleri de aktarılmıştır.

Temmuz 1978, 36.sayıdaki, “*UDKF'nin Konsey Toplantısına 118 Ülkeden Kadın Örgütü Katıldı*” başlıklı habere, Sovyetler Birliği'nin Moskova'da toplanan Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonunun konsey toplantısına, Sovyetler Birliği Kadın Komitesinin davetlisi olarak İKD'yi temsilen 2 üyenin toplantıya katıldığı ifade edilen haberde, her ne kadar politik açıdan Türkiye, Sovyet Rusya ile aynı taraf olmasa da, İlerici Kadınlar uluslararası platformda Sovyet Rusya'sındaki kadınlarla ilişkilerini sıkı tutmaya gayret göstermişlerdir. Bunun yanında, Konsey'in odaklandığı ana sorunun Güney Afrika'daki Apartheid rejimi olduğu açıklanmıştır. Konsey sonucu alınan kararlardan en önemlisinin UDKF tarafından İKD'nin üyeliğinin onaylanması olduğu vurgulanmıştır (Kadınların Sesi, 1978, sayı 36: 2).

Sosyalist blokta incelenmesi gereken haberlerden bazıları Vietnam ve Çin üzerinden ele alınmıştır. Vietnam'ın 1978 yılında Sovyetlerle ittifak kurarak bir anlaşma imzalaması, Çin'in Kuzey Vietnam topraklarını işgal etmesi sonucunu ortaya oymuştur (Armaoğlu, 2004: 347). Bu gelişmeleri İlerici Kadınlar, Kadınların Sesi Gazetesi Mart 1979 44.sayısında, “*Çin Sosyalist Vietnam'a Saldırdı*” başlığı altında ele almıştır. 1975 yılına dek, ABD işgali altında II. Dünya Savaşı'nda kullanılan bombaların toplamı kadar bomba atılan Vietnam, ülkesini ABD'ye karşı savunmuş Vietnam halkının şu an Çin'e karşı ülkelerini, barışı, sosyalizmi, bağımsızlığı savunmak amacıyla mücadele ettiği belirtilmiştir (Kadınların Sesi, 1979, sayı 44: 10).

Nisan 1979 45.sayıda “*Vietnam'a Saldırı Barışa Saldırıdır*” başlıklı yazıda ise Sosyalizmi kurmaya çalışan Vietnam'a yönelik düzenlenen emperyalist saldırı yalnızca dünya barışseverleri tarafından değil Çin halkı tarafından da kınandığı ifade edilmiştir. 6-8 Mart tarihleri arasında Vietnam için, Helsinki'de “Vietnam İle Dayanışma Olağanüstü Konferansı” toplantısı düzenlenmiş, İKD üyelerinin ve UDKF'nin de aralarında bulunduğu toplantıda Maocu Pekin yönetiminin kınandığı belirtilmiştir.

Türkiye adına eski İstanbul belediye başkanı Ahmet İsvan'ın söz hakkı aldığı konferansta, Türk halkının aralarında İKD'nin de bulunduğu 17 demokratik örgütün Vietnam ile dayanışma içinde olduğunu ifade etmiş ve Vietnam Dünya Barışını

Koruma Komitesi Başkanı Pham Anh'a sunmuş olduğu yazılmıştır. Bunun yanında haberde Türkiye Barış Derneği'nin Türkiye halkını Vietnam halkı ile dayanışmaya çağırdığı aynı zamanda Çin'in Vietnam saldırısını protesto eden derneklerin ismi açıklanmıştır (Kadınların Sesi, 1979, sayı 45: 18). İlerici Kadınlar sosyalist ideolojiyi benimseyen ülkelerin her zaman yanında olduğunu ve uluslararası anlamda desteklerini haberlerinde sıklıkla belirtmişlerdir. Sosyalist rejimi benimseyen ülkelerin kadınları ile dayanışma içinde olduklarını ve birlikte yaptıkları iş birliklerini haberlerine aktarmışlardır. Emperyalist güçlerin bu devletler üzerindeki baskı ve şiddetini her fırsatta kınamışlardır.

İlerici Kadınlar, emperyalist güçlerin Vietnam gibi sosyalizmi benimseyen ülkelere yönelik işgallerine destek olmak amacıyla yardım kampanyaları düzenlemişlerdir. Mayıs 1979 46.sayıda *"Vietnam'da Zafer Dünya'da Barış İçin Dayanışma"* başlıklı haberde Türkiye Barış Derneği'nin 29 Nisan 1979'da düzenlediği ulusal konferansta, 29 Nisan 1974'te sosyalist Vietnam'ın ulusal bağımsızlığını kazandığı ifade edilerek, Vietnam halkının tüm dünya için ulusal bağımsızlık mücadelesi veren ülkelere anlamlı bir örnek olduğu ifade edilmiştir.

Konferansta ayrıca Türkiye'nin farklı bölgelerinden Vietnam halkı için toplanan battaniyeler, hediyeler, sağlık malzemeleri, çocukların Vietnam çocukları için hazırladıkları mesajlar, oyuncaklar olduğu, Vietnam'ın yanında olunduğunu belirten on binlerce imzanın da konferansta sunulduğu belirtilmektedir (Kadınların Sesi, 1979, sayı 46: 21).

1945'te Hitler faşist yönetimi Sovyetler Birliği ve müttefik güçleri arasındaki işbirliği neticesinde devrilmiş ve yerine Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC) kurulmuştur. İlerici Kadınlar, Aralık 1977 29.sayısı, *"Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC) ve Kadınlar"* başlıklı haberinde bu yeni yönetimin halkına sunduğu refah ve ekonomik gelişmelerin, aynı zamanda kadınlara yönelik eşit haklar sunduğunu da belirtmektedir (Kadınların Sesi, 1977, sayı 29: 4).

Sosyalist blok haberleri devamında Bulgaristan'a yönelik haberler de mevcuttur. Armaoğlu Bulgaristan için, Moskova'nın iki sağlam uydusu olan, Sovyet Rusya'ya sadakatle bağlı sosyalist Bulgaristan ve Doğu Almanya'yı işaret etmektedir (Armaoğlu, 2004: 463). İlerici Kadınların, Kadınların Sesi içinde Bulgaristan'a yönelik ele aldığı haberde, sosyalist Bulgaristan'da politik atmosfere değil kadınların sosyalist rejim içindeki durumlarına odaklandığı görülmektedir.

Temmuz 1976'da Kadınların Sesi 12.sayısında, “*Bulgaristan Kadınlarının Yaşamı, Kadının Kurtuluşu Toplumun Kurtuluşundan Ayrı Düşünülemez*” başlıklı haberde, Bulgaristan'da kadınlar iyi koşullarda iş hayatına katıldıkları anlatılmıştır. Hemen her fabrikanın kreş ve çocuk yuvası olduğu için kadınlar çocuklarını bu kurumlara bırakarak işlerine devam ettikleri belirtilmiştir. Annenin sağlığa zararlı koşullarda ve gece geç saatlerde çalışması istenmemiştir. Bulgaristan'da kadınların doğum izinlerinin tek çocuk için doğumdan önce 45 gün doğumdan sonra 120 gün, ikinci çocuk için 150 gün, üçüncü çocuk için ise 180 gün olarak belirlendiği aktarılmıştır. Bulgaristan'daki kadınların daha pek çok alanda sosyalizmin nimetlerinden yararlandığı açıklanmaktadır. Bu anlamda, sosyalizmin kadının kurtuluşu konusunda, toplumsal kurtuluşun da önünü açmasına vesile olacak önemli bir sistem olduğu tekrarlanmaktadır (Kadınların Sesi, 1976, sayı 12: 4).

3.1.3. Bağlantısızlar Bloğuna Bakış

Sömürge devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları ile kurulan Bağlantısızlar bloğu, sömürgecilik ile mücadele ederek dünya barışını savunan grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağlantısız bloğunun üyeleri Afrika, Asya, Latin Amerika, Avrupa ve Orta Doğu gibi dünyanın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerinden oluşmaktadır (Dolu ve Tekin, 2020: 68). Bağlantısızlar bloğu politik ve ekonomik sistemleri birbirinden farklı ülkelere oluşması nedeniyle Batı ve Doğu bloğunun karşısında durabilecek bir güç olmadığı anlaşılmaktadır.

1955 Bandung Konferansı sonrasında Bağlantısızlar grubu pek çok bölgede çok fazla sayıda konferans düzenlemişlerdir. Bağlantısızlar hareketi içinde Afrika'nın aralarında problem çıktığı takdirde diğer blokların etkisi altında kalmadan Afrika devletleri arasında çözüme kavuşmasına imkan tanıyan Afrika Birliği Teşkilatı oluşturulmuştur (Armaoğlu, 2004: 319). Bağlantısızlar içinde oluşan İslam ülkeleri grubu ve İslam Ülkeleri Konferansı, İsrail'in Kudüs'ü işgaliyle gündeme gelip, Ürdün'ün Arap Birliğini toplanmaya çağırdığı süreçleri gözler önüne sermektedir (Armaoğlu, 2004: 320).

İlerici Kadınlar Derneği, Bağlantısızlar bloğu içinde yer alan bu ülkelere yönelik birçok habere değinmiştir. Eylül 1978 yılı 33.sayıda, İsrail'in Filistin halkının yaşadığı Güney Lübnan'a yönelik saldırısı “*Ortadoğu'da Terör*” başlığı altında incelenmiş, Ortadoğu'nun, Amerika için emperyalizmin varlığını sürdürmesi

açısından sürekli sıcak savaş halinde bulundurduğu bir bölge olarak değerlendirilmiştir (Kadınların Sesi, 1978, sayı 33: 3). Bağlantısızlar bloğu içinde değerlendiren ülkelerden biri Irak'tır. Mayıs 1977 yılı 22.sayısında, “*Komşumuz Irak'ta Kadınlar Toplumsal Kurtuluş Savaşımında Erkeğiyle Omuz Omuz*” başlıklı haberde, Irak'ın emperyalizmden kendini kurtardığını vurgulayan haber, petrolün millileştirildiğini, fabrikaların devlet kontrolünde olduğunu, Irak'ın kapitalizmin olmadığı bir sistemi benimsediğini açıklamaktadır. Sosyalizme doğru giden bir yolda ilerledikleri belirtilmiştir. Özellikle Irak'taki kadınların işçi, köylü, ev kadını demeksizin barış ve huzur için çalıştığı anlatılmıştır. Bu bağlamda Irak kadınları 50.000 üyesi olan Irak Kadınlar Birliği'nde çalışmalarını yürüttükleri belirtilmiştir. Bu çalışmalardan özellikle okuma yazma seferberliği konusunda yalnızca Bağdat'ta 3.000 okuma-yazma merkezi olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında Irak kadınlarının iş yaşamına katılımının arttığı yazılmış, 1952'de çalışanlar içinde 3.000 erkeğe 1 kadın düşerken, bu oranın 1975'te %15 olduğu belirtilmiştir. Annelik ve iş hayatının birbiriyle karışmasından oluşan kreş problemi haberde yer almıştır. Irak'ta devlet bu soruna kadınlarla birlikte çözüm getirdiğini belirtilmiştir. Bu sayede 50 kadın işçi çalışan fabrikaya bir kreş açılmış, hatta bazı fabrikaların ortak kreş açarak bu soruna çözüm üretmiş olduğu aktarılmıştır (Kadınların Sesi, 1977, sayı 22: 7).

İlerici Kadınlar Bağlantısızlar bloğu içindeki bu haberde sosyalizm vurgusu yaparak, kadınların da bu sosyalist sistemde oldukça iyi bir durumda olduklarının altını çizmişlerdir. Bağlantısızlar grubu içinde yer alan Afganistan'da sosyalizme yönelik yakınlık Kadınların Sesi gazetesi içinde görülmektedir.

Bu bağlamda Şubat 1980 yılı 55.sayıda, Afganistan halkı 1978 devrimi ile yeni demokratik sistemi sürdürmek için çalışmalarına devam ettiği fakat bu çabaların hem ülke içinde hem ülke dışındaki sömürgeci güçler tarafından olumlu karşılanmadığı belirtilmiştir. “*Afganistan Halkı Devrimin Kazanımlarını Koruyor*” başlıklı haberde, Emperyalist güçlerin bir darbe ile Amin hükümetini kurduğu ama Afganistan halkının Amin'i devirerek iktidara Sovyetler Birliği'nin desteğini alan Karmal'ı getirmiş olduğu bilgisi verilmiştir (Kadınların Sesi, 1980, sayı 55: 15). Akabinde 1980 Nisan'ı 57.sayıdaki “*Eşitliğe Doğru İlk Adımlar*” başlıklı haberde, Afganistan'daki kadınların devrimden sonraki yaşantılarında nasıl değişimler yaşadıkları açıklanmaktadır. Devrimden önce Afgan kadınlarının insan hakları ellerinden alınmış olduğu devrim sonrasında ise bu durumun hızla düzeldiği belirtilmiştir. Bu anlamda hükümet tarihsel bir adım atarak 7 numaralı kararnameyi çıkarmıştır. Böylece kadınlar ülke tarihinde

ilk kez erkeklere eşit haklara sahip olmaya başladıkları belirtilmiştir. Genç kızların para karşılığı veya kendi yaşlıları karşılığında alınıp satılması gibi eski bir geleneğin de sona erdirildiği vurgulanmıştır. Devrim sonrası Afgan kadınları için okuma-yazma kursları ülkenin her tarafında açılmaya başlanmış olduğu, kadınların bu kurslarda çeşitli eğitimler aldığı belirtilmiştir (Kadınların Sesi, 1980, sayı 57:14). Kadınların Sesi gazetesi içinde incelenen haberlerin liste hali ek kısmında yer almaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin 1970'li yılları gerek ülke iç siyasi gerekse dünya ülkeleri arasındaki ilişkileri kapsamında oldukça hareketli bir dönemi yansıtmaktadır. İşçi ve sendika hareketlerinin sınıf düzleminde ilerlediği dönemde toplumsal kitle örgütlenmeleri ilk örneklerini vermektedir. Bu dönem içinde, ikinci dalga feminizminin ayak seslerinden biri olan eyleme dayalı eşitlik ve özgürlük talepleri, Türkiye'de de ilk kez açık bir biçimde dile getirilmekteydi. İşçi sınıfının sendikal hareketlenmeleri, öğrencilerin oluşturduğu gruplar ve çeşitli meslek gruplarının bir araya gelmesi, her tür potansiyel muhalif görüşün birleşmesi ile sosyalizmin değerler sistemi ülke genelinde görünür kılınmaya başlanmıştır. Kitlesele örgütlerin dönem içindeki oluşum süreçlerine ezilen ve sömürülen kesimin çoğunlukta oluşu sol görüş hareketlenmelerindeki yoğunluğu ifade etmektedir. Söz konusu örgütlenmeler içinde işçi ve ezilen kesimin temsilcisi olarak kadınların birleşmeleri, gelecek büyük örgütlenmelerin sinyalini önceden vermektedir.

İlerici Kadınlar Derneği de işte bu kitlesele örgütlenmelerin odağında büyümeye başlayan sistemin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar TKP girişimiyle kurulduğu bilinen İKD'nin, TKP üyesi olmayan binlerce kadın üyesi olduğunun bilinmesi çok önemli bir detaydır (Akal, 2011: 268). İlerici Kadınlar Derneği dünya ve Türkiye sosyalizm tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de İKD öncesi kadınların bu denli geniş çaplı halde kamusal alanda görünür olması mümkün olmamıştır. Bunun en önemli belirtisi kadınların İKD içinde çeşitli eylemler, propagandalar, grevler ve mitinglerle meydanlarda yer almasıdır. İKD'li kadınların 1970'lerde meydanlarda yer alması günümüz kadın tarihinin mihenk taşıını oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda bu çalışmanın yapılması, bazı sorulara yönelik yanıt aranmasından ortaya çıkmıştır. Bu sorulardan ilki İKD'nin kendini nasıl tanımladığına yöneliktir. İKD özelinde incelenen ve araştırılan metinlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, İKD faaliyetlerinin yürüttüğü dönemde Marksist okumaların farkındalığına sahip, dönemin politik atmosferi içinde Marksist kavramlara aşina olarak, kendisini Marksist olarak gören bir yapıya sahip olmuştur. Dönemin İKD'li kadınları dünyadaki ikinci dalga feminist hareketin en yoğun olduğu ortama kıyasla, feminizm kavramından oldukça uzak kalmışlar ve dahası feminizmi erkek düşmanlığı odağında değerlendirip reddetmişlerdir. Bunun nedeni olarak ise, halkların kurtuluşu,

kadının kurtuluşunu da beraberinde getirecektir bu kurtuluş ise kadın erkek birlikte mücadele edilerek sosyalizm ile mümkün olacaktır. Bu noktada feminizm 1970’li yılların Türkiye’inde kabul görmeyen bir ideoloji olarak yer etmiştir.

Araştırmanın cevap aradığı bir diğer soru ise ikinci dalga feminizminin temel kavramlarına İKD’nin ne denli bağlantı kurduğuna yöneliktir. İkinci dalga feminist hareket dünya genelinde en büyük yankı uyandıran eylemlerin, ideolojik bölünmelerin yaşandığı bir dönemde gün yüzüne çıkmıştır. Feminizmin bile kendi içinde bölündüğü alt alanlara ayrıldığı görülmektedir. Liberal feminizm hak temelli özgürlük ve eşitlik savunusu yaparken, Marksist feminizm sınıf temelli bir yaklaşımla kadın hareketine katkı sunmaktadır. Radikal feminizmin cinsiyet ve cinsellik odağındaki görüşleri yankılanırken, sosyalist feminizm uzlaşmacı bir tutum ile kadınların kurtuluşunun genel haritasını elinde tutmaktadır. Bu noktadan hareketle İKD, Marksist feminizmin tüm değer kalıplarını, sınıfa dayalı tüm kavramsal arka planını kendisine adapte ederken, kadının cinselliği, cinsel kimlik ve beden üzerine herhangi bir literatür edinmemiştir. Bunun yanında şiddet, kürtaj, taşıyıcı annelik, eril tahakküm odağında faaliyetleri olmamış, konuları dahi geçmemiştir. İKD için en önemli nokta sınıf temelinde kadın ve erkek olarak mücadele edilmesi ve sonucun sosyalizm ile çözüme ulaşılmasıdır.

Yanıt verilecek olan bir diğer soru ise bu çalışmanın temel noktası niteliğindedir ve Türkiye’deki kadınların, Kadınların Sesi gazetesinin özellikle Soğuk Savaş dönemi içinde çıkarılması ve İlerici Kadınlar Derneği’nin aktifliğinin de bu dönem içinde olmasına dayanmaktadır. Haberlerin analizi yapılırken Soğuk Savaş ortamının analizi yapılmış ve haberler Soğuk Savaş’ın blokları arasındaki konular kapsamında incelenmiştir. Gruplamaların ardından ülkelerin ele alındığı haberler tek tek analiz edilmiştir.

Genel anlamda tüm dünya ülkeleri ekseninde incelenen haberlerde İKD’nin, ülkelerin hem kendi iç siyaseti incelemiş, hem kapitalizm ve emperyalizm odağında haberleri değerlendirmiş olması, kadınlara yönelik haberlere hemen her ülke haberleri içinde değinmesi açısından dünya ülkelerindeki gelişmeleri yakından takip ettiği ve kadınların bu gelişmeler içindeki konumlarının İKD tarafından takip edildiği sonucuna varılmıştır. Ele alınan haberler, Soğuk Savaşın temel anlayışı odağında bloklar arasında incelendiğinde, kadınların ulusal bağımsızlık mücadeleleri içinde erkeklerle birlikte çalıştıkları, Türkiye’nin Soğuk Savaş dönemi dış politikasının aksine Sosyalist blok taraftarı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye’nin Soğuk Savaş dönemi dış

politikasının daha çok Batı bloğu, Amerika yanlısı olarak değerlendirilse de İlerici Kadınlar Derneği'nin Kadınların Sesi gazetesi içinde ele aldığı haberler tamamen Amerikan siyasetine karşıdır. Emperyalist olarak değerlendirdikleri bu sistemden kurtuluşun tek yolunun sosyalizm olduğunu vurgulamaktadırlar. 1970'lerin Türkiye'sinde, Soğuk Savaş'ın yarattığı ortamda İlerici Kadınların sosyalist görüşleri ve sosyalizmin tüm dünyanın özellikle kadınların kurtuluşu yönündeki çalışmaları oldukça önem taşımaktadır. Bunun yanında emperyalizm ve kapitalizm kavramlarının çok sık kullanılması kadınların özelinde değil tüm halk üzerindeki sınıf meselesi ile ilgili bir yönde şekillenmiştir. Çünkü İKD sol görüşlü bir yapıya sahiptir ve sınıf mücadelesi İKD'nin en önemli çalışma alanlarından. Haberlerde bu alana yönelmiş olmasının kaçınılmazlığı görülmektedir.

Dünya ülkelerine ait haberler incelendiğinde derneğin, ikinci dalga feminizminin ana söylemleri ve temel argümanlarının çok uzağında kaldığı görülmektedir. Gazete, içinde uluslararası gündeme sahip haber metinleri bağlamında değerlendirildiğinde evlilik, üreme hakkı, ev içi şiddet gibi konular ele alınmamıştır. Bunun en önemli sonucu İKD'li kadınların ikinci dalga feminizm hakkında bilgi sahibi olmamaları ve bu akımdan uzak kalmalarına yöneliktir. İkinci dalga feminist hareketi takip etmedikleri ve bu alanda okumalar gibi dönemin kadın sorunlarını ele alan temel söylem ve varsayımlarından da çok uzak kalmışlardır. Marksist bir yapı ile hareket edip, emperyalizmin ele alınan bu ülkeleri ve kadınları ne kadar ve nasıl etkilediği üzerine yazılan yazılar ikinci dalga feminizm konularının üstüne geçmiştir.

İKD'li kadınların ikinci dalga feminizmden uzak kalmaları ve bu akım hakkında herhangi bir bilgilerinin olmaması, temelinde kendilerini feminist olmadıkları yönündeki inanca adapte etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun aksini değerlendiren görüşler İKD'nin kapatılmasından çok sonra İKD kurucuları ve üyeleri tarafından fark edilip yeniden revize edilmiştir. Bu görüşü destekleyen bir cümle Emel Akal tarafından, "İKD Marksist feminist bir örgüttür..." (Akal, 2011: 274), Emel Aslan tarafından, İKD'nin Marksist feminist bir kadın örgütü olduğu, İKD'nin feminist olduğunu çünkü kadının ezildiğini, aşağılandığını, sömürüldüğünü gündeme getirdiğini ve kadının kurtuluşu için çalışma yürütüldüğünü savunmaktadır (Ve Hep Birlikte Koştuk. 1996: 268).

İKD 1975-1980 yılları arasında Türkiye'de siyasi ve toplumsal gündemi şekillendirebilen güce sahip olan bir örgüt olmuştur. Bugün dönüp geçmişe baktıklarında, pek çoğu kendilerini feminist, Marksist feminist olarak nitelendirse de,

aslında kendilerinin İKD'li olduklarını hiç unutmamışlardır. 1970'lerin hızlı gelişmeleri arasında her ne kadar uluslararası gündemi takip etmeye çalışsalar da ikinci dalga feminizminin temel düşünsel ve eylemsel çabalarından çok uzakta kalmışlar, bu durumu çok sonraları fark etmişlerdir. İKD büyük kadın hareketi tarihi içinde, Türkiye'de 1970'lerde kitlesel bir kadın örgütünün var olduğunu ve bu kadınların kendi tarihlerine sahip çıktıklarını gözler önüne sermişlerdir. Aynı zamanda İKD ve İlerici Kadınlar tüm bu mücadele ve çabalarıyla, yayınları, grevleri, etkinlikleri ve protestolarıyla, 1980 sonrası kadın hareketinin temelini atmışlardır.

KAYNAKÇA

Adak, S. Sarıtaş, E. ve Şahin, Y. (2017). Yetmişli Yıllarda Kadın Hareketi: Yeni Bir Feminizmin Ayak Sesleri. *Türkiye'nin 1970'li Yılları* (ss. 609-629). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ahmad, F. (2015). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayın.

Ahmad, F. (2019). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (Çev. Sedat Cem Karadeli). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akal, E. (1996). *Women and Socialism in Turkey: Case of Progressive Women's Organisation (Ilerici Kadınlar Derneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akal, E. (2011). *Kızıl Feministler: Bir Sözlü Tarih Çalışması*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akkaya, Ö. (2018). 1970'lerin İkinci Yarısında Türkiye'de Sosyalizm ve Kadın: Kadınların Sesi Dergisi Karikatürleri. *Egemia*. 3:65-112.

Apak, M. (2004). *1980-1990 Arası Türkiye'de Kadın Hareketinin Gelişimi Süreci ve 2000'lere Yansıması; Farklılıklar Tartışmalar, Ayrışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Armaoğlu, F. (2004). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Aydın, A. ve Yıldız, M. (2017). 1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi*. 33: 50-67.

Bağdatlı, N. (2020). Feminizm ve Sol: Türkiye'de 1970'lerde "Kadın Sorunu". *Feminizm* (ss. 362-372). İstanbul. İletişim Yayınları

Bebel, A. (2019). *Kadın ve Sosyalizm*. (Çev. Sabiha Sertel, Sevinç Altınçekiç). İstanbul: Yordam Kitap.

Bek, G. (2007). *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*. (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berber, E. (2012). *Türk Dış Politikası Çalışmaları: Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berkes, N. (2019). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berktaş, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Best, A., Hanhımaki, J.M., Maiolo, J.A., Schulze, K.E. (2015). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bora, A. (2005). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Camiscioli, E. ve Quatert J.H. (2018). Editorial Note: Women and The Global 1970s. *Journal of Women’s History*. 30(2): 7-11.

Cengiz, F.S. (2010). Bir “Yeni Sosyal Hareket” Olarak Türkiye’de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar* (ss. 115-134). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çakır, S. (2008). Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm. *Toplum ve Demokrasi*. 2(4): 185-196.

Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çavuşoğlu, G.Y. (2015). *Türkiye’de Kadın Hareketinin Oluşumu ve Kadının Sosyal Yaşamındaki Yeri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dolu, (2020) T.M. ve Tekin, S. *Güney-Güney İşbirliğinin İdeolojik Temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve Küresel Güney*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 12(24): 66-81.

Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ecevit, Y., 2011, “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (ss. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Emek, D. (2021). *Bağlantısızlar Hareketi ve Silahsızlanma*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkal, G. (2018). *Learning in Social Movements: The Case of The Progressive Women’s Organization*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.. (Çev. Petek Demir)

Kadın Sorunu Üzerine. (1992). (Çev. İsmail Yarkın). İstanbul: İnter Yayınları.

Kadınların Sesi, (1975-1980). <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/kadinlarin-sesi/>

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev. Aksu Bora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapıç, Ferhunde Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.

Karpat, K.H. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Keşoğlu, B.T. (2007). *Socialist Women's Organizations in Turkey 1975-1980*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Keşoğlu, B.T. (2010). 1970'lerin En Kitleli Kadın Örgütü: İlerici Kadınlar Derneği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*. 12: 61-84.

Krolokke, C. ve Scott Sorensen, A. (2006). Three waves of feminism: from suffragettes to grrls. In *Gender communication theories & analyses: From silence to performance* (pp. 1-24). SAGE Publications, Inc.,”

Küçükvatan, M. (2011). *Soğuk Savaş'ın Türk Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı*. Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi. 11(23): 73-91.

Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve Sosyalizm*. (Çev. Erman Demirci). İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Mitchel, J., Oakley, A. (1998). *Kadın ve Eşitlik*. (Çev. Fatmagül Berktaş). İstanbul: Pencere Yayınları.

Mojab, S. (2018). *Marksizm ve Feminizm*. (Çev. Funda Hülagü). İstanbul: Yordam Kitap.

Naiman, J. (1988). *Marksizm ve Feminizm: İki Ayrı Kuram*. (Çev. Saadet Özkal). İstanbul: Amaç Yayıncılık.

Özbudun, S. (1984). *Niçin Feminizm Değil?*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.

Özbudun, S. (1995). *8 Mart'tan 8 Mart'a Mı?*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.

Özbudun, S. (2015). *Marksizm ve Kadın: Emek, Aşk, Aile*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Özyaşar, E. (2018). “Bandung Konferansı (Bağılantısızlar Bloğu)’nın, ABD – Sovyet Rusya’nın Bölge Politikalarına Etkisi”. (Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pervan, M. (2013). *İlerici Kadınlar Derneği (1975-80): “Kırmızı Çatklı Kadınlar”ın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (Çev. Mefkure Bayatlı). İstanbul: Pencere Yayınları.

Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıtaş, E. ve Şahin, Y. (2015). Ellili Yıllarda Kadın Hareketi. *Türkiye’nin 1950’li Yılları* (ss. 627-666). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıtaş, E. ve Şahin, Y. (2017). Altmışlı Yıllarda Kadın Hareketi: Süreklilikler, Kopuşlar ve Çeşitlenme. *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* (ss. 727-758). İstanbul: İletişim Yayınları.

Saygılıgil, F. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Sosyoloji Lisans Programı İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (E- Kitap).

Smith, S. (2016). *Kadınlar ve Sosyalizm: Kadınların Kurtuluşu Üzerine Denemeler*. (Çev. Etkin Bilen Eratalay). İstanbul: Yordam Kitap.

Suğur, S. (2019). Türkiye’de Kadın Hareketi. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (ss. 217-236). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Talay, B. (2002). “Temsili Bir Karakter” ya da Bir Karakterin Temsili: Bakiye Beria Onger. *Tarih ve Toplum*. 37(220): 4-10.

Tekeli, Ş. (1993). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, E. (2007). *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toprak, Z. (1998). 1968’i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye. *Cogito*. 14: 154-159.

Toprak, Z. (2014). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ve Hep Birlikte Koştuk. (1996). İstanbul: Açık Yayınları.

Yıldız, S.Ö. (2019). Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Tarihçesi. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (ss. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Zihnioğlu, Y. (2016). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

Zürcher, E.J. (2018). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. (Çev. Yasemin Saner). İstanbul: İletişim Yayınları.

EK 1**Kadınların Sesi Gazetesi Uluslararası Gündemi Konu Alan Haberler Tablosu**

Yıl	Sayı	Başlık	Ülke
Haziran 1976	11	<i>“İran’da İlerici Kadınlar Mücadelelerini Sürdürüyor”</i>	İran
Eylül 1978	38	<i>“İran’da Şah Yönetimine Karşı Tekiler Artıyor”</i>	İran
Kasım 1978	40	<i>“İran’da Grevler Gösteriler Sürüyor”</i>	İran
Aralık 1979	41	<i>“UDKF Bir Açıklama Yaparak İran’daki Son Olayları Kınadı”</i>	İran
Ocak 1979	42	<i>“İran’da Milyonlar Tek Yumruk “Şah Gitsin Demokrasi Gelsin”</i>	İran
Şubat 1979	43	<i>“Şah Kurtuluşu Kaçmakta Buldu”</i>	İran
Mart 1979	44	<i>“İran’da Devrim Utkuya Ulaştı”</i>	İran
Mart 1979	44	<i>“İranlı Bacılarımıza Bin Selam”</i>	İran
Nisan 1979	45	<i>“İran’da Halkın Devrimci Hareketi Başarıya Ulaştı Devrimin Utkusu İçin Savaşım Devam Ediyor”</i>	İran
Ocak 1980	54	<i>“İran’da 37 Yıllık Şah Saltanatı Sona Erdi”</i>	İran
Ocak 1976	6	<i>“Yardım Kampanyası”</i>	Lübnan-Filistin
Eylül 1976	14	<i>“Emperyalizmin Yeni Savaş Alanı: Lübnan”</i>	Lübnan-Filistin-İsrail
Nisan 1978	33	<i>“Ortadoğu’da Terör”</i>	Lübnan-Filistin-İsrail
Ocak 1979	42	<i>“24 Ocak Emperyalizme ve Siyonizm’e Karşı Arap Halklarıyla Dayanışma Günü”</i>	İsrail-Filistin

Kasım 1979	52	<i>“Filistin Kurtuluş Örgütü Türkiye’de Büro Açtı”</i>	Filistin
Ocak 1980	54	<i>“Filistin Halkı BM’de Temsil Edildi”</i>	Filistin
Mayıs 1977	22	<i>“Komşumuz Irak’ta Kadınlar Toplumsal Kurtuluş Savaşımında Erkeğiyle Omuz Omuz”</i>	Irak
Eylül 1978	38	<i>“Türkiye ve Irak Kadınlarının Dayanışması Güçleniyor”</i>	Irak
Şubat 1978	31	<i>“Kadın Kuzey Yemen’de Mal Güney Yemen’de İnsan”</i>	Yemen
Şubat 1979	43	<i>“Afganistan Demokratik Kadınlar Birliği”</i>	Afganistan
Eylül-Ekim 1979	50 51	<i>“Afganistan’da Neler Oluyor”</i>	Afganistan
Şubat 1980	55	<i>“Afganistan Halkı Devrimin Kazanımlarını Koruyor”</i>	Afganistan
Nisan 1980	57	<i>“Eşitliğe Doğru İlk Adımlar”</i>	Afganistan
Kasım 1975	4	<i>“Berlin Dünya Konferansı 1975”</i>	Almanya
Aralık 1975	5	<i>“Kadınlar Yılı Bitiyor Ama Eşitlik, İlerleme, Barış Mücadelemiz Sürecek”</i>	Almanya
Ekim 1976	15	<i>“El Kapısı Dert Kapısı”</i>	Almanya
Aralık 1976	17	<i>“Yaşasın Dünya Kadınlarının Birliği ve Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu”</i>	Almanya
Aralık 1977	29	<i>“Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC) ve Kadınlar”</i>	Almanya
Eylül 1978	38	<i>“Faşizmin Yargılanması”</i>	Almanya
Kasım 1979	52	<i>“Avrupa’nın Kalbinde Bir İşçi-Köylü Cenneti Demokratik Alman Cumhuriyeti”</i>	Almanya

Ocak 1976	6	“D.D.K.F.’nün 30. Yılı”	Fransa
Ekim 1978	39	“Yabancı Basın İlerici Kadın Hareketimizi Övüyor, Heures Claires’den”	Fransa
Aralık 1979	41	“Uluslararası Kadınlar Federasyonu Güçleniyor”	Fransa
Ağustos 1979	49	“Barış, Dostluk, Dayanışma”	Fransa
Temmuz 1976	12	“Bulgaristan Kadınlarının Yaşamı, Kadının Kurtuluşu Toplumun Kurtuluşundan Ayrı Düşünülemez”	Bulgaristan
Şubat 1977	19	“Seni Halk Adına Ölüme Mahkûm Ediyorum”	Bulgaristan
Eylül 1978	38	“Dünyada İlk Anti-Faşist Halk Cephesi”	Bulgaristan
Ekim 1975	3	“Faşizm: İdama Mahkûm Doğmamış Çocuklar”	İspanya
Şubat 1976	7	“Yiğit İspanyol Anaları Faşizme Karşı Direniyor”	İspanya
Mart 1978	32	“Atina’da Akdeniz’de Barış-Güvenlik ve İşbirliği Uluslararası Konferansı Yapıldı”	Yunanistan
Aralık 1980	53	“Yunan Kadın Federasyonu”	Yunanistan
Kasım 1976	16	“Barış Güçlerinin Yeni Bir Zaferi, Helsinki Konferansı”	Finlandiya
Ağustos 1978	37	“Helsinki Kararları Uygulanıyor Mu?”	Finlandiya
Ağustos 1980	61	“Kopenhag 1980 Kadın On Yılı Konferansı ve Forumu”	Danimarka
Eylül 1975	2	“Faşizm ve Şilili Kadınlar”	Şili
Eylül 1976	14	“Şili’de Öldüren Demokrasi...”	Şili
Eylül 1977	26	“Şili’de Faşizmin Yenileceği Gün Yakındır”	Şili

Eylül 1978	38	“Şili Halkı Işıklı Günlere Kavuşacaktır”	Şili
Mart 1979	44	“Şili’de Faşizm Var, Ama Kadınlar Direnme Gücünü Kaybetmiyor	Şili
Eylül-Ekim 1979	50 51	“Şili Halkı Direniyor Anti-Faşist Cephe Güçleniyor”	Şili
Kasım 1976	16	“Şili Halkı İle Uluslararası Dayanışma”	Şili
Ağustos 1975	1	“Dünya Kadınlar Konferansı”	Meksika
Eylül 1975	2	“Türkiye’de Kadınlar Yılı Kim Nasıl Kutluyor? Meksika’da Yapılan Kadınlar Konferansı Ortak Bildirisinden Seçmeler”	Meksika
Temmuz 1978	36	“Arjantin 78”	Arjantin
Eylül 1978	38	“Arjantin’de 40 Binden Fazla Siyasi Tutuklu Var”	Arjantin
Haziran 1979	47	“Arjantin Zindandan Mektuplar”	Arjantin
Kasım 1976	16	“Brezilya Mucizesi Dedikleri, Aç Çocuklar Dilenen Kadınlar Ezilen Bir Halk”	Brezilya
Aralık 1980	53	“Bolivya’da Anti-faşist Eylem Birliğinin Başarısı”	Bolivya
Temmuz 1976	12	“Afrikalı Kadınlar Ulusal Kurtuluş Savaşlarında Ön Safta”	Afrika
Ekim 1976	15	“Selam Özgürlük Bağımsızlık ve Barış Savaşçısı Yiğit Afrika Kadınına”	Afrika
Temmuz 1978	36	“Güney Afrika’nın Gerçek Sahiplerinin Yanındayız”	Güney Afrika Cumhuriyeti
Mayıs 1979	46	“Kadınlar Eşit Haklara Kavuşuyor”	Angola
Ağustos 1977	25	“İsraf ve Gösteriş Ülkesi ABD”	ABD
Kasım 1978	40	“Üsler, Nötron Bombası ve Silahsızlanma”	ABD

Şubat 1979	43	<i>“Ekonomik ve Irksal Eşitlik İçin (ABD) Kadın Hareketi”</i>	ABD
Mayıs 1979	46	<i>“NATO’dan Çıksın, İkili Anlaşmalar Yırtılsın, Üslere El Konsun”</i>	ABD
Haziran 1979	42	<i>“Silahsızlanma Dünya Barışının ve Geleceğinin Güvencesidir”</i>	ABD
Temmuz 1979	48	<i>“Dünya’da Kalıcı Barış Yolunda İleri Bir Adım Salt 2”</i>	ABD
Aralık 1980	53	<i>“Amerika’nın Pershing 2 ve Cruise Ölüm Füzelerine Hayır”</i>	ABD
Ocak 1980	54	<i>“SALT II Dünya Barışı Yolunda Önemli Bir Adım”</i>	ABD
Ocak 1980	54	<i>“Özgürlük Savaşçısı Yurtsever Kadın Lolita Lebron”</i>	ABD
Ocak 1980	54	<i>“Dünyamızda Hala Sömürgeler Var”</i>	ABD
Ocak 1980	54	<i>“Dünya İlerici Güçleri Sömürgeciliğe Karşı Yaşasın Özgür ve Bağımsız Porto Riko”</i>	ABD
Şubat 1980	55	<i>“Yeni Bir Kölelik Anlaşması”</i>	ABD
Mayıs 1980	58	<i>“31. Kuruluş Yılında NATO Protesto Edildi”</i>	ABD
Mayıs 1980	58	<i>“Amerika Bölgemizde Savaş Tehlikesi Yaratıyor”</i>	ABD
Mayıs 1980	58	<i>“UDKF, Amerika’nın Basra Körfezindeki Saldırgan Politikasını Protesto Ediyor”</i>	ABD
Haziran - Temmuz 1980	59 60	<i>“SİA’ya Hayır”</i>	ABD

Kasım 1977	28	“Sovyet Kadın Komitesinin Büyük Ekim Sosyalist Devriminin 60. Yıldönümü Dolayısıyla Kadınların Sesi Gazetesi Okuyucularına Yolladığı Mesaj”	Sovyetler Birliği
Kasım 1977	28	“Alman Faşizmi Zulüm, Sovyet Devrimi Mutluluk Getirdi”	Sovyetler Birliği
Temmuz 1978	36	“UDKF’nin Konsey Toplantısına 118 Ülkeden Kadın Örgütü Katıldı”	Sovyetler Birliği
Mayıs 1979	46	“Yabancı Konuklarla Söyleşi - Sovyetler Birliği”	Sovyetler Birliği
Ocak 1977	18	“Nguyen Thi Dinh: Tüm Vietnamlıların Anası”	Vietnam
Haziran 1978	35	“Çin Yöneticileri Nötron Bombasını Alkışlıyor”	Çin
Ocak 1979	42	“Vietnam Halkıyla Dayanışmamızı Güçlendirelim”	Vietnam
Mart 1979	44	“Çin Sosyalist Vietnam’a Saldırdı”	Çin-Vietnam
Mart 1979	44	“Maocu Çin Yönetimi Dünya Barışını Tehdit Ediyor”	Çin
Nisan 1979	45	“Vietnam’a Saldırı Barışa Saldırıdır”	Vietnam
Mayıs 1979	46	“Vietnam’da Zafer Dünya’da Barış İçin Dayanışma”	Vietnam